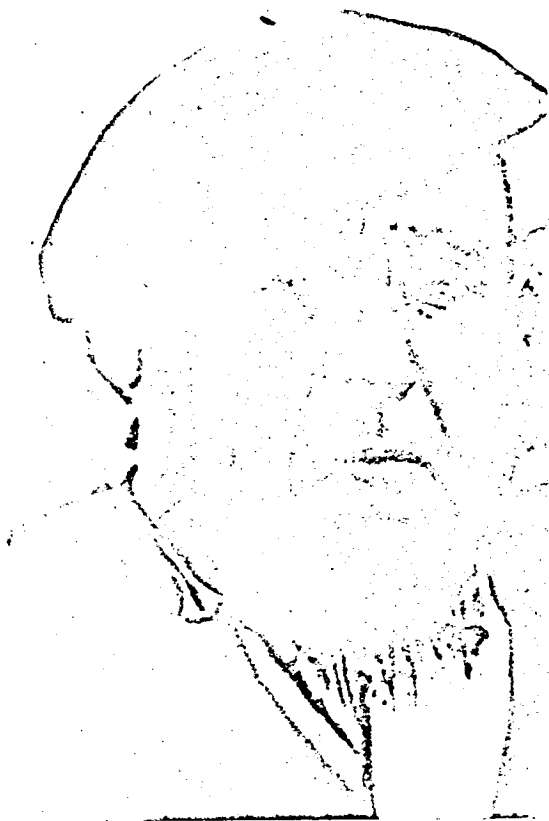

ANTONIO ZAVALA, S.I.

TXIRRITAREN BERTSOAK (I)

TXIRRITAREN BERTSOAK

I

AUSPOA LIBURUTEGIA

101-102

COLECCION AUSPOA

**Administración: Plaza de Santa María, 2 — Tolosa
(Guipúzcoa-España) Tel. 661612**

**Dirección: Rvdo. P. Antonio Zavala, S.J. Colegio de
S. Ignacio. Ategorrieta. — San Sebastián.**

ORDAINDU BEARRAK:

Urte betekoa: 420 pezeta

Ongilleak: 700 •

Atzerrian: 560 pezeta

Ale bakarra: 50 •

ANTONIO ZAVALA, S.I.

TXIRRITAREN BERTSOAK
I

AUSPOA LIBURUTEGIA

1971

Azalean: Txirrita. Eibar'en, 1930'garren urtean, Ojanguren'en argazkia.

© Auspoa Liburutegia
Tolosa (Guipúzcoa)

Depósito Legal. S. S. 75/71
IZARRA - Peña y Goñi, 13
San Sebastián - Febrero 1971

ARKIBIDEA

Itzaurrea	11
Txirritaren bertso-jartzea	17
(1883) Bertso Berriak Txirritak jarriak: "Milla zortzireun larogei eta — gaude seigarren urtian..."	23
(1893) Bertso Berriyak: "Apellidua Olazabal det..."	30
(1904) Bertso Berriak Aita San Martin de Loizoz Beasain'goaren bizitzari jarriak: "Bertso berriak jartzera nua — Aita San Martin Loizoz'i..."	39
Bertso Berriak: "Zeruko Aita, barka itzatzu — pekatarien pausuak..."	46
"Il da Cánovas..."	57
Bertso Berriyak: "Bertso berriyak jartzera nua — orain neska zar batentzat..."	59
(1909) Bertso Berriak: "Bertso berriak jartzera nua — ejemplo eder batian..."	66
(1910) Bertso Berriyakk bere andregaiari jarriak: "Gauden milla ta bederatzi eun — amargarrengo urtian..."	73
(1913) Bertso Berriak Txirritak jarriak: "Deklaratzera nua kaso bat — Valle Baztan'en pasia..."	80
(1914) Aita Zapiain'i: "Gure aita Zapiain — euskaldun abilla..."	87
(1916) Bertso Berriyak misiolari pasionistai Joxe Manuel Txirritak jarriak: "Gaude milla ta bederatzieun — amaseigarren urtian..."	89

(1916) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: "Bertso Berriyak jartzera nua — euskera eder batian..."	95
(1918) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: "Zori gaiztoan fundatutako — Alemaniya'ko gerra..."	102
(1919) Bertso Berriyak: "Milla bederatzi eun kunplitu eta — emeretzigarren urtian..."	108
"Salsamendi'ko billera orretan..."	118
"Dama gazte bat adoratzeko..."	120
"Kaliporniya'n zer pasatu dan..."	125
Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: "Orain bi milla urte inguru — bezela ziran asiya..."	127
Bertso Berriyak: "..... au da — nik dadukadan graziya..."	136
(1923 edo 1924) Bertso Berriyak Txirritak jarriyak: "Lagun on batek enkargatu nau — bertso berriyak jartzeko..."	143
Bertso Berriak Txirritak jarriak Fernando Amezketarrari: "Ijiniero baten etxera — juan zan egun batian..."	151
Korrika-apustua: "Prazuelako pondan — Patxiren etxian..."	158
Erratxu'ren txerria: "Goiko Jaun ona, eman zadazu — kantatutzeko graziya..."	160
"Andik urrengo jai-arrats batez..."	165
(1926) Bertso Berriyak Uzkudun'eri Txirritak jarriyak: "Gaude milla ta bederatzi eun da — ogei eta sei urtian..."	166
Jose Lizarazu bertsolaria	172
Bertso Berriyak: "Bertso Berriyak jartzera nua — euskera eder batian..."	177
(1927) Bertso Berriak: "Gipuzkoa'ko Oiartzun deitzen — diogun erri batian..."	184
(1927) Bertso Berriak Txirritak jarriak: "Siglo berriyan gaude ogei ta — zazpigarrenko urtian..."	190

Bertso Berriak: "Frantzes euskaldun batek — esan ziran atzo..."	195
Bertso Berriak Txirritak jarriak: "Denbora, leku, zeru ta lurak — izar da illargi, eguzkiyak..."	202
Bertso Berriakk andregaiari jarriak: "Bertso berriyak jartzera nua, — gusto duenak aditu..."	208
"Senararentzat nai zituena..."	213
(1930) Bertso Berriyak Begi-Txikiyak esan da Txirritak jarriak: "Milla urte ta bederatzireun — ogei ta amargarrena..."	214
Bertso Berriyak Astiasu'ko Juanito Kortajarenak jarriak: "Siglo berriyan gauden ogei ta — amaika urtetan gera..."	221
"Oien kontuak oraindik ere..."	228
Bertso Berriak Kortajarena'k esan da Astiasu'ko Aranburu-berri'k jarriak: "Milla gñera bederatzireun — oi ta amargarren urtian..."	229
Begi-Txikiyaren bei, gurdi, asto ta idiak: "Bertso berriyak jartzera nua — euskera eder batian..."	235
(1931) Bertso Berriyak: "Milla urte ta bederatzireun — ogei ta amaikagarrena..."	239
(1931) Bertso Berriak Antxo'ko euskal festari Jose Migelek jarriak: "Milla urte ta bederatzireun — ogei ta amaikagarrena..."	246
Igandetako euskal orrirako: "Ontzat artu det <i>Pueblo Vasco'an</i> ..."	252
(1935) Bertso Berriyak: "Milla urte ta bederatzireun — ogei ta amabostian..."	254
(1935) Bertso Berriyak: "Milla beatzireun eta ogei ta — amabostgarren urtia..."	263
Bukatu gabeko jarri-aldia: "...nere pasadizurak — bear ditut esan..."	270

ITZAURREA

Orain ia bederatzi urte, Txirritari buruz liburu bat atera genduan: Txirrita (Bizitza ta bat-bateko bertsoak), Auspoa, 18-19.

Bañan liburu orrekin bertsolari onekiko lanak bukatuak ez genituala, itzaurrean adierazten zan:

«Liburu onen izenak dionez, gertaera ta bat-bateko bertsoak dijoaz emen.

Txirritak jarritako bertsoak, alegia Txirritak bertso-paperetan argitaratutako bertsoak, beste baterako utzi ditugu. Alakoak ere erruz dira, Auspoa'ren iru bat liburu osatzeko lain bai.»

Iru ez-ezik, lau liburu edo zenbaki betetzeko ainbat ere eskuratu degu. Bertso-pilla ori dana nola argitaratu?

Obe-bearrez, bi pusketan jartzea erabaki degu; bi liburu alegia, ta liburu ba-

koitzak Auspoa'ren bina zenbaki: 101-102 ta 103-104'garrena.

* * *

Lenengo liburuan Txirritak bertso-paperetan argitaratutako bertsoak bildu ditugu, aldizkarietakoak eta abar bigarreneko utzirik.

Txirritak bertso-gai asko ta asko erabili zuan bere paperetan: neska-mutillen kontuak, estropadak, apustuak, erlijioaren egiak, fueroak, santu-bizitzak, eta abar.

Jarri-aldi auek, batzutan berari bururatuak izaten ziran; beste batzutan, beste batek enkargatuak.

Enkargatzera nola etortzen zitzaizkion, bertsoak zeñek kopiatzen zizkion, zenbat kobratzen zuan da abar da abar, Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin Lujanbio'k esango digu txetasun guziekin, «Txirritaren bertso-jartzea» izena duan atalean, urrengo orri-aldeetan.

Egillearen izena ez da beti paperetan ageri. Bañan orra nola ezagutu degun Txirritarenak zeintzuk diran:

Txirritak etzekian idazten, da azkeneko urteetan illoba orrek egiten zion se-

kretariotza. Osabak bertsoak esan da illobak papcrean ezarri.

Bein baño geiagotan egillearen izenik gabeko bertso-paper-mordo bat artu ta illoba onen etxera joan izan gera, Altza'ko Gazteluene'ra alegia. Ta an paper ba-koitzetik iruna bat bertso irakurtzen genituan. Geienetan ezetzkoa ematen zigun illobak; bañan batzutan baietzkoa:

—Ori bai, ori nik eskribitua da!

Ta ori esan ez-ezik, bertso bat edo beste ere buruz gogoratu ta esaten zuan. Orduan olako paperak berezi egiten genituan liburu onetarako.

Izenik gabeko paper guziak orrela pasa ondoren, beste eginkizun bat artu bear izan genduan. Len esan bezela, Txirritaren bertsorik asko enkarguz jarria da, ta olakoetan, bestek nai dutena esan bear baita, arrazoi mikatzak merke ta ugari izaten dira. Orregatik erriz-erri ibilli bear izan degu, nere konfiantzako lagun batzuegana joan, bertsoak irakurri ta orain berriro argitaratzea komendi dan ala ez galdetzera.

Toki batzutan ezetzkoa eman digute: bertsoak jarri zizkiotena bizi dala, edo-ta seme-alabak bizi dirala, ta arren ta arren ez publikatzeko.

Ala egin degu. Badaki, beraz, irakurleak baditugula Txirritaren beste kanta-paper batzuk emen argitaratzen ez diranak.

Beste batzutan, berriz, baietzkoa jaso degu: bertsoetan aitaturakorik iñor ez dala gaur bizi ta eragozpenik ez dala; edo-ta erri-izenak eta iñoren izen-deiturak kendu ta argitaratu ditezkeela.

Txirritak amasei bat urte egin zitudan arrebaren etxean, Altza'ko Gazteluene baserrian, len aitaturako ta ainbeste bider aitaturako degun illoba orren etxean.

Bañan etxe ontara baño len ere, bertso asko ta asko izango zituan enkar-guz jarriak eta izenik gabe argitaratuak. Oietako batzuk gure karpitetan egongo dira, ta, len esan bezela, iruna bertso ere irakurriko genizkion Txirritaren illobari. Bañan onek, berak kopiatuak ez baitira, ezin ezagutu bere osabarenak ote diran ala ez.

Onekin esan nai degu, liburu ontatik kanpora Txirritaren bertso-pilla aundi bat gelditua izango dala, batzuk gure karpitetan daudenak, eta beste batzuk gure eskuetara iritxi ez diranak.

* * *

An da emen zenbait doñu arkituko ditu irakurleak. Bi iturri izan ditugu:

Bata, erria. Lenengo, erriaren aotik magnetofonoz jaso genduan; ta andik entzun eta paperean ezartzeko lana, Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain jaunak egin dute. Milla esker.

Bigarren iturria, Errenteria'ko Juan Zabaleta bertsolaria zana. Onen papere-tan bertsolari-doñuz betetako kuaderno bat azaldu zan.

Ez dakigu doñu oiek solfeotan nork ipiñi zituan, bañan bai lan ederra egin zuala. Oietako batzuk, Xenpelarren liburuan jarri genituan; beste batzuk, liburu ontan arkituko ditu irakurleak; ta gañerakoai ere beren txanda iritxiko zaie pixkabanaka bada ere.

* * *

Bañan len ere argitaratuta dauka Auspoa'k Txirritaren bertso bat baño geiago.

Fermin Imaz'ek, Santo Tomasetan bertsoarako deia izan etzualako, Txirritarekin asarretu ta bertsoetan eraso zion. Imaz'ek iru jarri-aldi atera zizkion Txirritari, ta onek ari bi. Auspoa'ren 24'ga-

rren zenbakian arkituko ditu irakurleak, 135'garren orri-aldetik asita.

Liburu berean, 49'garren orri-aldean, beste jarri-aldi bat. Izenburua onela du: «Kantabria'ko itxas-gizonai oroipen bat». Azkeneko bertsoak esaten duanez, bi egille izan ziran: Fermin Imaz'ek eta — Txirritak jarriyak». Artean adiskide ziran, beraz...

Txirritaren beste bertso-paper bat, Auspoa'ren 27'garren zenbakian, 94'garren orri-aldean, argitaratu zan. Orduan, seguruz ez bañan Gaztelurena ote zan jotzen genduan. Orain Txirritarena dala koan gaude. Iritziz nola ta zergatik aldatu geran adieraztea, luze joango litzake; obeko degu, beraz, beste baterako utzi.

* * *

Auek ziran, Txirritaren liburu onen atarian, egin bear ziran oarrak. Besterik gabe, beraz, atsegin dakizkizula, irakurle, Txirritaren bertsoak.

TXIRRITAREN BERTSO-JARTZEA (1)

Txirrita, irurogei bat urte zituala etorri zan bere arreba eta koñaduaren etxera; beraz, amasei bat urte pasa zituan etxe ontan.

Berealaxen jakin zuen jendeak nun zegoen, eta asi zitzaizkan batetik eta bestetik bertsoara deitzen. Askotan edo geienezan erri bateko edo beste festetara eramaten zuten, an kantatzeko. Leku askotara joaten zan.

Joan-aldi bakoitzeko amar duro, bideko eta ostatuko kastuak izaten zuen jor-nala, eta noiznai egun bat edo bi pasatzen zituen.

Etixerakoan etzitzaien a z t u t z en illo-bentzat galleta batzuk edo zerbait erre-galo ekartzea. Geienezan urrengo eguna

(1) Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek idatzia.

deskantsatzen pasatzen zuen, siesta ederra egiñaz.

Laister asi zan jendea bertsoak jartzeko enkargoak ematen ere. Nundik edo andik, usterik gutxiena zuenean etortzen zitzaion andregaiarekin asarretutako nobioren bat, edo mutillak utzitako neskatxaren bat bere anaia edo aitarekin; eta an kontatzen zizkaten beren naigabeak, eta zenbait kontu xeblebre ere bai.

Berak nola ez baitzekien eskribitzen, illobari deitzen zion. Onek apuntean artzen zituen nola batek itz eman da gero ukatu egin zion; besteak berriz ia ezkontzeko garaia etorri eta nola beste andregai egin zuen; besteak berriz, zergatik ez dakiela, despeira eman ziola, eta abar eta abar.

Ainbeste gauza, gertaera eta kontu esaten zioten, arek danak aditu eta illobak apuntatu egiten zituen.

Egun bat izendatzen zuen; geienean zortzi-aldi bat edo aste beteko denbora artzen zuen, aiek esandako pasadizo aiek bertsoan jartzeko.

Aueri ere amar duro kobratzen zioten, eta aietatik bat illobari eman eskribitzeagatik. Duro oiei *idi-begia* esaten zioten. Orregatik bein baño geiagotan,

orrelako enkargu bat etortzean, esaten zuen:

—Orain ere badegu, bada, idi-begia!

Enkargoa artzen zuenean, bereala asiko zan bertsoak pentsatzen eta sumatzen. Kaso edo motibo bakoitzari bi edo iru bertso jarriko zizkion, ta gogoan eduki ere bai illobak apuntatu arte; gero beste bi edo iru. Ta orrela osatzen zituan amabi, amalau edo amasei bertso.

Gero, esan bezela enkargatu zituana billa etortzean, danak banaka-banaka letu, ezer baldin bazegoen ondo etzegoenik, zuzendu, eta eramaten zituan.

Izaten ziran batzuek inprentatzea ere Txirritaren kontu uzten zutenak, onela berak ezertan ere endreatu gabe.

Etziran danak neska-mutillen kontuak izaten, baizik gazte-kuadrilla bat asarretu zalako, deskalabroren bat pasa zalako, edo gertaera arrigarri bat pasa zalako ere etortzen ziran; bañan geienak emakumeren bat edo beste izaten zuten tartean.

Askok etzuten nai izaten zeñek jarri zituan iñork jakitea. Orregatik bein bañon geiagotan gertatu izan zan, batek bertsoak jarri ta zein bertsolarik jarri zi-

tuan jakin ez iñork; eta bertsoak jarri-erazi zituanari ordañak edo bueltak jartzeko bestea ere Txirritarengana etortzea. Ta bein batean onoko kaso polit au gertatu zan.

Etorri zan mutil gazte bat bere lagun —orduan kontrario— batzueri bertsoak jartzeko. Orduan ere bazuten neskatxa bat edo beste tartean. Bañan etzuen nai iñork jakitea, eta orregatik inprentatu ere Txirritak egin-erazi zituan.

Esandako garaian etorri zan billa, esanaz beste egun batean etorriko zala danak pagatzera; ta ala eramán zituan, bañan pagatzera etzan azaldu. Bertso aiek kalean zabalduak izan ziran gauaz, ta ori dala-ta sesio eta burruka asko izan ziran.

Esan degun bezela, Txirrita an gelditu zan bertsoak jartzea kobratu ez, bañan illobari idi-begia eman eta inprenta pagatuta; eta etzegoen lasai.

Etzekien nungoa zan, eta izena nola zuen bertsoak jarri-erazi zizkionak; bañan bai zeñi jarri zizkan, jarri-eraztera etorri zanak, naiz bere izenik ez esan, bestearena esan baitzuen. Txirrita asi zan onen billa, eta bereala jakin zuan erri artan bertsoak zeñi jarri zizkioten.

Abisatu dio etortzeko, ta baita etorri ere gazte-kuadrilla bat; ta nola baitzekiten gutxi gora-bera zer gertatzen zan, berak errezeloa zuten lagun askoren erretratoak ekarri zituzten, ia an ote zan bertsoak jarri-arazi zituana. Baita aguro eza-gutu ere illobak. Orduan agindu zioten jartzeko berari, eta artan gelditu zan.

Andik oso egun gutxira, emen dator lendabizi bertsoak jarri-arazi eta pagatu etzituen ura, jakindu baitzuen zer pasatzen zan; eta esan zion:

—Nik nere bertsoak pagatuko dizkit, eta beste oienak ere bai, ez jartzeagatik. Orrela, lanik egin gabe irabaziko dezu.

—Ez! —esan zion Txirritak—. Nik jarriko nizkiola agindu nion, eta emandako itza bete egingo det, beste askok baño obeto.

Len jarri-erazi zizkionak pagatu zituan eta joan zan. Ta orduan Txirritak esan zuen:

—Orrek bai merezi lukela ez jartzeagatik dirua artu eta ala ere jartzea!

Bañan etzion kobratu, eta besteak, esan bezela, jarri egin zizkan (2).

(2) Bi bertso-paper publikatu ziran, beraz, al-

Etziran danak enkargatuak izaten. Bere buruz ere askotan jartzen zituan; esate baterako, gerrate bati, gertaera aundi bati, deskalabro bati, gizon ospetsu bati, eta abar eta abar.

Denbora asko xamar pasatzen bazan iñondik bertsoarako deirik edo jartzeko enkargorik gabe, ala esaten zuen:

—Gure Jainkoak ez ote ditu neska-mutillen batzuek asarretuko, nundik edo andik idi-begi batzuek irabazteko?

di ontan. Biak ere etxean ditugu. Bañan, itzaurrean esan degunez, galdezka ibilli gera bertso oiek orain berriro argitaratzea komeni dan ala ez, eta auentzako ezetzkoa jaso degu. Orregatik, penaz bada ere, karpetatik atera bage utzi ditugu.

(1886)

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

Txirrita 1860'garren urtean jaio zan. Bertso auek, berriz, 1886'garren urtekoak dira; arek ogei ta sei urte zituala jarriak.

Gaztetandik sortu zitzaion, beraz, bertso-paperik jartzeko griña. Agian jarrialdi au baño lenagokorik izango du, bañan guk ez degu ezagutzen.

Bertso auek, Billabona'ko *Mankua* pelotari sonatua goraltzeko jarriak dira. Beste zenbait pelotari ere izendatzen dira.

Garai artako pelotariei buruz zerbait geiago jakin nai duanak, Antonio Peña y Goñi'ren «*La pelota y los pelotaris*» dertizan liburu ederra irakurtzea dauka.

Bertso-sail au, Tolosa'ko Timoteo Adu-riaga zanaren esku-letrazko bertso-bilduman arkitu genduan.

1/ Milla zortzireun larogei eta
gaude seigarren urtian,
bertso berriyak jartzera nua
euskara eder batian;
pelea aundiyak egin dituzte
pelotariyen artian,
Pedro Yarza guzien buru
probintziyako partian.

2/ Indaleziok dauzkan bentajak
nua kantuz esatera:
probintziyako plaza denetan
jarri aukera; (1)
partida firme zerratu zuten
iskribiturik papera,
Billabona'ko man kubarekin
ez dira ondo atera.

3/ Indalezio eibartarra,
Bizente Elizegi bestia,
Pedro Yarza pensatu zuten
orien kontra astia;
nekatu gabe zerizkioten
partida irabaztia,
dituzten sosak galdu artian
eskarmentatu eztia.

(1) Ezin irakurri degu emen zer dion Adurria-
ga'ren kuadernoak.

4/ Suerte txarrak jo zualako
beso bat dauka moztua,
bañan bestia sano duala
obra da manifestua;
begiyak ernai, memori ona,
ankaz ibildun listua,
Billabona'n da probintziyako
pelotariyen maixua.

5/ Bizente Elizegi pelotarekin
ez da mutil aldrebasa,
ori bigarren jarriko nuke
ni baldin banitz jueza; (2)
kuidado gabe egin liteke
orren anparo trabesa,
oiek ez dira tontuak baño
Billabona'n da *cabeza*.

6/ Premiatuak izandu ziran
Amerika'ko partian,
estimatuta ibilli zuten
kaballeruen artian;
ankaz listo ta begiyak erne,
beti koraje fuertian,
orrelakorik ez da atera
juan dan larogei urtian.

(2) Adurriaga'ren kuadernoan: *ni baldin jueza*.

7/ Plazan pelotan asten danian
ez du ematen itxusi, (3)
baliyo zuen saiatutziak,
etzuan gaizki ikasi;
beso-motxa da aziyu ortan
Españiya'ko nagusi,
ez det gizon bat bizkorragorik
sekulan iñon ikusi.

8/ Urriko illak amar zituban
Bizkaia'n da probintziyan,
kontrariyoric gabe zebiltzan
pelotariyak Frantziya'n;
beste lan gabe ibillitubak
bere denbora guztiyan,
Billabona'ko beso-motz batek
laster konpondu zizkiyan.

9/ Llarrondo eta zapaterua,
Txillarra zuten bestia,
oien moduko jokalariyak
Frantziya'n asko ezitia;
Españi ontan pensatu zuten
desapiyoka astia,
bi enbaliyok portunatu da (4)
oieri irabaztia.

(3) Adurriaga'ren kuadernoan: *itxuski*.

(4) Adurriaga'ren kuadernoan: *portunatu ta*.

- 10/ Batek begiya itxuba zuben,
besua motxa bestiak,
malezi asko dutelarikan
oraindik dira gaztiak;
onra aundiya eman diyote
partiduba irabaztiak,
oien anparo egin dutenak
ez daude gizon tristiak.
- 11/ Erreboteko lanian ere
badaki anakak dantzatzen,
ikutu gabe pelotarikan
plazan etzaio pasatzen;
bola bezela beti badabil
ala ere ez da nekatzen,
orrelakorik munduban zanik
iñork etzuben pensatzen.
- 12/ Pelotariyak duten bentajak
nua kontuz esatera:
noiznai deitu ta daramazkite
Amerika'ko partera;
iñork jokatu nai badiyote
ipintzen dute aukera,
erri batetik lau olakorik
sekulan eztira atera.

13/ Jende guztiya ikaratzen du
plazako bibotasunak,
nekatu arren laguntzen diyo
gorputzeko osasunak;
adelantatzen dijuazkiyo
diru eta ontasunak,
iru erreino bildurrak dauzka
beso batekin gizonak.

14/ Pedro Yarza ikasiya da
pelotarekin lanian,
joka-biriak egiten ditu
idiamentu onian;
Urriko illak ogei zituban
emendik irten zanian,
obiaguak jarriko dizkat (5)
andik etortzen danian.

15/ Pedro nagusi atera zaie
pelotariyen artian,
emengo lanak eginda dabil
Amerika'ko partian;
anakak listo ta besua zorrotz,
beti koraje fuertian,
jeniyo orrek eutsiko diyo
biziya duben artian.

(5) Adurriaga'ren kuadernoan: *jarri dizkat*.

16/ Jose Emeterio Agirre
apelidua eta izena,
Billabona'ko pontian bertan
bataiatu zan gizona;
Pedro Yarza, egin ezazu (6)
Lujanbio'ren esana,
ori da zure bertsuak jartzen
asko enpeñatu dana.

(6) Adurriaga'ren kuadernoan: *egindazazu*.

(1893)

BERTSO BERRIYAK

Bertso auetan ez da egillearen izenik ageri, bañan Txirritarenak dirala, bere illobak esanda jakin degu. Beste zenbait argibide ere eman digu.

Neskatxa bat aur egiña omen zan, da Irun'go mutil baten kulpa egin nai zuten. Bertsoak onela diote:

besteren batek oker egin da
neri nai ziran erantsi.

Orduan mutilla Txirritagana joan zan, da bertso auek jarri-arazi zizkion.

Bertsoak inprentatu ziran, da Txirrita bera izan zan saltzallea, jai-goiz batean paper-mordoa besapean artu ta Irun'go kale-kantoi batean kantari asita.

Alako batez, erriko erretorea azaldu zan, eta onela galdetu zion:

—Zer ari aiz?

Ta Txirritak:

—Emen bertso saltzen, pagatu egin di-
date ta...

Ta erretoreak:

—Nik erosiko dizkiat danak!

Ala, danak erosi zituan, bañan Txirri-
tak ostera inprenta-arazi zituan, ta urren-
go jai-goizean an zan berriro, lengo kan-
toiean, bertso saltzen...

Doñua, Juan Zabaleta bertsolaria za-
naren kuadernotik artu degu, bertan dau-
kan letrarekin.

Mi-lla zor-tzi-reun-la-ro-gei-e-ta 3-ma-lau-ga-tren
ur-ti-an lan-da-re-txobat ja-ye dal-ran?yo Bi-ot-
-so-a-ko par-ti-an ni bi-zi-nai-zen pa-la-zi-yo-tik
ez-da o-so a-par-ti-an i-jai-tu-an orri-bi-lli
nau-te i-ru a-tso-ren ar-ti-an

- 1/ Apellidua Olazabal det
eta Felix da izena,
irundarra naiz Bidasoa'ko
Elorri'n bizi naizena;
bertso birekin egin nai nuke
esplikaziyo zuzena,
kulparik gabe amaika bada
nigatik gaizki esana.
- 2/ Milla zortzireun larogei eta
amairugarren urtian,
landaretxo bat jaio da Irun'go
Bidasoa'ko partian;
ni bizi naizen palaziyotik
ezta leku apartian,
ia itoan ibilli naute
iru atsoren artian.
- 3/ Urriko illaren ogei ta zazpin
uste det izango zala,
gure etxera atso bat jua zan,
etzeukan mea azala; (1)
aren marrisxa zepuan dagon
basakatuak bezela,
aurren bat nunbait jaio dala ta
aren aita ni naizala.

(1) Txirritaren illobak esan digunez, bere osabak onela kantatzen zuan puntu au: *etzeukan min-gaiñ argala.*

4/ Atso zar orri au esan nion:

«Zer modu, adiskidea? (2)

Kulpa gabia kastigatzeko
al dabilkizu idea?

Nork erakutsi dizu nundik dan
gure etxera bidea?

Alper-alperrik etorri zera,
aur ori ez da nereaa».

5/ Atso zar orrek eztul aundi bi
egin zituen lenbizi,

gero pauso bat atzera eta

ezpain biurrika asi;

besteren batek oker egin da

neri nai ziran erantsi,

esaten zuen: «Ez al du aur orrek
aitormenikan merezi?»

6/ Modu txarrian itzegitea

kristauarentzat kalte da,

anima asko da argatik juana

etsai gaiztoen tartera;

eta bein ara sartzen danikan

geiago ezin atera;

zuretzat ere orixe dator

konparazio batera.

(2) Puntu au onela esaten omen zuan Txirritak:
Aizazu, adiskidea.

7/ Abertentziyan ipiñi dute
Irun'go erretoria,
bitarteko bat bialdurikan
izugarri dotoria,
al baldin bada billa dezala
aien aurraren jabia;
ark ere aisa asolbitu nau
pekaturikan gabia.

8/ Aingeru orrek izan bear du
iturri asko nastua,
eta tragorik gozoen ura
nun eran zuen aztua;
nun kargatu dan ez dakiela
da azkenian ustua,
ni ote naizen pekataria
atso gaiztoen juzkua.

9/ Aur gaiso ori or agertu da
urrikaltzeko moduan,
estimazio aundirik gabe
bere amaren onduan;
arentzat ere ez dira izan
gusto guziak munduan,
enpeño batez biartuta ere
ez daki aita nun duan. (3)

(3) Bertso-paperik zarrenak: *munduan*. Besteak:
nor duan.

- 10/ Alabaren bat egin dezula
aditu degu, maitia,
al dan lenena sendatutzeko
ongi goberna zaitia;
zeñena dezun ez dakizula
lotsa dezu esatia,
beragatikan sortu dezute
ni naizala kulpantia.
- 11/ Tropesi batek arrapatuta (4)
orduko orren pobreza,
baño lagunak izandu zuten
aiudatzeko nobleza:
oiñuts gorrian Lezo'ra juanda (5)
kunplitua da promesa,
fabrikan bertan dirua bildu
an ateratzeko meza.
- 12/ Beiñ tropesiak konkortu zuen,
ezta bereala zuzendu,
«Suerte txarra dauka gaisoak!»
makiña batek esandu;
ai, pekatuan erortzen danak
larrutik pagatutzen du,
obe zenduen zure lorea
ongi guardatu bazendu.

(4) tropesi=hidropesía.

(5) Bertso paperik zarrenak: *serora juanda*; besteak: *Lezora juanda*. Guk uste, onela bear du.

- 13/ Kaballero ta bigote-dunak
gustatzen zaizka aldean,
aiek lajatu duten orduan
asi da nere galdean;
musika-soñu ederra franko
aditua da katean, (6)
plaza betean ibiltzen ziñan
amaikak arte bailean.
- 14/ Zerbait bazala bazeizkion
orrek bere buruari,
pretendiente balienteak
izandu ditu ugari;
eta txaskoak gertatzen zaizka
orrela dabillenari,
ontaz aurrera pakean utzi
kulparik ez duenari.
- 15/ Zeru ta lurren bikarioa,
erregien alkatia,
zuk ere noski jakingo dezu
ez naizala kulpantia;
bestela banaiz ejemplo onez
ero doaiatz betia,
motibo ortzaz ez dit itxiko
zeruetako atia.

(6) Irun'go katea.

16/ Alde batera kantik jartzia
 ezta ederki egiña,
 Jesus bezela pazienziaz
 konpleto egon bagiña;
 bertso oietan ezta gezurrik,
 dena izketa berdiña,
 lotsa ederra eman dit baño
 artu dezala ordaña. (7)

(7) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Alzo'ko Inazio Zabala'ren eskutik jasoa.

Bertso-papera, "Imp. de Echenagusia, María Muñoz, 8 — Bilbao", Ajangiz'ko Balendin Aurre'ren eskutik jasoa. Paper onen ortografia geroagokoa da. Bi bertso falta ditu: 14 ta 16'garrena. Ta besteak orden ontan dakarzki: 2, 1, 3, 4, 5, 8, 7, 13, 12, 11, 9, 10, 6 ta 15'garrena.

Aldaketak: 2/2: amalaugarren urtian; 2/6: ezta oso apartian; 1/7: kulparik gabe amaika bada; 3/1: Urri illaren amalabian; 3/6: basakatua bezela; 4/1: Atso zar orri erantzun niyon; 4/2: zer modu, adiskidia; 4/6: etxe ontara bidia; 5/3: gero pausa bat atzera emanda; 5/6: neri nai ziran eratxi; 5/7: esaten zuben ez al du aur onek; 5/8: aitormenarik merezi; 6/1: Gisa txarrian itz egitia; 6/2: personarentzat kalte da; 6/3: anima asko argatik joan da; 6/6: ezin litezke atera; 7/7: ark ere errez asolbitu nau; 8/3: eta tragorik goxena ura; 8/4: non egin zuben aztua; 9/1: Aur gaxu ori or gelditu da; 9/5: arrentzat ere gusto guztiyak; 9/6: ez dira izandu munduan; 9/8: ez daki aita nor duan; 10/1: Kriatura bat izan dezula; 10/2: entzuna nago, maitia 10/3: iya lenbailen sendatutzeko; 10/5: norena dezun aitortutzia; 10/7: orregatikan sortu dirazu; 11/1: Tropesi batek konkortu eta; 11/2: orduko aren pobrezia; 11/3: lagunak ere izandu dute; 11/4: anparatzeko nobleza; 12/1: Tropesi batek konkortu zuben; 12/3: suerte txarra dauka tris-

tiak; 12/7: obe zenuen zere loria; 12/8: ondo guardatu bazendu; 13/1: Kaballero ta lebita-dunak; 13/3: aiek atzendu zaizkan garaian; 13/6: aditua da kalia; 13/7: amaikak arte ibiltzen zian; 13/8: plaza betian bailian; 15/3: zuk ere ongi badakizu ni; 15/5: bestela banaiz graziyaz edo; 15/6: doai ederrez betia; 15/7: gauz orregatik ez dit itxiko.

(1904)

BERTSO BERRIAK

AITA SAN MARTIN DE LOINAZ BEASAIN'GOAREN BIZITZARI JARRIAK

Bertso auek, Aita Donosti zanaren paperetan arkitu ditugu. *Imp. J. Díaz.* — *Irún'*en inprentatutako bertso-paper bat da.

Paperean ez da Txirritaren izena ageri; bañan, Aita Donosti'ren letraz idatzirik, itz auek daude: *Compuestos por Txirrita.*

Ta Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin Lujanbio'ri galdetuta, bere osabak San Martin Loinaz'i jarriak ere bazituala erantzun digu, ta bai azken bertsoaren erdia esan ere.

Bi testigantza auekin, ez dago zer du-
da egin bertso auek zeñenak diran.

Onela esaten da 13'garren bertsoan:

Irureun da zazpi urte dira
Aita San Martin il zala...

Ta 1597'garren urtean il baitzan, edo
obeto esateko il baitzuten, kontua eginda
1904'garrena degu, Txirritak bertso auek
jarri zituana.

Txirritak Beasain'gotzat jotzen du Aita
San Martin. Ez det uste bergararrak asko
poztuko diran ori irakurriaz. Esan bea-
rrik ez dago gu ez gerala auzi orretan sar-
tzen...

1/ Bertso berriak jartzera nua
Aita San Martin Loinaz'i;
relijioso egiazkoak,
ondo letuta ikasi;
zenbait bezela etzan ibiltzen
enemiguen igasi,
sinisten zuan Jesus degula
zeru ta lurren nagusi.

2/ Milla bost egun irurogei ta
geunden seigarren urtean,
Aita San Martin jaio zanean
Beasain'go partean,
Amonabarro deitzen zioten
baserri eder batean;
fede santua maitatu zuan
bizirik zegon artean.

3/ Jaio ta amar urte baño len,
bere lagunak utzita,
Ama Birjiña Loinaz'koari
egiten zion bisita;
asko bezela etzan ibiltzen
lujoz ta galaz jantzita,
arriak negar egin lezake
orren planta ikusita.

4/ Guraso fiñak beren semia
maite zuten gogotikan,
eskola ona eman zioten
pobre biziagatikan;
entendimentu argia zeukan
errespetozko praktikan,
artaz gañera ikasi zuan
latiñezko gramatikan.

5/ Len baño askoz argiago zan
gramatika ikasita;
Beasain'dik Alcalá'raño
zuan lenengo bisita;
mundu ontako gusto guziak
zeuzkan alde bat utzita,
kontentu zegon besterik gabe
zerua irabazita.

6/ Amazazpi urte zituanian
zan emendikan atera,
España'ko Alcalá deitzen
zaion paraje batera;
bere garaiñan allegatu zan,
gero meza ematera;
ark etzuan nai iñor joaterik
deabruaren katera.

7/ Jesusentzako zuan Martiñek
aiñ amorio zorrotza,
jakiñik nola artu biagun
sententzia bat garratza;
ogei eta bost urte inguru
zelebratu zuan meza,
San Franziskoren istoriua
ezta ikasten erreza.

- 8/ Milla bostegun larogei eta
amaseigarren urtean,
San Franzisko ta San Martin sartu
ziran Japon'go partean,
bere lagunak anparatzeâ
gutzizko borondatean;
oju aundiak egin zituzten
salbaje zarren artean.
- 9/ Desiaturik allegatu zan
Japon'en Aita San Martin,
ango lastimaz urrikalduta
predikatzen ziyon ekin;
bi akolito gazte-gazteak
gertu zituan berekin,
azkenerako esan bear det
zer gertatu zan aiekin.
- 10/ Arrapatuta belarritikan
puska bana kendu aurrena,
bire luzean oñez joateko
eman zioten ordena,
ta gero berriz bi lantza sartu
saietsetatik barrena;
au da geiena padezitua
Jesukristoren urrena.

- 11/ Aita San Martin mundu onetan
martirio asko pasea,
sekulan iñork ikusi duan
leialenaren klasea;
alde batera etzuen penik
bi lantzak ala sartzea,
askoz geiago sentitu zuan
Japon'en enterratzea.
- 12/ Aita San Martin Loinaz'koa zan
predikadore abilla,
España'tik Japon'a joana
anima galduen billa;
tormentu gutxi sufritu eta
etzan gurutzean illa,
merezi du ta opa diogu
zeruan goza dedilla.
- 13/ Irureun da zazpi urte dira
Aita San Martin il zala,
oraindik emen sumatzen degu
ark utzi zuan itzala;
beasaindarrak suplikan gaude
nai gendukenak bezela,
aizken piñean gure kontua
arren eduki dezala.

14/ Txit errespetoz pasa zituan
Mejico eta Manilla,
gero Japon'en ikusi zuten
predikadore abilla;
Taikosama'ren ordenarekin
an da Nagasaki'n illa,
errezoz asko egiten diot
guzaz akorda dedilla.

15/ Pena gogorak pasa zituan
San Martin gizagaixoak,
azkenerako bi lantzazo aiek
etziran goxo-goxoak;
nuan denporan laztanduko nau
zabaldurikan besoak,
esanaz: «Onek jarri zizkiran
Beasain'en bertsoak!»

BERTSO BERRIAK

Jarri-aldi onek Gernika'ko arbola goraltzen du; ta, arekin batera, gure fuero zarrak ere bai.

Txirritarenak dirala ezta bertso-papere-tan esaten. Makazaga'k esan zuan ori lenengo aldiz, bere *Bertsolariya* aldizkarian eta *Euskal-Erriko kanta zarrak* liburuxoan.

Bañan berak kopiatuak ez badira ere, bere osabarenak dirala esan digu Txirritaren illobak; ori bera diote ao batez Gipuzkoa'ko bertso-zale guziak; ta bertsoetan ere Txirritaren joskera ikusten da bete-betean. Ez degu, beraz, zer dudarik egin.

Argitaraldi batzutan ez dator 10'garren bertsoa. Nork dakarren eta nork ez, oarretan esango degu, argitaraldiak bi salletan partituz.

* * *

Txirritaren illobak argibide auek eman dizkigu, bertso auek nun da nola jarriak diran:

Arranbide'ko presa egiten ari ziran. Arranbide Naparroa'n dago, Urumea ibaia-
ren ertzean, Arano'ko partean ta Goizue-
ta'ko kamioan.

Txirrita ere an zan lanean. Ta an jarri
zituan bertso auek. Agian berari gogora-
tuko zitzaion jartzea, bearbada besteren
batek eskatuko zion.

Berarekin lanean ari zan mutil gazte
batek kopiatu zizkion. Oso pozik artu
omen zuan, Txirritak bertsoak kopiatzea-
gatik eman zion propiña.

Egun batez, galtzak urratu zitzaizkion
mutil oni, ta sasira joan da konpontzen
aritu zan. Ta lan orretan ari zala, bere
errabiyan madarikazio au esaten zuan:

—Jaungoikoa zerutik eroriko al dek
zatika-zatika!

Urteen buruan, gazte ori diputazioko
enpleatu ta *sobrestante* egin zuten, eta
arrezkeroztik etzion Txirritari kasorik ere
egiten.

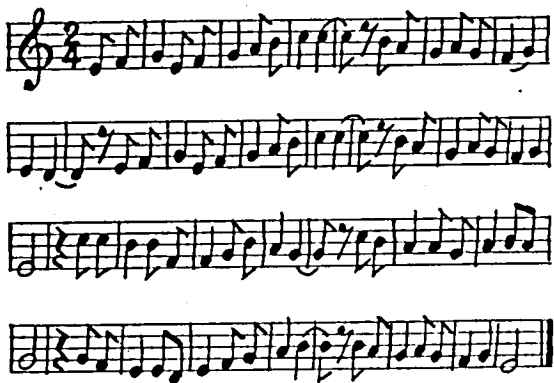
Bertso auek diputazioko eskaill-buru

batean egon omen ziran, kuadro batean jarrita. Txirritak ala esaten zuan.

* * *

Lenengo doñua, Txirritaren illoba Jose Ramon Erauskin'ek kantatua, ta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek paperean ezarria.

Bigarrena, Juan Zabaleta bertsolaria zanaren kuadernotik artua.

Ze-ru-ko Ai-ta bar-ka di-tza-tzu pe-ka-
 -ta-ri-yan pau-su-ak Kan-tabri-ya-ko des-ka-lab-
 -bru-ak di-ra-delas-ti-mo-su-ak. Ar-bola-eder bat
 da-lame-di-yo jar-tze-ra nua ber-tsu-ak: mi-lla
 ur-ti-an man-ten-du gai-tu lau probin-tzi-ya-osa-ak.

- 1/ Zeruko Aita, barka itzatzu (1)
 pekatarien pausuak,
 Kantabria'ko deskalabroak
 dirade lastimosuak;
 arbola eder bat dala mediyo
 jartzera nua bertsuak,
 milla urtean mantendu gaitu
 lau probintzia osuak.

(1) Bertso-paperak *marka* diote; *barka* bear du.

2/ Gutxienaz izan bear du
milla urte pasatua,
arbola aundi bat bada Gernika'n
aitona batek sartua;
aren azpian egin omen zan
fueroen juramentua,
orain argati deitzen diogu
arbola bedeinkatua.

3/ Biba arbola maitagarria!
Biba kantabriatarrak!
Biba Bizkaia, Gipuzkua'kin,
Alaba eta Naparrak!
Biba kortean gure fabore
dauden ministro bakarrak!
Beste gauzarik ez degu eskatzen:
biba lengo fuero zarrak!

4/ Arbola maite zoragarriya,
etzaude gutxi kostia,
igartu arren ateratzera
atrebitutzen eztia;
zarra oraindik zutik daguala
aldatu dute bestia,
izugarrizko furiya dakar
izanagatik gaztia (2).

5/ Arbola dago igartua ta
cuskaldunak gaude triste,
ez det pentsatzen pasatu danik
munduan beste onenbeste;
orain gertatu zitekeanik
ere ez nuen nik uste,
milla urtean segitu duten
fueroak kendu dituzte.

6/ Konbenioa egin zanean
arbola aldatu zuana,
motiborikan asko badu ta
aserre dago gugana;
ez da enkargu gutxi emanda
mundu ontatik juana,
defenditzera saia liteke
sentimenturik duana.

7/ Arbola orren zain prinzipala (3)
zan Bergara'ko partean,
arri sillarez inguratua
burnizko kaja batean;
milla zortzireun irurogei ta
amalaugarren urtean
satorrak fuerte ibilli ziran
ura ebaki artean.

8/ Milla zortzireun irurogei ta
zortzigarrengo urtean
izar eder bat estali zuten
oroi askoren tartean; (4)
lañoak fuerte korritu zuten
ura tapatu artean,
geroztik ez da egualdi onik
Kantabria'ko partean.

9/ Ara izar au tapatu eta
zer egin zuten lenbizi:
fraileak eta monjak bidaltzen
konbentuetatik asi;
jesuitak eta misionistak
saltatu ziran igesi, (5)
esaten zuten: «Gu gaituk orain
España'ko nagusi!» (6)

10/ Memorial bat eskribitu du
tunante batek Paris'a,
ango puerkoak firmatu eta
atzera bueltan Cádiz'a;
masoiak eta protestanteak
alkar arturik dabilta,
erregerentzat egin nai dute
lege gaiztoko eliza.

11/ Lendabiziko fueroen kontra
firmatu zuen gizona,
eskeleto bat bezela eginda
ez dago oso gizona;
dударik gabe gogoratzen zaio
etzuela egin gauza ona,
kastigatzera bildur ezpanitz
esango nuke izena.

12/ Fueroak kendu zituen ori
izenez ez det esango,
iltzen danean ez da orrentzat
salbaziorik izango;
gusto guztiyak kunplitu eta
ezta mundutik juango,
deseo diyot bizi dedilla
urte askoan ta ondo (7).

(2) Paperik geienak onela dakarzkite bertso on-
tako puntuak: *kostea, ez dira, bestea ta gaztea*. Edo-
zein bertsozalek badaki ola ez, jarri degun beze-
la baizik, bear dutela.

(3) Bertso onetan lau oker zuzendu ditugu: Le-
nengoa: bertso-paperak *in prinzipala* diote; nabar-
men dago *zain* bear duala. Bigarren lerroan *Berga-
ra'ko artean* diote; dudarik ez da *partean* bear
duala. Ta irugarren lerroan *arri sillarrez ingratus;*
arri sillarez inguratus jarri degu noski.

(4) 1868'garren urtean Isabel II kendu zuten.
Ori izango da, beraz, odeiak estali zuten izar ede-
rra...

(5) Isabel II 1868/IX/30'an kendu zuten. Gobernua berria andik zortzi egunera osatu zan, Urriaren 8'an, eta andik lau egunera, 12'an, jesuitak erbestera bialdu zituan.

6) Bertso-paper guziak "Gugatik orain España'ko nagusi!" diote. Bañan Txirritaren illobak esan digu, gaizki dagoala orrela, ta "Gu gaituk orain..." bear duala. Askoz ere itxura geiago du era ontan. Ta, ain zuzen, "Bertsolariya" aldizkarian ta "Euskal-Erriko kanta zarrak" liburutxoan orrela dago. Guk ere orrela jarri degu.

(7) Amaika bertso dakarzkitenak, 10'garrena alegia falta dutenak:

Bertso-papera, "Imprenta y Librería de F. Elosu. — Durango", Bodleyan Library, Oxford.

Bertso-papera, "Imp. de B. Valverde. — Irún", Jertrudis Arrieta zana, Erreterria: aldaketa bakarra: 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Imp. de Vda. de B. Valverde. — Irún", Antonio Arrillaga mediku zana, Elgoibar. 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Imp. Valverde. — Rentería", X. Etxeberria, Larraburu baserria, Oiartzun. 5/7: milla urtean mantendu gaitu.

Bertso-papera, "Guernica. — Imp. de Angel de Goitia", Erreterria'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman.

Bertso-papera, "Guernica — Imp. de Angel Goitia", Eujenio Bidea Agirre, Zabale baserria, Lejona, Bizkaia. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* guziak kendu ta beste ainbeste *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/5: jesuitak ta misioneruak.

Bertso-papera, "Imp. Lib. y Enc. de Antonio Egurrola. — Guernica", Juan Garaialde, Orendain.

• • •

Amabi bertso dakarzkitenak:

Bertso-papera, "Imp. de S. de Diego. — Eibar", Antonino Lakuntza zana, Tolosa. 2/5: egon emen

zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuitak ta misionerak.

Bertso-papera, "Imp. de S. de Diego. — Eibar", Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduma. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: milla urtean mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuita ta misionerak.

Bertso-papera, "Guernica. — Imp. Artística Goitia y Hormachea", Alzalegi Baserria, Berriatua. 2/5: egon emen zan; 3: *biba* esan bearrean, *gora*; 5/7: mantendu gaitu; 9/4: konbentutik asi; 9/5: jesuitak ta misionerak.

"Bertsolariya" aldizkaria, 9^{gn.} zenb., 1931/XI/15: 1/1: Zeruko Aita barka ditzatzu; 5/5: orain gertatu zitekiala; 5/7: milla urtean izan ditugun; 10/7: erejientzat egin nai dute.

"Euskal-Erriko kanta zarrak", Tomo II, Imp. Macazaga, Rentería: Aurrekoa bezelaxe.

(Ez luzatzearren, ez degu aldaketa bezela jarri; bañan, len esan degunez, badaki irakurleak "Bertsolariya" aldizkariak eta "Euskal-Erriko kanta zarrak" liburutxoak izan ezik, beste argitaraldi guztiak "*Gugatik orain...*" diotela 9/7'an).

Beste bi argitaraldiren berri aparte emango degu:

"Argia" aldizkaria, ez dakigu zein egunetakoa: Onek bederatzi bertso ditu, orden ontan: 1, 2, 3, 5, 4, 7, 8, 9 ta 6. Aldaketak: 2/1: Gutxienaz esan bear da; 2/4: aitona batek sortuba; 4/4: atrebitutzen etzera; 4/5: zarra oraindik zutik dago-ta; 5/4: munduan beste ainbeste; 5/6: aren ez nuben nik uste; 5/7: milla urtean segitu degu; 6/2: arbola aldatutasuna; 6/3: notizirikan asko badute; 6/5: ez du enkargu gutxi eman da; 6/8: sentimenturik daukana; 7/1: Arbola orren prinzipala; 8/6: ura pasatu artian; 9/1: Ara izarrak tapatu eta; 9/4: komentutik ziran asi; 9/7: esaten zuten gu gera orain.

“Euzkadi” egunerokoa, 1932/XI/2: Onek amai-
ka bertso ditu; amargarrena falta du. Aldaketak:
2/2: milla urte pasatuak; 2/5: aren azpian egiten
ziran; 2/6: fueruen juramentuak; 2/7: orain agai-
tik deitzen deitsagu; 3: *biba* esan bearrean, *gora*;
4/2: ezagoz gitxi kostaua; 4/7: izugarrizko indarra
dakar; 5/2: euskaldunak gagoz triste; 5/3: ez dot
pentsatzen; 5/5: orain gertatuko zanikan; 5/7: mi-
lla urtian mantenidu gaitzuz; 5/8: fueruak kendu
gaituzte; 7/1: Arbola orren prinzipala; 7/2: zan
Bergara'ko errian; 7/4: kaxa; 7/8: ebagi; 8/4:
odei; 8/5: lañuak gogor korridu eben; 9/1: Ar-
baixarra tapatu eta; 9/7: esaten eben gu gaituk
orain; 12/7: deseo deitsat.

«IL DA CANOVAS...»

Nor ote da aurreko bertsoetan, 11 ta 12'garrenean, aitatzen dana?

Kondairari begiratuta, Cánovas del Castillo dala ematen du, fueroak kendu zituztenean, 1876'garren urtean alegia, gobernuaren buru baitzan.

Bañan Txirritaren illobak esan digunez, Fermin Lasala Duque de Mandas zana da. Bere osabak ala esaten omen zuan.

Cánovas del Castillo'ri dagokionik, baidu Txirritak gertaera bat. Ernani'ko Antonino Pagola zanari zor diogu. Orri batean idatzita bialdu zigun. Ona emen bere itzak:

«Egun batian, kasinuan, orain Donosti'ko Ayuntamientoua dagon orren terrazan, omen zegon Cánovas'en señora. Ta an pasa omen zan Txirrita beste batekin, da esan omen zion:

—Aizu, Txirrita, orixe da Cánovas'en señora.

Ta Txirritak onoko bi bertso oiek kantatu omen zizkan:

Il da Cánovas, jua da Cánovas,
pikaro gaizki aziya!
Galdu zituen ifar garbiyak,
jarri du trumoi nasiya,
galdu zituen fueruak eta
Jangoikuaren graziya,
galdu zituen bere lagunak,
galdu du bere biziya!

Iru relejo, iruna kate,
iru mallakin bakoitza,
buruan berriz iru korona,
petxuan iru orratza,
iru doblako amoriyua
tximista bezin zorrotza,
iru tirotan utzi zizuten
zuri senarra ill-otza,
iru ezpatak zulatzen dute,
señora, zure biotza!»

Txirritak bertso ontan dion bezela, Cánovas iru tirotan il zuten. Migel Angiolillo'k tira zizkan, 1897'garren urteko abuztuaren 8'an, Gipuzkoa'ko Santa Ageda'n.

Euskalerriko biotzean galdu zuan, beraz, bizia, Euskalerritari fueruak kendu zizkion gizonak...

BERTSO BERRIYAK

Neska-mutil bi erromeri batera joan omen ziran, ta erretira garai onean egin zuten. Bañan neskazar bat aien kontra gaizki esaka asi zan. Ta orduan mutillak bertso auek jarri-arazi zizkion Txirritari.

Ala esan zigun Ernani'ko Antonino Pagola zanak. Berak bertso-saltzalle bati erosi zion papera, ta onek Txirritak jarriak zirala esan zion.

Agian beste batenak izango ziran, bañan garai artan bertsolaririk onena edo onentxuena Txirrita zan ezkerero, erreza-go saltzeagatik arenak zirala esatea ere, izan ditekena da.

Txirritaren illobari ere galdetu diogu, baita bertsoak irakurri ere. Ta berak osabari kopiatuak ez dirala, bañan bete-betean bere osabaren itxura artzen diela erantzun digu.

Orregatik, duda pixka batekin bada

ere, bertso auek Txirritaren bertso-liburu ontan sartzen ditugu.

Azkeneko bertsoan onela esaten da:

beragatikan amabi bertso
ara Manuelek jarri.

Txirrita Jose Manuel zeritzan. Ontatik ere gauzak ez dira osoro argitzen; duda-antzean gelditzen dira.

1/ Bertso berriyak jartzera nua
oraiñ neska zar batentzat,
nigandik ondo irabaziak
dauzkala iruritzen zat,
zergatik ori ibillia da
kastigu billa guretzat,
gau eta egun isildu gabe
gaizki esaka neretzat;
asko pentsatzen etzuben baña
orra ordañak beretzat.

2/ Gezurrarekiñ engañatuta
jarri zituben auzuak,
eta gañera esaten ditu
testimonio falsuak;
oraiñ jendiak jakindu dezan
jartzera nua bertsuak;
tragatu nairik ibilli naute
lau neskazar da atsuak,
kopeta zimur iduki arren
ez daude oso mantsuak.

- 3/ Neskazar orri esan biayot
belarriaren ertzera
nai dubenian azaldutzeko
arrazoi oni eltzera:
guri konduta galtziagatik
apropos ari al zera?
Zedorri ere azitarako
prenda eder bat etzera,
lotsik ez dezun gezurtia ta
mingaiñ gaiztoko saltsera.
- 4/ Bi illabete kunplitu dira
broma bat pasatu zala,
eta geroztik aditzen nuan
kontrario bat bazala,
non jakiñ detan neska zar ori
besterik iñor etzala;
mendian dagon otsuak baño
beltzago daka azala;
ori andretzat suertatzia
Jainkoak gorde nazala. (1)
- 5/ Batetik beltza ta itsusia,
gustagarria da ori,
buruko zimak falta ditu ta
bizarra dauka ugari;
begiak triste, sudurra luze,
ortzak erdiak erori;
bati ta biri bezela igual
aditzen diyot iruri:
anima salbo, ikatz-kajatik
sortutakua diruri.

(1) Bertso-paperetan: *Jaungoikoak gorde nazala*
ta *Jaunak gorde nazala*.

6/ Askok bezela berrogei urte
mundu onetan korritu,
aspaldi onetan larru-azalik
etzaio asko guritu;
azkenerako lizundurikan
zimurtu eta oritu,
ortzak galantak, buruba berriz
ille guztiya zuritu...
Mundu ontako desgrazi danak
neskazar orrek baditu!

7/ Aspaldi ontan arkitzen zera
nitzaz gaizki itzegiña,
konsideratu ondo oraiñ zuk
nola zauden utsegiña;
neregatikan dantzatu dezu
gaizki esaka mingaña,
eta pena det kulparik gabe
desprezio au egiña,
bazar guztiak desonratutzen
zabiltzan buru-ariña.

8/ Andik bostetan atera giñan,
etzan berandu artian,
seietarako gure etxetik
ez giñan txit apartian;
gero denbora pasatu gendun
kontu kontari atian,
gauza batzuek esplikatubaz
umorez eta pakian,
ez zuk esaten dezun bezela
itxura gaizto batian.

- 9/ Beste gauza bat kontatutzen du
cro-aldiyak jotzian:
«Nai bezelako mutil gaztiak
aukeran dauzkat atzian;
gañera berriz bazter ederra
sagastiakin ertzian,
denda polita, ardo ta guzti,
ezer falta ez etxian;
nere senarrak zer suertia
ni emaztetzat artzian!»
- 10/ Berak dituben gauza guztiak
orgulloz kontatzen daki,
ta ori bera nolakua dan (2)
mundu guztiak badaki;
etxian berriz bei zar batekin
ollo batzuek eduki,
asto koskor bat eta zakurra,
taberna berriz edoki,
oiek guztiak izanagatik
iñork etzaitu erruki.
- 11/ Baldin suertez ikusten bada
prenda ori ez konduta,
lastima baña artu biar du
andre gaztien konduta;
artzen dubenak esan lezake
trapu zar bat konponduta,
lengo jenio txarrak utzita
ezpada jartzen onduta,
gizona laster bigalduko du
soñeko galtzak kenduta.

(2) Bertso-paperak: *eta balera*. Orrela ez du zer esan-nairik. Orregatik *ta ori bera* jarri degu, olako zerbait bear duhalakoan.

12/ Nork esplikatu kantetan ondo
zer saltsa duben ekarri?
Eta sekula gauza txarrikan
ez diot egiñ nik orri;
bere kaltian berotu ditu
alperrik zenbait belarri,
arrazoi gabe jarri ninduen
trantze estuban txit larri,
beragatikan amabi bertso
ara Manuelek jarri. (3)

(3) Bertso-papera, "Imp. J. Díaz. — Irún", Juan Iturralde, "Juanito Kojua", Donostia.

Bertso-papera, "Imp. de S. De Diego .— Eibar", Josefa Aizarna, Aizarna.

Bertso-papera, "Guernica — Imp. Angel de Goitia", Ormaiztegi'ko baserri batetik.

Bertso-papera, Isaak Lopez-Mendizabal, Buenos Aires; papera puskatuta dago ta ez dakigu moldiztegi-izenik zuan ala ez.

Bertso-papera, "Imp. de Fernández y Diego. — Eibar", Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduman.

Bost bertso-paper auek ez daukate beren artean, emen jartzeko diña dan aldaketarik.

Argia, 697^{gn}. zenb., 1934/VIII/12: 1/10: ara ordanak beretzat; 2/3: eta gañera egiten ditu; 3/4: testimonio gaiztuak; 2/7: trabatu nayik ibili naute; 4/1: bi illabete kunplitu ziran; 4/3: ta geroztik nun jakin detan; 4/7: mendiyen dauden otsuak baño; 4/10: Jaunak guarda nazala; 5/3: buruan tximak palta ditu-ta; 5/6: ortzen erdiyak erori; 5/8: aditzen zaie iruri; 5/9: anima salbo igeltz sakutik; 6/1: askoi bezela berrogei urte; 6/7: buruban; 6/8: guziak; 7/3: konsideratu zu orain ondo; 7/5: neregatikan gaizki esaka; 7/6: dantzatu dezu mingaña; 8/5: eta denbora pasa genduan; 8/8: amorez; 9/2: ero-aldi-

yak eltzian; 9/4: dauzka; 9/5: eta gañera baztar atzian; 9/6: sagastiyaren ertzian; 9/8: ezen paltik ez etxian; 10/3: eta bera nolakua dan; 10/6: ollo batzuek arruki; 10/8: egoki; 10/10: etzaitu iñork erruki; 11/4: guztien; 11/9: bialiko du; 12/3: sekulan berriz gauza txarrikan; 12/4: eztiyot nik egin orri; 12/5: aspaldi ontan berotu ditu; 12/7: sentimentuban jarri ninduen; 12/12: orra Manuelek jarri.

(1909)

BERTSO BERRIAK

Amasei bertso auk ere neskazar bati jarriak dira.

Bertso-paperean ez da egillearen ize-nik ageri. Bañan emengo 8 ta 15'garren bertsoa ta lengo sallaren 5 ta 9'garrena, berdiñak dira.

Bitatik bat beraz: edo bertsolari ba-tek beste bati kopiatu dizkio, edo-ta bi jarri-aldiak bertsolari batenak dira. Ta batenak badira, Txirritarena ote da au ere?

Ditekena da, ta orregatikan jarri degu liburu ontan. Bañan berriro ere duda-an-tzean gera.

Bertso-papera, «Tolosan: E. Lopez-en echean» argitaratu zan.

Errenteria'ko Joakin Ganborena Za-bala'ren eskutik jaso genduan.

- 1/ Bertso berriak jartzera nua
ejenplo eder batian
gazte jendia dibertitzeko,
ezta iñoren kaltian;
atentziyua jarri zazute
paper au letu artian,
milla gañera bederatzireun
beatzigarren urtian, (1)
esan dezadan zer pasatu dan
Gipuzkoa'ko partian.
- 2/ *Doble via* bat egiten ari
dira Legazpi aldian,
ala biarrez ni ere antxen
asi nintzaden lanian;
goi xamarrian jarri ninduten
lenbiziko egunian;
katapazaren kasetra aldera
inguratu nintzanean,
neskazar batek geldituzeko
ots egin ziran parian.
- 3/ Arren esanak aditzen jarri
nintzan beraren onduan,
biyotza tranpan zebillelarik
mingañez maite ninduan.
«Zu baño gizongai oberikan
ezta neretzat munduan;
Baranbiyo'ra biyok juan biagu»
zerorrek esan zenduan;
askoz obe da nik ez nekien
zuk zer egingo zenduan.

(1) Bertso-paperak: *bederatzigarren*.

- 4/ Neskazar ori nola deitzen dan
publikatzeko izenez
libertaderik ez omen dago
orain esaten dutenez;
diru-piska bat bazubela ta
zentimorikan izan ez,
ni ere berriz aspertuba naiz
neskazar-musu lizunez,
edertasunak engañatuta
ez da aseko gizez.
- 5/ Trozorik-trozo ibiltzen ere
asperturikan nenguan,
ezkondutzeko pensamentuak
artu nituen buruan;
diru-piska bat bazedukala
juntu alkarren onduan,
orren partez bai beste batzuek
Donostiya'ko Bankuan,
inozentia izan banitza
engañatuko ninduan.
- 6/ Lendabiziko bitartekua
gizon txiki bat genduan,
neskazar arren kontu guziak
orrek ekartzen zituan;
ni ere ori zetorrenian
egoten nintzan kontuan,
bere kartetan esaten ziran
nai ninduela onduan...
Fiyatu banitz zeñen ederki
farra egingo zenduan!

7/ Asi ezkerro dana guzia
publikatutzera nua:
kutxillotxo bat neskazar orren
lenengo erregalua;
noizik beñean arrautzatxo bi,
oiekin urdai-trontxua,
gauza oiekin engañatzeko
atera zuen planua...
Jaun Zerukuak eman deidala
entendimendu sanua!

8/ Besteri prendak artzeko bera
gustagarriya da ori:
buruko zimak falta ditu ta
bizarra dauka ugari,
begiyak triste, sudurra luze,
ortzen erdiak erori;
bati ta biri bezela igual
aditzen zaio iruri:
ijituari bizkarretikan
galdutakua diruri.

9/ Neskazar ori dala diyote
bi aldiz moja izana,
komentutikan atera eta
artu nai zuen gizona;
Baranbiyo'tik etorriya da,
ezta alaja zuzena;
bere buruben etsaia ezta,
gorputzetikan gizona;
kastigatzera bildur ezpanitz
esango nuke izena.

- 10/ Arren da nere kontu guziak
tratatutzeko asmuhan,
jai-egun batez biajetxo bat
disponitua genduan;
Deskarga'tikan laister dagoen
pagotxo baten onduan,
«Neretzat galai ederra zera!»
esan zenidan orduan,
oraingo partez zeñen ederki
begiratutzen zenduan!
- 11/ Andikan zortzi egun baño len
asi zan kartak biraltzen:
bera etxean bisitatzera
enitzadela azaltzen;
beste batzuek esan ziyoten
ote nebillen tentatzen,
berialatik asi zitzaidan
inbusteroka tratatzen,
aliak oso dituenari
ori etzaio tokatzen.
- 12/ Erlojutxo bat aspalditxuan
banebilkien nerekin,
egun batian gelditurikan
zeguen matxurarekin;
neskazar orrek au esan ziran:
«Ekarri zazu zerekin,
konpondutzera biralduko det
etxeko mutillarekin.»
Erlojuba ta katia biyak
eraman ditu berekin.

- 13/ Neskazar orren kontubak orra
gusto dubenak aditu,
pozik esango nitukeanak
geiago ere baditu;
konpondu gabe nere alajak
berekin eraman ditu,
oiegatikan ez du gajuak
poltsarik asko loditu,
deseo diyot izan dezala
lenago ainbat kreditu.
- 14/ Azkenekotzat biraldu ziran
guzizko karta ederra,
askoren gisa mingañetikan
dezente dauka indarra:
«lotsik gabia eta granuja»
ez da arrazoi ederra,
bañan geiago sentitu nuen
paltsua esan biarra;
beste bi orla bai omen ditu,
enitzaden ni bakarra.
- 15/ Beste gauza bat kontatutzen du
ero-aldiak jotzian:
«Bueltatuta mutil gaztiak
begira dauzkat atzian;
neroni berriz neskatx ederra
ta gauza pranko etxian,
obeto bizi danikan ez da
Araba'ko probintzian,
nere senarrak zer suertia
ni emaztetzat artzian!»

16/ Zure kontuak nola diraden
jendiak ditu jakiñak,
biar dan baño gauza geiago
esan du zure mingañak;
formalarentzat ez dira oiek
oso arrazoi bikañak,
neregatikan gaizki esanka
gutxi nekatu ezpañak,
ez dan gauzarik baldin badago
atera oien ordañak.

(1910)

BERTSO BERRIYAK
.....'K (1)
BERE ANDREGAIARI JARRIAK

Bertso auek ez dute iñon egillearen izenik esaten. Mutillaren izen-deiturak bai, ageri dira, bañan badakigu bertso-jartzallea beste bat izaten zala.

Txirritarenak dirala bere illobak esanda jakin degu. Obeto esateko, ez daki seguru bere osabarenak diran, bañan erre-zeloa ala du.

Orregatik, duda-antzean bada ere, liburu ontan ezartzea erabaki degu.

Oi degun bezela, mutillaren izen-deiturak kendu egin ditugu; baita erri ta ballara-izenak ere. Ez gabiltza lengo lotsak berritzeko asmotan...

Bertso-papera, «Guernica: A. de Goitia

(1) Mutillaren izena ta deitura.

y Compañía»-n argitaratu zan. Atzeko aldean Bilintxen *Izazu nitzaz kupira* bertso-salla dator; baita ere «Eperrak kantatzen du» asten dan kanta zarra ere. Paper ori Tolosa'n, Amaroiz'ko Jose Gokoetxea'ren eskutik, jaso nuan.

1/ Geuden milla ta bederatzi eun
amargarrengo urtian,
tratamentu bat asi genduen
or 'ko partian; (2)
..... 'ko ermitatikan (3)
ez da oso apartian,
neskatxa bati itz egiñ niyon
baña neretzat kaltian.

2/ det (4)
nik dadukadan graziya,
..... 'arra eziñ ukatu (5)
bertan jaio ta aziya;
..... 'ko neskaxa orrekiñ (6)
nitzan tratatzen asiya,
ez da posible esplikatzia
merezi duen guziya. (7)

(2) Erriaren izena.

(3) Ballararen izena.

(4) Mutillaren izen-deiturak.

(5) Mutilla nundarra dan esaten da emen.

(6) Ballararen izena.

(7) Bertso-paperak: *guztiya*.

- 3/ Agoztubaren amazapiyan
 zortzi ta erdiyak aldian
 neskatxa ori topo egin det
 Donostiya'ko kalian;
 iya nerekin konforme zegon
 asi nazaion galdian,
 baietz ta baietz erantzun ziran
 izketa eder batian.
- 4/ Itzak elkarri orla emanda
 andikan illabetera
 esan dit: «Biyak pasiatzera
 biar genduke atera;
 zuen etxera jua nai nuke
 urruti samar ote da.»
 Erantzun niyon: «Aldian dago, (8)
 laister iritxiko gera.»
- 5/ 'n bizi gera gu, (9)
 ez oso eskas ta urri,
 iru akuri Guarda-Plata'tik
 aitag zituen ekarri;
 ill da larrua kendu ziyoten,
 amak kazuelan jarri,
 merendatuaz kontu politak
 esan genizkan elkarri.

(8) Bertso-paperak: *niyen*.

(9) Mutilla bizi zan erria ta etxea.

6/ Merendatuta au esan ziran:
«Ai, neria! (10)
Geren sallari segitutzeko
libre daukagu biria:
biyotz oneko emakumia
nola dan ama guria,
nai degunian esposatzeko
eman du libertadia.»

7/ Merenda ori egin genduen
elkartasun ederrian,
errespotoko itzak esanaz
guraso zarren aurrian;
sentimentubak deklaratzeko
ez gaunden gaita txarrian;
etxera zintzo lagundu niyon
gero illunabarrian.

8/ Iñoiz bisitak egiten nizkan
gutzizko borondatian,
persona fiñak fiyatzen gera
anbat geretzat kaltian;
neskatxa orrek serbitutzen du
juandaneke bi urtian
Donostiya'ko Juzgado ondoko
ostatu eder batian.

(10) Mutillaren izena.

9/ Donostiya'ra juntatu giñan
bere aizparen etxera,
len agindua nola baizegon,
amari itza kentzera;
esan dit: «Nere alabarekin
esposatutzen bazera,
mundu onetan egun ederrik
pasako dezu zartzera.»

10/ Egun ori da bisita egin
gendiyona Santa Kruz'i,
al zan guztiya errezatuaz
ez genduen arras utzi; (11)
zer desiotan etorri ziran
orduan nuen ikasi:
amak eta aizpak gure etxia
biar zutela ikusi.

11/ Esan bezela pentsatu degu
Lezo aldera juatia,
elizan pozik sartu giñaden,
zabalik zegon atia;
Santa Kruz'eri eskatu dizka
osasuna ta pakia;
fiñ zebillela uste nuen da
guztiya tranpez betia.

(11) Bertso-paperak: *ez guenden arras uzti.*

12/ Gure etxera etorri eta
beidaka ziraden asi,
zelai, okullo, zerri ta beiak,
denak zituzten ikusi;
zezen-tokiya non egiñ ere
dama orrek zuen berezi;
guk ez genduen despreziyu au (12)
zuregandikan merezi.

13/ Ama Birjiña egun batian,
mezetara guazela,
izketa ori berritu degu
lenago iñoiz bezela;
beira jarri zat, au esan ziran
mudatu gabe azala:
«Gure amak diyo esposatzeko
gaztiegiya naizela.»

14/ Despatxu ori artu ta laister
atso batek esan ziran:
«Zuk biar dezun aingeru ori
dabill aldrebes antzian;
itzak ederrak ditu mingañez,
kariño fiña atzian,
disgustoren bat emango dizu
sartzen badezu etxian.»

(12). Bertso-paperak: *despreziyu an.*

15/ Motibo gabe ez naiz asiya
dama orrentzat kantari,
mundu guztiyak autan artuta
begira gure plantari;
ezkontzen dala ibilliya da
auzo denetan kontari,
kuidado ez dan abisatua
Amerika'ko aitari.

16/ Mundu ontara jaio giñaden
gauza asko ikusteko,
maestra ederra billatu zaitut
eskola erakusteko;
ogei urteko neskatxa batek
orla bazterrak nasteko,
uste deanez obia zaude
artzeko baño uzteko.

(1913)

BERTSO BERRIAK
TXIRRITAK JARRIAK

1913'garren urtean izugarrizko ujoldea izan zan Baztan'en. Ango zenbait erri, Erratzu, Elizondo ta abar, porrokatuta utzi zituan. Ujolde ori da Txirritaren bertso auetako gaia.

Ujolde orretzaz *Euskal-Erria* aldizkaria ere mintzatzen da, iñork irakurri nai badu. (1)

Txirritak onela esaten du zortzigarren bertsoan:

negoni bistan enitzen baño
ala jakindu nituan.

Berak bere begiz ez-bear oiek ikusi ez bazituan, Baztan'dik bat edo bat etorriko zitzaion, ujoldearen berri emanaz eta bertso batzuk eskatuaz.

(1) *Euskal-Erria*, 68, 1913, 525 ta 564 orrialdeetan.

Bertsoak, napar usaia dariote izkeran, aditzak batez ere. Bertso eske etorri ziran oiek berak emango zioten usai ori, inprentara eraman baño len, an da emen ikutu batzuk egiñez.

Ta, ain zuzen, Baztan'en bertan inprentatu ziran bertso auk: «Imp. G. Quintana. — Elizondo». Txeetasun onek ere, enkarguz jarritako bertsoak dirala pentsa-arazten digu.

Bertso-paper au, Lekarotz'en, Aita Donosti zanaren bertso-bilduman arkitu genduan. Beko aldean, esku-letraz idatzita, itz auk irakurtzen dira: *La estrofa 14 era dedicada al Párroco: pero como no le dio propina, la cambió hablando de Opoka...*

- 1/ Deklaratzera nua kaso bat
Valle Baztan'en pasia,
egun arretan bistan giñenak
akordatzeko klasia;
elizan zauden santuak urak
eraman ditu sasiâ, (2)
mundu untako gaiztakeriaz
Jainkua dago asia,
azken juiziyo gañian degu,
desafioka asi'a. (3)

(2) Bertso-paperak: *sasira*.

(3) Bertso-paperak: *asi da*.

2/ Au zan milla ta bederatzi egun
amairugarren urtian,
desgrazi ori gertatu zaiku
Valle Baztan'go partian;
mendi, elizak eta etxiak
bota zituen golpian,
len bistan zauden terreno asko
tapatu ziran ur-pian,
erakutsi du nai balin badu
zer egingo ligokian.

3/ Tenpestadi au Auza'tikan (4)
olako modu torpian,
oraindik ere miñ artzen degu
ark eman zigun golpian;
elizari're erdia kendu,
bestia ia botian;
zubi zar asko, tente zaudenak
juan dan zenbait urtian,
egun orretan gelditu ziran
porrokatuta ur-pian.

4/ Au juzgatzeko eztire asko
gure abilidadiak,
zergatik geran estudiatzen
iñon ibili gabiak;
mendi, elizak eta basuak,
denak zituen beriak,
urka añeko arbolak presan
ipurdiz gora pariak;
azken juiziyo eguna zala
pensatu zuben jendiak.

(4) Auza, Erratzu'ko mendi bat da.

- 5/ Biar bezala guztiak zuzen
ezin nitzake kontatu,
baño kasuak alde-aldeâ
nai nituke apuntatu;
Valle Baztan'go zubi geienak
jota zituen botatu,
Jesukristoren imajina're
etzuen errespetatu;
orrenbestian geradenian
izan gintezke kontentu.
- 6/ Ama Birjiña ur golpi arek
leio batian utziya,
Santa Barbara mine-zuluan,
ura ango desgraziya!
San Pedro berriz arkaitz gañian
zegon beso bat autsiya, (5)
gañera ala trastornatua
zeru ta lurren artzaya;
erri ortako bikarioa
etzen egongo lasaya.
- 7/ Egun orretan gertatu giñan
franko estadu flakuan,
lenago elizan ziren santuak
gelditu ziren kanpuan;
jendia billa enpeñatu zan
urak bajatutakuan,
Jesukristori sube aundi bat
bildu zitzaion lepuan;
gauza guziak tristiak dira
desgrazia den lekuan.

(5) Bertso-paperak: *zegoan*.

8/ Mangera onek begira nola
amenazatu gaituan,
gauza guziak beretako nai,
etzan kontentu kituan;
egun orretan iru andre're
urak eraman zituan,
aur bat ere an atera zuten (6)
gaixua ia ituan;
negoni bistan enitzen baño
ala jakindu nituan.

9/ Besotik aurra urak eraman,
ikaragarrizko lanak,
zer naigabia artuko zuten
aren aitak eta amak!
Merezi duen persona bati
eman bear dizkat famak;
gurutzetxo bat merezi luke
ura salbatu zuanak;
itua zala uste genduen,
oso triste geunden danak.

10/ Urrutitikan beiratuta're
ematen zuben itsusi,
ganadu asko zeraman urak
bere ganbela ta guzi;
etxiak eta murallak berriz
porrokatu eta autsi,
jende guziak errezatuaz
mendiak gora iasi,
mundua galdu zidanezgero
ezta olakorik ikusi.

(6) Bertso-paperak: *au*.

- 11/ Marin bera're gaizki ibilli da
 goitikan bera jatxita,
 nora abiatu etzakiala
 bide guziak itxita;
 semia urak kanpora bota,
 aita barrenan etsita,
 pikotxoien bat arrapatu du
 zerbaiten billa asita,
 bere biziya an salbatu du
 zielo rasua autsita.
- 12/ Egun guzia uretan pasa,
 allegatu zen arratsa,
 Elizondo'ko jendientzako
 tristia eta garratza;
 almazenetan zauden barririk
 kalietan bera pasa,
 gauza egiten ezta izaten
 ondatzen bezein erreza,
 garai onetan etzeuden lasai
 Jabier eta Galarza.
- 13/ Ur golpi orrek zerra-fabrikan
 egin duan pikardiya,
 zenbatan ezin juzka litake, (7)
 ain zan ikaragarriya;
 amar minuto baño lenago
 eraman zion erdiya,
 beren biziya ezin salbatuz
 jendiak ura larriya!
 Felix Opoka'k ongi gostata
 egiña dauka berriya.

(7) zenbatan = zenbat dan.

14/ Ainbeste egur urak eraman,
fabrika geiena bota,
baporía ta majineriak
etzuten gutxi inporta;
diran bezala esango ditut
enteratua nago-ta,
ongi dakiyen gizon prestu bat
neri jardun zait ojuka:
geien-geiena kastigatua
dala Don Felix Opoka.

(1914)

AITA ZAPIRAIN'I

Jose Zapirain, *Txapillo* izengoitiz eta donostiarra jaiotzez, 1914'garren urteko Abuztuaren 27'an il zan.

Garai artan, etzan Donostia'n bertso-saiorik izango, bera bertsolarien gidari ez bazan.

Il zanean, *Euskal-erria* aldizkarian, bertso ta artikulua mordoxka bat eskeñi zioten orduko euskaltzaleak. Baita Txirritak ere urrengo bertso-pare au:

Gure aita Zapirain,
euskaldun abilla,
arrokeri gabeko
zintzo ta umilla;
zan ibiltzen etzana
erriyeta billa,
gañera gizon ona
prestu ta ixilla,
zeruaren erdiyan
gaur arki dedilla.

Beti idukiko det
biyotzez goguan,
ta bere iduriya
al banu kolkuan;
bazekiyen zer nola
ibili munduan,
argatik ipintzen det
aundiyen graduan,
noski Pello Mari'kin (1)
gaur dago zeruan.

Jose Manuel Lujambio (Txirrita).

(1) Pedro Mari Otaño alegia.

(1916)

BERTSO BERRIYAK

MISIOLARI PASIONISTAI JOXE MANUEL TXIRRITAK JARRIAK

Onako bertso sail au, Goizueta'ko 1916 urteko mixioaren oroipengarri da.

Agian Goizucta aldean lanean arituko zan bolara artan Txirrita; agian, berriz, etxeraño etorriko zitzaizkan goizuetarrak, mixioaren berri emanaz eta bertso batzuk jartzeko eskatuaz.

Zein inprentatan argitaratua dan, paperaren bukaeran esaten zaigu: *Imprenta «La Económica», Arroca, B, bajo (Amara).*

Paper ori, Manuel Lekuona apaiz jaunaren bertso-bilduman arkitu genduan.

Inprentaren utsegitez edo, toki askotan neurria zearo galduta dago. Bañan oker oiek zuzentzea lan erreza izan da; paperean nola zegoan, oarretan arkituko du irakurleak.

1/ Gaude milla ta bederatzieun
amaseigarren urtian,
oso ez gera iristen baño
ez gabiltza apartian;
misionistak izandu dira
Goizueta'ko partian,
oien bisitaz oroituko naiz
bizirik nagoen artian.

2/ Misio oiek bazetozela
genduenean aditu,
eserzetako lanak utzita (*sic*)
agudo giñan mugitu;
Madalena'ko zabalтокian
iñor ezin zan kabitu,
ankarik jaso zezakeanik (1)
etxean etzan gelditu.

3/ Alkatia ta bikarioak
eman zizkaten eskuak,
oien barrendik irteten ziran
asnase larri estuak;
alde batera uzteko diye
mundu ontako gustuak,
garai arretan etzauden lasai
emengo maiorezkuak.

(1) Bertso-paperak: *anka*; bañan eskuz erantsi-
ta: *rik*, *ankarik* beraz. Ta ala bear du neurrirako.

4/ Apirillaren zortziyan ziran
predikatutzen asiya,
parrokiara sartu giñaden
juntatu giñan guziyak; (2)
oiek dirade Jaungoikoaren
bildur aundiyan aziyak,
argatik eman biar zaizkate (3)
eskerrak eta graziyak.

5/ Makario zan lendabiziko
predikatutzen asiya,
asko gustatu zitzaidan aren
itzegiteko graziya;
gu salbatzeko asmuan dabil
sotana beltza jantziya,
bildurrik gabe juateko diyo
bada ba gomenentziya.

6/ Ura gizonen kuraji eta
itzegiteko graziya!
Arriturikan gelditu giñan
bisteko jende guziya;
Makario zan lendabiziko
predikatutzen asiya,
pekatariyak gonbertitzeko
jarri zan gomenentziya (4).

(2) Bertso-paperak: *Apillaren, predikatzen eta giñaden.*

(3) Bertso-paperak: *argatikan.*

(4) Bertso-paperak: *jarrian.*

7/ Mutil gaztiangatikan ere (5)
zerbait esan du fraileak,
uzteko diyo garai txarreko
zurrutak eta baileak;
nola dakarren ondore txarra
gazte farranda-zaleak,
oiera juanda errezatzeko
ezpagaude loaleak.

8/ Eju in zuten guraso zarrak
atentziyoan jartzeko,
bakoitzak bere familiari
ondo erreparatzeko; (6)
misio santu ontako itzak
ondo goguan artzeko,
munduan ongi portatu eta
gero zeruan sartzeko.

9/ Beren bisita egiten dute
bost urtetik bost urtera,
esanaz: «Emen lenago lotsaz
gelditurikan ote da?»
Gonbertitzeko asmorik bada
jarri digute aukera,
gero okerrik izan ez dedin
orain kontuak atera.

(5) Bertso-paperak: *gaztiangatik*.

(6) Bertso-paperak: *odo*.

10/ Emakumiak ere gaixuak
ez daude denak justuak,
eztul batzuak aditu ditut
narrarekiñ nastuak,
malkuak bera deizkiotela
gurutzeturik eskuak;
ez ikaratu, barkatuko du
gure Jaungoiko prestuak.

11/ Oinbesteraño nekatutzeko (7)
iñork ez ditu biartu,
esaten zuten: «Atozte lasai,
etzaitzeltela bildurtu!»
Olaxe ere jaun oietara
iñor ezin zan limurtu,
lenago etsai bizi giñanak
orañ aingeru biurtu.

12/ Ministro oiek izandu dira
predikadore sotillak,
lendabiziko gizonengatik
izugarrizko batallak;
gero aboan artu dituzte
neskatxak eta mutillak,
azkenerako astindu ziran
atsuen patar-botillak.

(7) Bertso-paperak: *Oinbesteño*.

13/ Elizarako ate onduan
dago gurutze santua,
zeñengatikan ipiñia dan
ongi atera kontua;
mundu triste au salbatzegatik
ez da gutxi nekatua,
gora Jaungoiko egiazkoa
eta bera pekatua!

14/ Bertso oriek ez dira izan (8)
goizuetarran kaltian,
len aña anima ez dago orain
diabruaren katian;
Aita San Pedrok sartu gaitzala
zeruetako atian,
denak jostatzen an ibiltzeko
aingeruakin batian.

(8) Bertso-paperak: *oiek*.

(1916)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek estropada baten ondoren jarriak dira. Ez da urterik esaten, bañan gure ustetan 1916'garren urtekoak dira.

Seigarren bertsoan onela esaten da:

Illabetian iru batalla
zituztenak irabazi,
emen ezikan Baiona'n ere
Getariya zan nagusi...

Bañan Donostia'ko estropada etzuan Getaria'k irabazi. Zazpi treñeruk jokatu zuten: Orio, Donostia, Getari'ko *Elkano*, Zarautz, Pasai San Pedro, Getari'ko *Golondrina*, ta Pasai San Juan. Orden orretan gelditu ziran.

Estropada oni buruz sei bertso-paper jaso ditut. Oriotarrak, iru jarri zituzten;

donostiarrak, bi; ta getariarrak, bat, onako au alegia.

Oriotarrak asi ziran lantegi orretan. Aien bertsoak irakurtzean, min artu zuten getariarrak.

Ordañak jarri bear zirala pentsatu zuten, ta jartzallearen billa etzuten urrutira joan bear izan, bolara artan Txirrita Getaria'n baitzan, kaiaren gañeko aldean egiten ari ziran etxe baten argin-lanetara etorria.

Txirritak onako bertso auek jarri zitan. Bein baño geiagotan begi-oker bat aitatzen du. Dirudianez, oriotarrak estropada oni ateratako bertso-paper bat, begi-oker orrek jarri zuan; gero Zarautz'a etorri zan saltzera, bañan emen etzuten ondo artu.

Begi-oker ori nor ote zan ez dakigu; ta, len esan bezela, oriotarrak iru jarri-aldi baitzituzten, begi-oker orrena zein dan ez genduke esango.

Bertsoak inprentatu ondoren, Txirrita bera ibilli zan Getaria'n kalerik-kale paperak saltzen, bertsoak kantari eta eskuak bruxaren poltxikuetan zituala.

Aldamenean mutil kozkor bat zijoan, paperak jendeari emanaz eta txanponak jasoaz.

1/ Bertso berriyak jartzera nua
eusker a eder batian,
kulpa gabeko jende umillak
lotu gaituzte kation.
Gu askok autan ibilli gaitu
tabernetan da kapi an,
tximillu txar bat asi da artza
artu nairik anka-pian,
baztar guztiyak nastuko ditu
uzten bazaio pakian.

2/ Liburutikan letuta dakit
Getari zerbait bazala,
zenbait tokitan presentatua
mudatu gabe azala,
biotz oneko jende ondradu
prestua ta serbitzala,
lareun urtian eman diona
Kantabria'ri itzala;
zuek Oriyo'n zein dezute guk
emen Elkano bezela?

3/ Asarratzeko ainbat badegu
zerbait inporta zagunak,
kopeta illun jarriko degu
sentimenturik degunak;
gu mendeaturik egin dituzte
esplikaziyo legunak,
gaizki esaka ixildu gabe
arratsak eta egunak,
eskerrik asko, begi-okerra
eta dituzun lagunak.

4/ Indartsua ta korajetsua
beti izan da Oriyo,
nik ez det iñor bera jetxi nai,
al dan guziya gora iyo;
bertsuak jarri dituztelako
gaude pixka bat seriyo,
bi erri autan artu gaituzte
txanboi bat dala meriyo,
obrak begiyen bistan or daude
gezurrak ez du baliyo.

5/ Aita Elkano'n seme maitiak
gure erriko personak,
Españia'n da Frantziya'n ere
guztien buru izanak;
garai arretan umill ziraden
orain arro dabilzanak,
oraindik danak ez dira illak
denbor'artako gizonak,
mundu guziya bildurtu zuben
Getariya'ren izenak.

6/ Amalau gizon arraunlariyak
beren txalupa ta guzi,
ez det kuadrilla bizkorragorik
itxas gañian ikusi;
illabetian iru batalla
zituztenak irabazi,
emen ezikan Baiona'n ere
Getariya zan nagusi;
orain bertsuak orla jartzia
guk ez genduben merezi.

- 7/ Kulparik gabe jarri dizkigu
begi-okerrak bertsuak,
inposible da lau zientziak
ote dituen osuak;
orren kontuak getariarrak
ongi dauzkagu jasuak,
beti guretzat azaltzen dira
endredadore batzuak,
indar gutxiko bularra zuben
ura azi zun atsuak.
- 8/ Zelebria da kulparik gabe
jarri diguzun disputa,
ze adelantu espero dezu
okasiyua piztuta?
Zure kontuak getariarrak
ez daukazkigu aztuta,
guri bertsuak jarri ta saltzen
sos batzuekin poztuta;
zernai orlako erdi txoruak,
juiziyorik eztuta.
- 9/ Jai-goiz batian ikusi nuben
Zarautz'era etorriya,
pranko altutik mintzatutzen zan,
ona zeukan eztarriya;
arrazoi gabe desonratu du
pakian dagueen erriya,
toki onian allegatu da,
artuko zaio neurriya,
gogotsua da kantatzen baña
jakinduriyaz urriya.

- 10/ Guri bertsua jartzia orrek
egin du pranko itxusi,
iñoren ere lizentzi gabe
gero kantatzen zan asi;
Zarautz'en nola portunatu zan
neronek nuan ikusi:
bi aguazillak kargu artuta
bere papera ta guzi,
preso sartuko ez baldin bazan
larri juan zan igesi.
- 11/ Tokatzen ez dan gauza txar asko
guregatikan esan du,
aurten atzetik etorri arren
ezkera txarrak izandu;
kulparik gabe kantak jartzia
jendiak damu artzen du,
guztiyen buru balitz bezela
erri guziya sartzen du,
ez nuen penik zerbait azaña
zerozer egin bazendu.
- 12/ Oriyo ere gelditu izan da
aurten gu gauden moduan,
Getariya'tik etzan bertsorik
aientzat izan orduan;
gorroto txarrik ez degu baño
lengo kontuak goguan,
eskuetako arraunak ere
jokatzeko eman ginduan,
ongi egiñak gaizki askotan
pagatzen dira munduan.

- 13/ Kontrariyoric gabe egondu
giñan amabi urtian,
emen da Bilbo'n, ta Baiona'tik
San Juan de Luz bitartian;
gure atzetik segitu eziñik
asko zebiltzen nekian,
desafiyuak izaten dira
projimuaren kaltian,
errespetua guardatu zuben
Zirilo zebillen artian.
- 14/ Bertsuen bidez emen jendiak
pena pixka bat artzen du,
eskarmentuba ikustiak bat
juiziyuan sartzen du;
bera aldrebes dabillen batek
martxa guztiya galtzen du,
au aditu ta Zirilo zarrak
bere koleran esan du:
«Oriyotarra paore baizik
eztiyet egin izandu!»
- 15/ Etsai gaiztua saiatutzen da
justuba tentatutzeko,
motiborikan asko izan da
gu eskarmentatutzeko;
aiek etzuten eskubiderik
gure konduta galtzeko,
ordena nuben bertso oriyek
paperan plantatutzeko,
Santana zarrak eta Zirilok
jaietan kantatutzeko (1).

(1) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea; ez nuan kontuan artu nori jaso nion.

(1918)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auek, 1914-1918'eko gerrari buruz jarri zituan Txirritak. Amaikagarren bertsoan onela esaten du:

Gerra gaizto au eman zutela
au da bostgarren urtia...

Gerraren azken urtean jarriak dira, beraz.

Iru argitaraldi eskuratu ditugu; oien berri oarretan emango degu.

Txirrita *guka* ari da bertso auetan; bera frantsesa balitz bezela alegia. Zergatik ote?

Beste sail bateko bertso batean onela dio Txirritak:

Españi ontan bizi izan naiz
iñoizka juanaz Frantziâ...

Joan-aldi oietan ain frantzes-zalea bihurtu ote zan, beraz? Ala Bidasoa'z beste aldeko euskaldunen batek jarri-arazi ziz-

kion bertso auk? Ez dakigu zer erantzun, eta galdeera oiek bere ortan utzi bearko ditugu.

Bañan aleman-zalerik ere bazan bertsolarietan, da bertso auk ordañak izan zituzten. Errenteria'ko Jose Ramon Taberna bertsolariak amairu bertso atera zituan; emengo Txirritaren esanai oso gogor erasotzen die. *Auspoa*'ren 74-75'garren zenbakian arkituko ditu irakurleak, 138'garren orri-aldean.

1/ Zori gaiztoan fundatutako
Alemaniya'ko gerra,
aixa nai zuten eskuperatu
gure erreino ederra;
oraindik ere bada Frantziya'n
diruba eta indarra,
len zan bezela ipiñitzeko (1)
izango degu biarra.

2/ Belgica'tikan galdetu zuten
lendabiziko pasua,
jakiñik nola zeguen Paris'a
andik bide erosua;
aitatik ere artubak dira
uste etzan erasua,
porrakatu ta puskatu zuten
naziyo txiki gaxua.

(1) Bertso-paperak: *ipintzeko*.

3/ Ogei ta amar milla milloiko
asi zitzaigun eskaka,
otso gaizto bat zirudillela
artaldiari eskaka;
jeneral Foch'ek bialduba da
Holanda aldera eskapa,
orain lau urte ainbat erronka
garai onetan ez dauka.

4/ Amorratubak ziruditela
etorri ziran Frantziâ,
orain esaten errezago da
orduko gure trantzia;
jenerak Foch'ek eman diyote
uste etzuten partxia,
mereziko du diamantezko
estatua bat jartzia.

5/ Beren joera Paris aldera
egin ziguten aurrena;
ango etsiyak artu zituzten,
Verdun'a berriz urrena;
sei illabete sutan pasa ta
etzian sartu barrena,
ezta andikan gustora juana
Kaiser'en seme zarrena.

6/ Ernegatuta jarri giñuzten
zerbait egin biarrian,
zergatik gerra eman ziguten
arrazoi-bide txarrian;
jeneral Foch'ek artu zituben
danak guziyak aurrian,
gaur iru urte ainbat aleman
ez da Frantzi'ko lurrian.

7/ Lenbizi oiek pentsatzen zuten
ilko giñala guziyak,
bañan oraindik gure kuadrillan
bagera gizon biziyak;
indar aundiko armak dauzkagu
soñian ondo jantziyak,
Alemani'ko buru arruak
bajatu ditu Frantziya'k.

8/ Aleman batek neri esana,
biyok geudela kafian:
«Kaiser agintzen ikusiko da
laister Paris'ko kortian».
Zepelinakin aidetik eta
sumarinuak ur-pian,
dispusto asko eman digute
jun daneko lau urtian.

9/ Zepelin zarrak bonbaz betiak
goiko oroian tartian,
millaka minak itxasoan da
sumarinoak ur-pian;
oiek sumatzen ibilli dira
berrogei ta lau urtian,
Kaiser Paris'en ez da sartuko
Wilson bizi dan artian.

10/ Orrek etzuben errespetatzen
legorrik eta urika;
sententzi txarra emango zaio,
ortan ez dago dudika;
orrek nai zuben amenazatu
Frantzi'ko errepublika,
berriz Paris'en ez du egingo
len bezelako burlika.

11/ Gerra gaizto au eman zutela
au da bostgarren urtia,
oiek besteren interesakin
artu nai zuten partia;
inglesa eta amerikano (2)
gu bezin jende fuertia,
alemanaidi eman diyote
izugarritzko golpia.

(2) Lenengo ta bigarren argitaldian: *ingles ta amerikano*; irugarrengoan: *inglesa ta amerikano*.

12/ Laguntzaliak nundik dituben
ezagutu du Frantziya'k;
geren setari eutsi diyogu,
ez giñan dudan asiyak;
biba gerra ontan gure fabore
ibilli diran guziyak,
nere partetik ematen diztet
eskerrak eta graziyak. (3)

(3) Bertso auen iru argitaraldi eskuratu ditugu, asieran esan degun bezela.

Lenengo argitaraldia: "Imprenta Bermejillo. — Pasajes.", Errenteria'ko Enrike Elizetxea zanaren bertso-bilduman.

Bigarren argitaraldia: "Tipografía de V. Fernández, Barrencalle 22. — Eibar". Ondarroa'ko Jose Mari Etxaburu'ren bitartez, Berriatua'ko Alzalegi baseritik etorri zitzaigun.

Iruugarrena: "Reimpreso. — Imp. La Económica. San Sebastián". Bilbao'ko Alfonso Irigoyen'en bitartez Lejona'ko Zabale baserriko Eulio Bidea Agirre'rengandik eskuratu genduan.

Iru argitaraldi auek ez dute beren artean aldaketarik.

(1919)

BERTSO BERRIAK

«1919'garren urtean, *huelga* edo oporketa bat izan zan Pasai'ko portuan.

Denbora artan orain ainbat jende etzan ibiltzen lanean, eta aietatik asko oiartzuararak izaten ziran.

Huelga egin zutelako-edo, orduko kontratistak, bertsoak dioten bezela euskaldun garbi eta goierriarra zanak, gorrotoa artu ziotela zidurien; eta *huelga* bukatu zanean kanpotik jende berria artu ta oiartzuar asko kanpoan gelditu ziran, naiz batzuek erregalo eta zurikeriaren bitartez lanean sartu.

Kanpoan edo lanik gabe gelditutako bat, Trajino beltza zan, bi Trajinos, bat osaba ta bestea illoba, baitziran Oiarzun'en.

Kontratista edo nagusiaren alde geiena nabarmendu ziranak, bi kapataz ziran:

bata, alzar bat, beti euskeraren alde bu-
lla ta zalaparta ibilli bear izaten zuana;
eta bestea San Juandar bat.

Orregatik esaten dio alzar orri zer-
tarako beti euskera goratu ta kastilla-
nuak ekartzen zituan lanerako. San Juan-
darrak, berriz, erregalua pranko artua
izan bear zuen.

Gauz oiek ikusita, bertsoak jartzea go-
goratu zitzaion Trajinosi, ta etorri zan
Txirritarengana, baita onek jarri ere on-
doren irakurriko dituzutenak.

Beste gauz askoren artean, San Este-
banetan festak pasatzera gonbidatzen di-
tu kontratista ta bere lagunak, baña ez
det uste oietakorik iñor Oiartzura azal-
duko zanik; bestela inguru artako ezur-
konpontzalle edo petrekilluak izango zu-
ten naiko lana urrengo egunetan...»

Adierazpen au, Jose Ramon Erauskin,
Txirritaren illobak idatzia da.

Bertso-papera Pasaia'n inprentatu zan:
«Bermejillo y Cia. — Pasajes.»; Errente-
ria'ko Luis Mitxelena jaunaren bitartez
eskuratu genduan.

Paper onek ez du iñun ere agiri Txirri-
taren izena. Bañan onek jarriak dirala,
bere illobak esanda dakigu. Berak kopiatu
zizkion bertsoak.

1/ Milla beratzi eun kunplitu eta
emeratzigarren urtian,
huelga baten bidez okertu
gera Antxo'ko partian;
buruzariya bailitz bezela
oiartzuarren tartian,
guri bengantzan asi zerate
oso gorroto fuertian;
beti goguan izango degu
bizirik geran artian.

2/ Bertso berriyak jartzera nua,
nai dituanak ikasi,
asuntu ori onratu gabe
ezin nezake nik utzi; (1)
Oiartzuarrak Antxo aldian
ez gaituzte nai ikusi,
txori batzuek joan diralako
kaiolatikan igesi,
langilliari burla egiñaz
alperrak daude nagusi.

3/ *Huelga* ortan eskatu ziran
lau kondiziyo berriyak,
bañan etziran orko maisuak
Oiartzun'dik etorriyak;
iduritzen zat ote gauden gu
libru berdian jarriyak,
lenago alde genituanak
kontra ditugu erdiyak,
artzai gaiztuak diran tokiyan
pagatutzen du ardiyak.

, (1) Bertso-paperak: *lezake*.

4/ Portu artako kontratista bat,
gizona balientia,
Goiarri'tikan etorriya da
euskaldun korrientia;
urte batzuak baditu baña
gorputza dauka tentia;
oiartzuarrak badadukagu
orrentzat borondatia,
San Estebanez fiesta da eta
naiko genduke joatia.

5/ Oiartzuarrak ez diyote egin
jaun orri ustez gaitzikan,
zentruak esan digun legera
errenditzia baizikan;
beraren kontra ez degu esan
tokatzen ez dan itzikan,
pasa diranak esplikatzeke
ez dadukagu lotsikan,
begiyak balak baldin balitu
tirako luke pozikan.

6/ Mualla ortako kapataz batek
propina asko artzen du,
berari zerbait eman ezker
lanian azkar sartzen du;
neonek ez det ikusi baño
jendia prankok esan du,
erregaliyak izugarriyak
nola dituen izandu;
badauka zeñek gobernatua
nai balin badu gizendu.

- 7/ Inbusteruak ez izatia
 degu guretzat kaltian,
 gizona sail da ezagututzen
 pruebak ikusi artian;
 «Tori ollua!» —esanaz juañ zan (2)
 aurreko egun batian—;
 ardo-puska bat ez da paltako
 orren iztarrak jatian.»
 Lana aguro agindu ziyon
 sartu zanian atian.
- 8/ Iñoiz suertez jartzen bazaizkit
 gizon oriyek aurrian,
 alde artara begiratzten det
 triste ta gogo txarrian;
 zenbait naigabe sufritzen degun
 bizi geranak lurrian,
 ardi gaiztuak paotxa jaten,
 onak gosiak larrian,
 gauz ori bera pasa zitzaigun
 Karlosen gerra zarrian.
- 9/ Leku askotan ikasi dute
 Antxo'ko jornalén berri,
 ta berak ere adierazten (3)
 or dabilta erriz erri;
 Irun'dik eta Ondarrabi'tik
 jende asko da etorri,
 beste batzuak abisatuta
 Goiarri'tika ekarri;
 emen dagona ez da besterik:
 bengatu naia elkarri.

(2) Bertso-paperak: *esana*.

(3) Bertso-paperak: *aditrazten*.

- 10/ Zelebria da gizon batzuak
egin duten ajustia,
lantegi (y) orren segurantziya
ez dute gutxi kostia;
gero're oiek ez da komeni
edozein modu uzta,
olluarekin etorri zan bat,
solomuakin bestia;
nik ere pozik jango nituke,
jenero txarrak ezta.
- 11/ Nola presari eragiñ eta (4)
pasatzen dan ugaldia,
ala berian kanpotarrakin
bete da Antxo aldia;
gu lanik gabe onla uzteko
oiek zeukaten zalia,
au da batere asarre gabe
egiten degun galdia:
oiartzuarrak bestiak baño
eskasaguak al dia?
- 12/ Miseriyarik ez dadukagu
edanian ta janian,
gure gorputzak argatik daude
onen estadu onian;
estimatuak izaten giñan
besterikan etzanean,
orduan bañan eskasaguak
orain ez gaude lanian;
edozein burla egiten dute
komententziya danian.

(4) Bertso-paperak: *prisari*.

- 13/ Usteko zuen orren kontuak
ez ditugula jakindu,
bestiak baño aldrebesago
utsa ikusi bagindu;
gure kuadrilla asarre dago,
askok biotzian min du;
zarrak etxian geldi daudela
besteri lana agindu,
Pasai San Joan'go ollo-jaliak
aziyo txarra egin du.
- 14/ Altza gañeko beste gizon bat
dabil Antxo inguruan,
gu bajatzia beste gauzarik
ez dabilkana buruan,
eskirolakin unitu eta
altubeneko graduan;
gizonez gizon jarri zaitzte
oiartzuarran onduan,
zein dan langille balientia
ikusiko da orduan.
- 15/ Orren idea zer izango zan
aguro niyon igarri,
bere galoiak gora altxatzen
enpeñatua da larri;
atzo gizon bi izketan zeuden,
atenditutzen naiz jarri,
sujeto orrek zer egin duban
esan ziyoten elkarri:
«Biba euskera!» maiz oju egin,
kastillanuak ekarri.

16/ Oraingu ontan izandu dira
asunto izugarriyak,
bañan gugatik ez du merezi
desonratzia erriyak;
gusto duanak ikasi bitza
amasei bertso berriyak, (5)
muallan lanik etzeukan eta
Trajinos Beltzak jarriyak;
aditu nai eztuanik bada
itxi bitza belarriyak.

* * *

Trajinos Beltzari buruz zerbait geiago
esan genezake.

Ergoin'goa zan. Trajinos Beltza, kolo-
rez beltz samarra zalako esaten zioten.

Poto egiñez bada ere, bera ere taber-
nan edo lagun-artean bertsotan pixka bat
egiten zuana zan.

Ta karta-jokuan ere gustatzen zitzaion;
trukean batez ere.

Berez pobrea, ta ortaz gañera joku-za-
lea, diru-sobretan ibilliko etzala zer esa-
nik ez dago.

Bein batez onela esan zion bere lagun
batek:

—I, Trajinos! An zeuzkak Gasparrek
apuntian ik ardotan egindako zorrak!

(5) Bertso-paperak: *amas*.

Ta Trajinos'ek:

—Apuntian al dauzka?

—Bai!

—Disparatzeko esaiok ba!

Ala esan digu oiartzuar batek: Errepin gaitzak zituan gizona zan Trajinos ori!

Ta Trajinosen semeari buruz beste gertaera au kontatu didate:

Gerra ondoan, 1946 urte-inguruan, Oiarzun'go kuadrilla bat Frantzia'ra jendea pasatzen zebillen. Aien artean, Trajinos Beltzaren semea.

Guardiazibilletako sarjentoak errezeloa bazuan zein ziran eta nola zebiltzan, baina seguru ez jakin.

Sarjento orrek urte asko zeramazkian Oiarzun'en, ta bere semeak euskera bertakoak bezin ongi ikasia zuan.

Sarjentoak, bere semea kupela edo kaja batean sartu zuan. Ta, urrena, bere errezeloko bost edo sei lagun detenitu ta kupela edo kaja ori zegoan gelan sartu zituan. Baita an eduki ere denbora-puska batean.

Lagun oiek, gela utsik zegoalakoan, izketari eman zioten, beren arteko kontu guziak barra-barra esanaz; ta bitartean

semea an, dana entzuten... Ta gero semeak aitari salatu, ta ala galdu ziran; soka dana galdu zan.

Aitor-arazteagatik, guardiak joka erabili zituzten. Trajinosen semearen karraxiak plazatik entzuten ziran. Alare ukatu egiten arek. Bañan sarjentoak dan-dana jakin... Denbora luzean desterratuta-edo egon omen ziran.

«SALSAMENDI'KO BILLERA
ORRETAN...»

Bertso bakarra degu oraingoan. Bi tokitatik jaso det: Lenengo, Juanito Zabalera bertsolaria zanaren kuaderno bate-tik. Onela dio:

Sal-sa-men-di'ko bi-ll-e-ra or-tan ba-da-go le-ge
e-de-rrik: bi da-ma o-yek zu-zen-tzen du-te pa-ra-
-tzen ba-dao-ke-rrik; kon-ta-ri dau-de ez-tau-ka-te-la
mu-till txi-ki-yen be-a-rrik; or-tan seña-lez-di-tuz-
-te-la fan-dan-go-ra-ko ba-ka-rrik.

Salsamendi'ko billera orretan
badago lege ederrik;
bi dama oiek zuzentzen dute
pasatzen bada okerrik;
kontari daude eztaukatela (1)
mutill txikiyan bearrik,
ortan señaile ez dituztela
fandangorako bakarrik.

Ta, urrena, Errenteria'n Juan Mari Lu-
janbio'ren aotik jaso nuan. Juan Mari au
Saiburu bertsolariaren semea da, ta Txi-
rritaren illoba txikia.

Onak esan zidanez, etzan bertso baka-
rra, lagunak ere bazituan. Bañan agian
inprentatu gabe geldituko ziran. Ta ber-
tso bakar ori onela eman zidan:

Salsamendi'ko billera orretan
badago lege ederrik;
bi dama gaztek zuzentzen dute
pasatzen bada okerrik;
kontari daude ez daukatela
mutill txikiyen bildurrik,
señailea da ez daudela
fandangorako bakarrik.

(1) Kuadernoan: *kontari daude gañera ez du-
tela.*

«DAMA GAZTE BAT ADORATZEKO...»

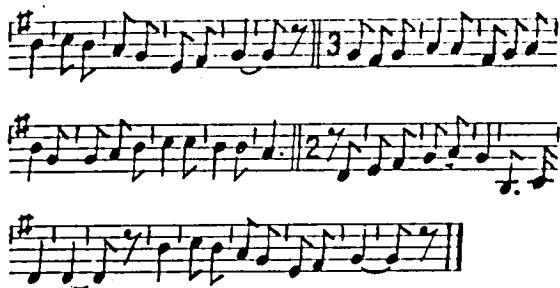
Egun batez, alkarrekin ari giñala, onako bertso au gogoratu zitzaion Txirritarren illobari:

Zure graziya (1)
neria (2)
kaso txiki bat dala meriyo
izandu degu mudantza;
kaballeruengandikan zuen
diruaren esperantza,
ni ondorian postizutako
tontua izan banintza.

(1) Neskaxaren izen-deiturak.

(2) Mutillaren izen-deiturak.

Esan zidan seguru esateko etzekiela,
bañan bere osabarena ote zan errezelua
bazuala.

Ta Urdazubi'ko Juan Agirre'ren kua-
dernoetan bertso ori bera arkitu degu,
beste bostekin batera. Onela diote:

- 1/ Dama gazte bat adoratzeko
artutzen dut enpeñua,
gusto duenak ikasi betza (3)
bertsuak jartzera nua;
ustez seguro iduki eta
eman det desengañua,
toki onean enpleatu dut
lenbiziko kariñua!

(3) Urdazubi'ko kuadernoak: *gustoa duenak*.

- 2/ Oren batean uste ez nuela
 begietara sortu zen,
 fortuna on bat datorrelakotz
 nere bihotza poztu zen; (4)
 aren orduko arrazoinekin
 sekulan etzait anztutzen:
 «Txit gustatua nago ni zutaz,
 etzera konformatutzen?»
- 3/ Gañera berriz bertze gauza bat:
 eskojitzeko oihala,
 esposatzeko trajia ere
 berak egingo zidala; (5)
 ofizioa zigarrerian
 leihorrean zeraukala,
 ni langillia izanez geroz
 aise biziko giñala.
- 4/ Errespuesta eman nioen
 berak merezi bezala:
 zer gisetako galaiia nitzen
 len ere bazakiela;
 lana egiten kostunbratua
 ttiki ta gazte nitzela,
 ez mundu huntan zenbeit bezala(6)
 tunantea ta alferra.

(4) Urdazubi'ko kuadernoak: *sortu zan* eta *poztu zan*; *dudarik ez da zen* bear duala.

(5) Urdazubi'ko kuadernoak: *zitzala*.

(6) Urdazubi'ko kuadernoak: *ez munduan zenbeit bezala*.

5/ Kasu ttiki bat dela medio
izandu degu mudantza, (7)
tranpa aundiko sarearekin
egin nai zuen arrantza;
kaballero aundi orienganik
dirua zuen esperantza,
ni ondotikan postizutako
tontua izan banintza.

6/ Azkenerako errematia
nobiuaren despedira, (8)
mundu guzian zabaldu diton
orai inprimatu dira;
Bilbao'tikan etorria zen
Donostia'ko hirira,
jendiak farra egingo luke
jarriz geroztik begira,
bortz zentimotan nai tuenak hartu
komedia politak dira.

* * *

Mugaz beste aldeko *Eskualdun Kantaria* liburuan ere, sei bertso auek arkitu ditugu.

Bañan bai Urdazubi'ko kuadernoan eta

(7) Urdazubi'ko kuadernoak: *izan degu mudantza; izandu jarri degu, Txirritaren illobak esan bezela.*

(8) Urdazubi'ko kuadernoak: *despegida.*

bai *Eskualdun Kantaria* liburuan, oso nabarmen dago bertso auek ez dirala mugaz ipar aldean jaioak, Gipuzkoa'n baizik.

Gañetik lapurtar itxura pixka bat eman diete, bañan euskera Gipuzkoa'koa da. Ortaz gañera, Bilbao ta Donostia aitatzen dira azkeneko bertsoan; eta irugarrenean esaten dan zigarrerria, Donostia'koa izango da seguru asko.

Bertsorik geiago ere izango zuan jarri-aldi onek. Guk uste, bertso-paperetan zabalduko zan. Bañan oietatik ale bakar bat ere ez da gure eskuetaraño etorri. Sei bertso oiek, bat edo batek buruz ikasi ta Bidasoa'z beste aldera eramango zituan.

Urdazubi'ko k u a d e r n o a k *Eskualdun Kantaria* liburuari kopiatu dizkiola esango du norbaitek. Baditeke, bañan aldaketa batzuk ere badira, ta Urdazubi'koan bertsoak obeto daude, guk uste.

Aita Donosti zanaren paperetan ere azaldu dira sei bertso auek, bañan onek *Eskualdun Kantaria* liburuari kopiatu dizkio, batere dudarik gabe. (8)

(8) "Eskualdun Kantaria" liburuaaren aldaketak: 1/3: gusturat denak; 1/8: lehenbiziko kariñua; 2/6: ahantzutuzen; 3/8: ongi biziko giñela; 4/4: lehen; 4/5: kostumatua; 6/6: Donostiako herrirat; 6/9: bort zentimetan nahi dituenak hartu.

KALIPORNIYA'N ZER
PASATU DAN...»

Bi bertso auek Azpeitia'ko Loiola'n Egibar baserriko aitonari jaso nizkion.

Kalifornia aldeko su-mendi bat lertu ta kalte aundiak egiña omen zan. Txirritak bertsoak jarri zituan.

Guk uste, bertso oiek paperetan zabalduko ziran, bañan ale bakar bat ere ez degu iñon arkitu.

Kaliporniyan zer pasatu dan
nai al dezute aditu?
Oraindik nere memoriyak ez du
orrenbeste talentu;
su ta autsa nasiko elementuak
gizona pranko il ditu,
zazpi leguan kuadruan ez da
iñor bizirik gelditu.

Gala arturik juaten dira
gazte peligrasuak,
naiz etxean negarrez utzi
senide ta gurasuak,
paraje oiek diradelako
biziro peligrasuak;
eunetatik amar biaitu
gutxiyenaz itxasuak.

Bertsoak neurria gaizki dute. Ta bigarrenak poto egiten du, puntuan *peligrasuak* bi aldiz esanda. Txirritak etzitan, noski, orrela jarriko. Bañan orain orrela jaso ditugu. Azalduko al da nonbaitek bertso-papera!

Dalako su-mendi ori, Lassen deritzaiona izango da. Kalifornia'n dago ta 3.186 metro ditu. 1914 ta 1921 urte bitartean irureun bider lertu zan. Ordukoak izango dira, beraz, bertso auek.

BERTSO BERRIYAK TXIRRITAK JARRIYAK

Bertso auk Euskalerriko egoerari buruz jarriak dira. Erromatarren eta euskaldunen arteko gerra aitatzen dute asiera-asieratik.

Gerra ori Erniyo mendian gertatu omen z a n. Euskaldunak tontorretan; erromatarrak bean, mendia inguratuaz. Euskaldunen buruzagiak Lekobide ta Osobal ziran.

Euskaldunak jatekoa urri zeukaten. Orduan zarrak beren buruak amiltegi batetik bera bota zituzten, gazte jendearentzat jatekorik geiago izan zedin.

Azkenean, eun euskaldunek, Lartaun oiartzuarra buru zutela, eun erromatarren kontra iru burruka egitera prestatu ziran. Irutatik bi irabazten zituztenak, gerra irabazten zuten. Emen euskaldu-

nak irabazi zuten; baita Erroma'n ere. Orregatik, etzan irugarrenik izan.

Gauza auek jakitea bearrezkoa zan, bertso auek ondo ulertuko badira. Txec-tasun geiago jakin nai duanak, Arakis-tain'en *Tradiciones vasco-cántabras* libu-rua irakurtzea dauka. Iztueta'k ere ber-tso-sail ederra du gai onetzaz.

Bañan gaurko kondairagilleak diote-nez, gerra ori, erromatarren eta kanta-britarrena alegia, etzan Euskalerrian gertatu, Santander eta Asturias aldean baizik. (1)

Ernio'ko kontu auek *leyenda* útsa izango dira, beraz.

Txirritaren bertso auek askotan argi-taratu dira, oarretan azalduko degunez. Xenpelar da bertsolari guzietan txapel-dun, argitaraldi kontu onetan. Bañan Txirritaren jarri-aldi au, aren argitaral-dien bidetik zijoan. Aien neurrira iritxi ez bada, geroagokoa dalako izan da.

Bertso-paperik zarrenak beko aldean, firma bezela, bi izen dituzte: *El bersola-ri: Jose Lujambio*; ta *El Escritor: Pedro*

(1) Ikus: Adolf Schulten: "Los cántabros y as-tures y su guerra con Roma".

Gorriti. Lenengoa Txirrita dala esan bearririk ez dago; bigarrena, kopiartzallea alegia, nor dan, ez dakigu; Txirritaren illobak ere ez daki.

Bañan onek esan nai du bertsoak Txirrita Gazteluene'ra baño lenagokoak dirala, 1919'garren urtea baño lenagokoak alegia.

- 1/ Orain bi milla urte inguru bezela ziran asiyak
erromatarrak berendu nairik
gure zazpi probintziyak;
garaia artako abarkadunak
ziran jeniyoiz biziya,
baziran penaz amildu eta
beren ezurak autsiya,
lastimosuak izango ziran
aien orduko antsiya!

- 2/ Denbora artako gerrero zarrak
ziran gizon onraduak:
aziyuetan irabazita
jazten zituzten graduak;
irurogei ta lau urtekuak
bazebiltzan soldaduak,
orain bezela etzuen iñor
engañatutzen diruak,
Lekobide ta Osobal ziran
Kantabria'ko buruak.

- 3/ Aitona oiek zer pensatu zuten
 azkeneko eriyotzian
 ez genduela jakin izango
 pena daukat biyotzian;
 arrats guziyak otzak guardiyan,
 egunaz erdi gosian,
 zenbat naigabe sufritu zuten
 Erniyo'ko gurutzian,
 aien orduko oraziyuak
 ederrak izango zian!
- 4/ Gure izeben amen amonen
 osaben aiten aitonak,
 emen fueruak defenditutzen
 ibillitako gizonak;
 bertan batalla irabazita
 gero Erroma'ra joanak,
 Octaviano'k galdu zituen
 berebiziko lagunak;
 aundi gaiztuak diran tokiyan
 pagatzen du txiki onak.
- 5/ Arrosa baño zabalagoko
 gure zazpi probintziyak,
 baratza eder bat bezela zauden
 guziyak lorez jantziyak;
 lau España'ya'n morroi gaudenak,
 iru an ditu Frantziya'k,
 gizon gaizto bat dala mediyo
 ondatu giñan guziyak,
 beste munduan ikusten badet
 eman biazkat graziyak! (2)

(2) Txiritak berak esaten zuenez, emen On Fermin Lasala, Duque de Mandas jaunarengatik ari da.

- 6/ Persegituak izandu gera
 juan dan zenbat urtian,
 asko zebiltzan agindu nairik
 Kantabria'ko partian,
 mantxa gabeko lora ederrak
 estalirikan lurpian;
 errespetua guardatzen zuten
 Lartaun emen zan artian,
 oraindik ere denbora dago
 berriro saia gaitian.
- 7/ Geren sallari segi zaiogun,
 ez bestetara mugitu,
 motiborikan asko badaukat
 ongi esan nai banitu:
 ni engañatzen ez baldin banaiz
 Euskal-Erriyak baditu
 Kantabria'ren izenik ere
 nai ez dutenak aditu;
 zazpi senide aita batenak
 ezin gerade unitu.
- 8/ Zazpi senide aita batenak
 danak euskaldun garbiyak,
 Tubal zarraren artaldetikan
 banatutako ardiyak,
 aitan aitona nungua zuten
 ez dakitenak erdiyak;
 utzi ditzagun bide illunak,
 billa ditzagun argiyak,
 beti-betiko bere izena
 izan dezan Kantabriya'k.

- 9/ Beren idea beste gauzarik
ez daukatenak buruan,
gaurko egunian alako asko
baditugu inguruan;
esaten zaie Kantabria onek
bere jabia nor duan,
kontra egiten asten zaizkigu
setosuaren moduan,
geren anaiak ez ditugula
esan gentzake orduan.
- 10/ Baldiñ egiaz egiña bada
aurreko zarren papera,
zazpi probintzi euskerazkuak
Kantabriatarrak gera;
nere biyotzak daukan asmua
beti dijoa pakera,
bide askotatik martxa zuzenik
ezin gentzake atera,
onena zein dan ongi neurtuta
bildu gaitezen batera.
- 11/ Zazpi senide aita batenak
egotia emen triste
fortunatu da desgrazi batez,
bañan ez genduan uste;
maitatzen dute etorri dana
besteren gauzaren eske,
egunen batez aserre samar
ikusi biar gaituzte,
jakin dezaten bagerala gu
izena degun ainbeste.

12/ Mundu onetan ezin bizita
ez degu joan nai bestera,
gezurra esanda ez dago andik
etorritzerik ostera;
arrazoi gabe eman ziguten
lege kontrako jazkera,
gañera berriz kontari daude
galduko dala euskera,
gogor egiten ezpazaiote
oientzat aña ez gera.

13/ Kolka txarraren azpiyan dauden
txito urrikgarriyak,
amarretatik bost iltzen dira, (3)
beste bostak elbarriyak:
pizti gaiztuen bildurrez beti
gora begira jarriyak,
indar gutxiko gorputzak eta
suspiriyuak berriyak;
kastigu onen mendian bizi
gera gaur euskal erriyak (4).

El Bersolari
Jose Lujambio

El escritor
Pedro Gorriti

(3) Paper geienetan, denetan ez: *amarretatik bost iltzen dira ta.*

(4) Bertso-papera, "Tip. F. Muguerza e hijos — Tolosa", Loita-azpikoa baserria, Errezil. Onek, mol-diztegiaren utsegitez noski, azkeneko puntua (13/10) onela du: gera gaur erriyak.

Bertso-papera, "Imprenta Bermejillo — Pasajes", Juan Maria Arbelaz, Intxaurreondo, Oiartzun.

Bertso-papera, "Imp. J. Díaz. — Irún"; Garro baserria, Getaria.

Bertso-papera, "Imp. de J. Echenagusia. — Bilbao", Lazkao'ko Aita Isidoro Baztarrika'ren bitartez eskuratua.

Bertso-papera, "Imp. "La Económica". — S. S.", Jose Antonio Berrondo, Erdiko-etxe, Errenteria: 1/1: Orain bi milla urte igaru; 1/9: lastimosuak izandu ziran; 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 4/8: bere erriko lagunak; 6/2: zenbait; 8/5: diran aitona nungua zuten; 11/2: egotia onen triste; 3/3: ez genuela jakiñ izandu.

"Bertsolariya" aldizkaria, n.º 2, 1931/IX/27, Errenteria: Aurrekoa bezelaxe.

"Euskal-Erriko kanta zarrak", Tomo I, Imp. Macazaga, Rentería: Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Adelina Sarasola, Lexo bertsolariaren alaba, Antigua, Donostia: Aurrekoa bezelaxe, ta 1/5: garai artako abarka zunak.

"Euskal Kantak" liburua, Donostia, 1959: Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errotaberrri baserria, Igara, Donostia: 3/1: Aitona oiek zer pentsatutzen; 3/3: ez genduela jakiñ izandu; 3/5: guztiyan; 4/8: bere erriko lagunak; 5/5: lau Españiya'n daduzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 7/2: ez besterena mugitu; 8/3: beren aitona nungua zuten; 9'garrena falta du paper onek; 11/2: egotia onen triste; 11/3: fortuna-tu dana desgrazi batez; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10 orduko gure erriyak.

Bertso-papera, moldiztegi izenik gabea, Inazio Zabalá, Olazabal-berri, Alzo-azpi. Aurrekoa bezelaxe.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Arrasku baserria, Karrika, Oiartzun: 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 5/5: lau Españiyak dauzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 6/8: Lartaun bizi zan artian; 7/2: ez besterena mugitu;

7/3: badauzkat; 8/5: beren aitona nungua zuten; 9/4: ikusten dira munduban; 9/5: esaten dute Kantabri onek; 11'garrena falta du paper onek; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10: gure orduko erriyak.

“Euskal-Kantak” liburutxoa, Bilbao, 1960: 2/1: ziran gizon seriyuak; 3/5: guziyan; 3/7: zenbait; 5/5: Lau Españiak dauzkagunak; 6/2: zenbait; 6/7: errespetua gordetzen zuten; 7/2: ez besterena mugitu; 7/3: badauzkat; 8/5: beren aitona nungra zuten; 9/4: ikusten dira munduan; 11'garrena falta du paper onek; 13/9: modu orretan bizi ziraden; 13/10: gure orduko erriyak.

“Argia” asterokoan eta “Euzkadi” egunerokoan ere argitaratu ziran bertso aukeratuak bein baño geiagotan, egunak esaten ez badakigu ere; bañan ez ditugu aztertu aldaketarik ba ote duten.

BERTSO BERRIYAK

Txirritaren illobak esan zigunez, bertso auek bere osabarenak dira. Seguru asko, berak koptatuak. Ta puntu bat edo beste ere bururatu zitzaizkion.

Neskatxa batek mutil bateri jarritako bertsoak dira. Obeto esateko, Txirritari jarri-arazi zizkionak. Mutillak despeira eman zion, alkarrekin bost urtean tratatu ondoren.

Bañan beste bi jarri-aldi ere atera zizkioten alkarri. Bertso auetako bigarrenak onela baitio:

Lenago're nik jarri nituben
galai orrentzat bertsuak...

Ta irugarrenak:

Nere bertsuena buelta kantatzen
dabil kopeta beztuta...

Bertso jartzeari neskatxak ekin zion, beraz; ta mutillak jarraitu. Bi jarri-aldi auek galduta daude; ez ditugu iñon arkitu.

Urrena, berriz, neskatxak onako jarri-

-aldi au atera zuan. Ta mutillak berriro erantzun ote zion ez dakigu.

Ala komeni dala iritzita, erri-izenak eta neskatxaren izen-deiturak kendu egin ditugu.

Bertso auek iru argitaraldi izan dituzte bertso-paperetan. Oien berri oarretan emango degu.

1/ au da (1)
nik dadukadan graziya,
.....'ko naturala naiz (2)
.....'n bertan aziya; (3)
auzoko galai batekin nitzan
ustez tratatzen asiya,
ori dan arte ezta faltako
gezurra ta maliziya.

2/ Lenago're nik jarri nituben
galai orrentzat bertsuak,
arrazoi gabe ari naizela (4)
omen diyote batzuak;
inposible da lau zientziyak
daukazkiyela osuak,
edozin gauza eragiten du
kristau eskandalosuak.

(1) Neskatxaren izen-deiturak.

(2) Neskatxaren erria.

(3) Neskatxaren ballara.

(4) Bertso-paperak: *ai*.

3/ Nere bertsen buelta kantatzen
dabil kopeta beztuta,
bere buruba garbitu nairik
bazar guztiyak nastuta;
egin dizkian despreziyuak
dauzkadalako aztuta, (5)
lotsa gaiztua gal dakiyola
lenago asko ezta.

4/ Bost urte dira pasatuxiak
adiskidetu giñala,
personak ezta muatu biar
asi ezkeru beñ ala;
inozentiak engañatutzen
egin dezu egiñala,
garai arretan ez nuben uste
orren paltsua ziñala.

5/ Soldaduskara jua ziñanian
zeorrek esan zenduban
ni baño neskatx maiteagorik
etzendubala munduban;
aski gustora egoten giñan
biyok alkarren onduban,
geroztik orla muatu zea
tela txarraren moduban.

(5) Bertso-paperetan: *dauzcat dalaco aztuta.*

6/ Pruebak neronek ikusi ditut,
ez det auzotik jakiña;
mundu guziyak ezagutu du
eztala persona piña;
berak nai zuben ainbat pikardi
ezta nerekin egiña,
komententziak jartzen zituben
artako egon bagiña.

7/ Auzotar batek enteratu nau
gutziz modu egokian:
nobiyaak zer martxa dabilkan
aber bai al nerokian;
itzak ederrak, begiyak alai
eta biyotza tranpiyan,
gusto onikan eman biar du
allegatzen dan tokiyan.

9/ Zuk neri egin dizkiatzunak (6)
esatekuak ezta:
neri despeida eman baño len
billatu dezu bestia;
ongi zekiten toki batetik
jakin nuben albistia;
zuk emazterik artzen badezu
urrikari det tristia.

(6) Bertso-paperak: *nei*.

9/ Ezagaturik nola zebillkan
iñor engañatu-naia,
etorritzeko abisatuaz
bialdu niyon anaia;
gizon justu bat balitz bezela
presentatu zan galaia,
egunsentiko izarra bezin
argiya eta alaia.

10/ Ta esan niyon: «Nere biyotzak
au da sentitzen duana:
neri despeida eman baño len
besterengana juana.»
Erantzun ziran: «Albisti ori
iritxi bada zugana,
inbusteron bat etorriko zan
ezin supritu zubana.»

11/ Ta galai orrek itzezin zian
gutziz izketa gozuan:
«Elkarri beira egondu gera
juan dan bost urte osuan,
geren lanari segi zaiogun
beñ asi giñan kasuan,
guregantikan iñork gaizkirik (7)
esan ez dezan auzuan.»

(7) Bertso-paperak: *iñor*.

- 12/ Ola esanaz abiatu zan
 ni triste asko utzita:
 «Bizirik banaiz denbora labur
 egingo dizut bisita.»
 Martxa onikan etzendubala
 orduko negon etsita,
 orrelakua ezta pagatzen
 bizkar-ezurra autsita.
- 13/ Despeirarekin etorri ziñan
 urrengo arrats batian,
 karta satora bota zendian,
 etziñan sartu atian;
 aziyo ortaz oroituko naiz (8)
 bizirik naizen artian, (9)
 amaika gezur sartu dirazu
 juan daneko bost urtian.
- 14/ Kontari dabill pena dubela
 nik modu ontan uztia,
 beraren kartak deklaritzen du
 nola darukan bestia;
 bost urte pasa alkarrekin da
 ai au despeira tristia!
'ko neskatxa danak (10)
 orrentzat ainbat ezta.

(8) Bertso-paperak: *orta oraituco.*

(9) Bertso-paperak: *nayen.*

(10) Neskatxaren erria.

15/ Zentzu gabeko arrazoi asko
atera dezuz autikan:
eskolarikan ez daukatala
diozue neregatikan;
eskribiante ederra zera,
ongi dakizue pratikan,
alaxen ere serbiziuan
etziñan egin kapitana.

16/ Jendia franko engañatu du
bateko eta besteko,
zuk etzendukan arrazoirikan (11)
bueltak ematen asteko;
buru arin bat bada naikua
bazar guziyak nasteko,
uste deanez obia zaude
artzeko bañan uzteko (12).

(11) Bertso-paperak: *suc etzenduecan errasoycan.*

(12) Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errenteria'ko Makazaga'renean.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Orendain'go Juan Garayalde'ren eskutik jaso.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Errenteria'ko Joakin Canborena Zabala'ren eskutik jaso.

Iru bertso-paper aukerak ez dute beren artean aitarzteko diñan dan aldaketarik.

(1923 edo 1924)

BERTSO BERRIYAK
TXIRRITAK JARRIYAK

Pernando Amezketarrari bi alditan jarri zizkion bertsoak Txirritak. Bata onoko au, ta bestea onen urrengoa.

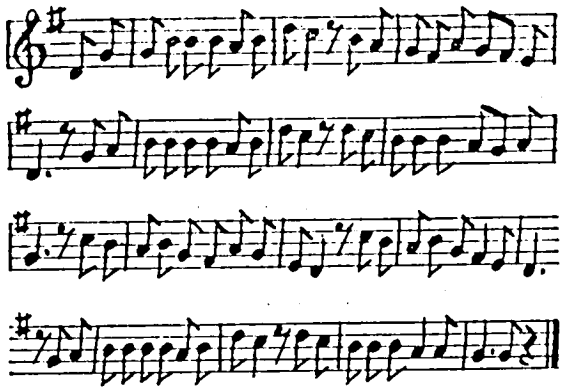
Lenengoaren azkeneko bertsoan oneladio:

Gure Fernando Bengoetxea
egun urte da il zala...

Ta Pernando 1823'garren urtean il zan ezkerro, bertso auk 1923'garrenean jarriak dira.

Bañan baditeke 1924'garren urtekoak izatea. Ontan egin baitziran Pernando il zaneko eungarren urteko festak.

Doñua, Oiartzun'go Inazio Pikabea'k kantatua, eta Manuel Yaben eta Ambrosio Zatarain'ek paperean ezarria.

1/ Lagun on batek enkargatu nau
bertso berriyak jartzeko,
neonek ere badet gogua
arren itza mantentzeko;
obek izango dira Fernando
Amezketarrarentzako,
festa-denboran kanta ditzagun
tristura danak kentzeko.

2/ Tolos'aldera maiz bajatzen zan
deus gutxiren aitzakiyan,
ostatu zarrak bisitatuaz,
ango berri baizekiyan;
usai gozua zegon tokitik
nekez jungo zan plakiyan,
bertso ederrik kantatzen zuben
allegatzen zan tokiyan.

3/ Neonek ez det ikusi baño
dakizkit bestek esanak,
intzizu batek aña malezi (1)
bazuben Fernando zanak;
barruti gutxi erosi eta (2)
beti ardiyak gizenak,
arrazoia da saiatutzia
premiyan dagon gizonak.

4/ Bederatzi seme-alabarekin
bere emazte ta guzi,
ezta euskaldun abillagorik
sekulan iñon ikusi;
ardi batzuek baituagatik (3)
nekez juango zan igasi,
juezetara deituta ere
askotan bera nagusi.

(1) Parte gaiztoko emakumezkoari sorgiña esaten zaion bezela, gizonezkoari *intzizu* edo *intxizu* esaten zaio Oiartzun aldean. Baserria ere bada Oiartzun'en *Intzizu-enea* deritzaiona. Agian *hechizo* edo *hechice-ro*'tik etorriko da. (D. Manuel Lekuona'ren argibidea).

(2) Bertso-paperak: *barrote*.

(3) Bertso-paperak: *banatuagatik*. Bañan Txirritaren illobak *baituagatik* dala esan digu, ta dudarik gabe ola obeto dago.

5/ Beñ juez batek otsegin zion:
«Atoz, amigo maitia;
zurekin itz bi egin biaitut,
sillan eseri zaitia;
kostako zaizu oraingo teman
irabazi ta juatia.»
Erantzun zion: «Bai bedorri're
eztan tokitik jatia.»

6/ Juezak, pranko aturditurik, (4)
beiratu zuan atzera,
bañan Fernando seriyo zegon
obispo baten antzera:
«Apatxo-borda'n bizitzen zeran
bertsolariya al zera?
Ez det zurekin ezer ere nai,
bazijuazke etxera.»

7/ Aberats askok maitatzen zuen
pobria izanagatik,
grazi aparta zedukalako
bertsotik eta kantatik;
arrazoia ongi neurtzen zakiyen
ondotik eta puntatik,
makiña bati gusto emanda
juana da mundu ontatik.

(4) Bertso-paperak: *Jueza*.

- 8/ Oroipen asko ditu Fernandok
 ain zan gizon zelebria,
 interes asko etzuen bañan
 alaia ta alegria;
 astian bitan bajatutzen zan
 Tolosâ ta Alegriâ,
 garai arretan Laskabonian (5)
 zuben ostatu libria.
- 9/ Andriarekin alkar artuta
 bein atera zan etxetik,
 atsua aurrian eta Fernando
 makillarekin atzetik;
 isil kontuak ola esanez
 maite zuben biyotzetik:
 «Gaur oraindikan jan biar dîgu
 bikariyuen eltzetik!»
- 10/ Eriyosuar andre gaisua
 sartu zan apaiz-etxera,
 bikariyuak uju egin ziyon:
 «Gizona, erotu al zera?
 Beraz, Fernando, makillarekin
 zere emaztia jotzera?
 Ikuitzen ere baldin badezu
 gaizki ibilliko zera!»

(5) Lazkaotarrak esaten zioten taberna izango da. Tolosa'ko Plazuelan zegoan. Ardo txuria, oso ona izaten omen zuten, Gaztela'tik ekarria. (Antonio Labayen jaunaren argibidea).

11/ Bañan Fernandok egiten zuan
beti asarre-papera:
«Gaur eltzerikan eztit egosi,
ortik okertuak gera.»
Erantzun ziyon: «Gurian bada,
iyo zaitezte jatera,
baño andria jotzen badezu
zere kontuak atera!»

12/ Bazkari jaten ari zirala
bikariyuak galdetu:
«Emazteari zer îngo ziñon
bazenduen arrapatu?»
«Plater oneri bezelaxe nik
azkar lepua biortu!»
Ezurrak apaizari emanta
Fernandok mamiak artu.

13/ Fernando zanak arrats batian
ardo-puska bat eran du,
orma galanta ari zubela
etxera juan zan berandu;
ordu ta erdiyan atal onduan
etzan gustora egondu;
parragarritzko kontuak dira
ondo esango bagendu.

14/ Emazteari uju egin ziyon:
«Ez al zerade kupitzen?
Gizonik ezta atal onduan
modu ontan edukitzen!
Nere burua galtzera nua
ezpanazu irikitzen!»
Oiek guziyak adituta ere
andria etzan jaikitzen.

15/ Fernandok, bere koleran juanda, (6)
altxatu zuben arriya,
putzura bota ta egin zuben
soñu bat izugarriya;
kamis utsian atsua jua zan,
aren orduko larriya!
Aizkenerako ikusi zuben
berak istillu gorriya.

16/ Putzura arriya botatzeakin
emazia engañatu,
epel samarra bazegon ere
ederki ziyon freskatu;
parajerikan onena nun zan
gizonak zuan billatu:
andre gaxua kanpoan utzita
Fernando barrenan sartu.

(6) Bertso-paperak: *Fernando*.

17/ Sesiyo gutxi izaten zuben, (7)
ain zan gizona bapua,
zenbait aberats eta pobreri
parra eragindakua;
aita jaiotzaz Aduna'tarra,
bera Amezketa'kua,
parroki (y) artan bataiatua,
Ispillazâl etxekua.

18/ Gure Fernando Bengoetxea
egun urte da il zala,
denbora askuan sentitzen degu
ark utzi zuben itzala;
Jaungoikuari eskatzen diyot
nai lukienak bezela:
komeni bada arren anima
zeruan izan dezala (8).

(7) Bertso-paperak: *seriyo*. Txirritaren illobak dienez, *sesiyo*. Ta obeto dagoalakoan, onela jarri degu.

(8) Bertso-papera, "Imp. de J. Díaz. — Irún", Usurbil'ko Egiluze-txiki baserrian jaso.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Oiartzun'go Karrika ballaran, Arrasku baserrian jaso. Aldaketa bakarra du: 4/1: Bederatzi zeñere ta alabarekin. Ta 12 ta 16'garren bertsoak falta ditu.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea au ere, Alzo'ko Inazio Zabala'ren eskutik jaso. Aurrekoa bezelaxe.

BERTSO BERRIAK
TXIRRITAK JARRIAK

PERNANDO AMEZKETARRARI

- 1/ Ijiniero baten etxera
juan zan egun batian:
urre-barra bat aundi samarrak
zenbat balio lukian.
Erantzun zion: «Etorri gero,
esango dizut jatian,
bazkal-onduan gero kontuak
egingo dira kafian.»
- 2/ «Urre barr'ori nun dezu bada,
nere baserritar ona?»
«*Por si acaso* billatzen badet
galde egin diyot, jauna.»
«Danak debalde uzten dizkitzut
gaurko erana ta jana,
naiago nuke etxe ontatik
baldin bazeudeke joana!»

3/ Neskamiari uju egin ziyon:
«Zabaldu zaitzu atiak!»
Erantzun ziyon: «Pena ematen dit
asarretuta joatiak!»
Berari parra eragin ziyon
Pernandoren esatiak:
«Bein elkarrekin bazkalduko ta
artu ditzagun kafiak.»

4/ Neskamiari bigarren txandan:
«Bultza, Maria, atia;
lastima dala diyo jaun onek
asarretuta joatia;
ontâ ezkeru igualtsu da ta
eman zaiozu kafia,
arraio onei kostako zaio
berriz gurekin jatia.»

5/ Bein praile zar bat etorri zan da
zorrotz artu ziyon kargu:
«Errot-arriyak zerutik bera
zenbat denbora biar du?»
Pernando zanak erantzun ziyon:
«Jauna, ez noski bi ordu.»
Arro etorri zitzaion baño
laister aurretik bialdu.

6/ «Zenbat denbora biar lukian
orain nua esatera,
errot-arria prailia balitz
konparaziyo batera:
gaur amaiketan bota bazuen
Jainkuak zerutik bera,
amabitako etorriko zan
bikariyuen atera.»

7/ Pernando etzan olakuetan
isillik egon-zalia,
asko pentsatzen etzan aldetik
ematen zuen dalia;
arentzat ere sumatu zuben
uste etzuen alia,
orduko sopa mayian zan da
barrena sartu zan prailia.

8/ Orduko oien pasadizua
iñork nai badu ikasi,
bikariyua balkoian zegon,
andik zituben ikusi:
«Prailiak asko dakite baño
gaur artzaia da nagusi;
atoz, Pernando, bazkaldutzera (1)
zere makilla ta guzi.»

(1) Bertso-papera: *bazkaltzera*.

- 9/ Egun batian astuarekin
abiyatu zan etxetik,
lepo gañian palakatuaz,
maite zuen biyotzetik,
ipurdi-pian zatarrarekin
ez ebakitziagatik;
bazijuan ta apaiz jaun batek
arrapatu du atzetik.
- 10/ Burla egiten asi zitzaion
gure sazerdote jauna:
«Jesus, Fernando, au da lujua
zure astuak daukana!
Tela oberik iñun billatzen
izango da naiko lana,
nik ere pozik artuko nuke,
zenbatian dago kana?»
- 11/ Sazerdotiak itz ori esan,
Fernandok buelta urrena;
eskuarekin asto-zipotza
altxatu ziyon aurrena,
esanaz: «Jauna, or dago denda
tela-jeneru orrena;
bertan ederki ikasiko du,
sartu liteke barrena.»

12/ Dendako ate itxusi ura
zuben denboran ikusi,
sazerdotia ikaratu ta
abiyatu zan igesi.
Uju egin ziyon: «Jauna, etzuben
gutxiagorik merezi;
ordañak entzun nai ezpadiu
neri burlaka ez asi!»

13/ Pernando nola bizitzen baizan
bikariyuen auzuan,
egun batian abisatu ta
etxeâ ekarri zuan;
biyak izketan egondu zian
ordu bete bat osuan
txerriya il da partiziyua
nola guardatuko zuan.

14/ Ta esan ziyon: «Pernando, laster
il biar degu txerriya,
bañan badago nere barrenen
kezka bat izugarriya:
igez nundik-nai etorri zaigu
odolkiya ta urdaya,
orain ordañak partitzekotan
besterentzat det erdiya.»

15/ Erantzun zion: «Il beza, jauna,
neri esan diran gisan;
bañan odolki gutxi partitu,
ez bedi tontua izan;
gero balkoian jarri biar du
jendiak ikusi dezan,
gaberdi aldian barrena sartuta
ostu diyotela esan.»

16/ Kriara laster bialdu zuen
arakiñaren galdian,
ilda balkoian ipiñi zuten
ta odolkiyak baldian;
Pernandok berak eraman zion
gabeko amarrak aldian,
apenas asko partitu zuben
Amezketako kalia. (2)

(2) Bertso-papera, "La Editorial Guipuzcoana. — Tolosa", Juan Garayalde, Orendain. Onek 11/14'garrena onela du: altxatu zion orrela.

Bertso-papera, "Imp. Echenagusía. — Bilbao", Inazio Zabala, Alzo. Paper onek aldaketa bakarra du: 1/5: erantzun zion: "Etorri gora.

Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Rentería", Juan Ormaetxe, Meñaka. Bizkaia. Aldaketak: 1/5: erantzun zion: "Gurian bada; 1/6: esango diot; 2/4: egingo diot; 2/7: naiago nuke baldin bazeude; 2/8: etxe ontatik joana; 3/1: oju; 3/2: zabaldu itzazu atiak; 3/3: baña pena bat ematen dit nei; 4/7: demontre oni kostako zaio; 5/1: Egun batian praile zar batek; 5/3: errotariak zerutik bera; 6/3: erro-taria prailia balitz; 7/3: asko pentsatzen eztan al-

detik; 7/4: botatzen zuben dalia; 7/7: orduko sopa maian zeon da; 7/8: barren sartu zan praillia; 8/1: Orra orduko pasadizua; 8/2: nola dan adierazi; 8/8: zeure makilla ta guzi; 9, 10, 11 ta 12'garren bertsoak falta ditu; 13/3: egun batian gonbiratuta; 13/5: kontu kontari egondu ziran; 14/1: Erantzun zion Fernando laster; 14/5: iñoiz nundik-nai etorri zaio; 14/6: txorizo edo urdaya; 14/7: orain partitzen asi ezker; 14/8: besterentzat da erdiya; 15/7: gabe erdi aldian ezkutatuta; 16/1: Kriada laster bialdu zuten; 16/3: ill da balkoian jarri zituan; 7/5: arentzat ere asmatu zuen.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabe, bañan ziur asko Makazaga'renean inprentatua. Itziar'ko Prudentzio Egiguren zanak eman zidan. Aurrekoarekin berdin-berdin aldaketa guziak. Bañan 5/3 ta 6/3: errotarria.

Bertso-papera, "Tip. Elustondo. — Zarauz", Gregoria Ibarгойen zanaren eskutik jaso. Makazaga'rena bezelaxe, auek izan ezik: 7/4: ematen zuan dalia; 7/7: orduko sopa mayian zan da; 14/5: iñoiz nundinai etorri zaigu.

KORRIKA-APUSTUA

Bi mutil gaztek korrika-apustua egiña zuten: bata Motriko'koa zan, Belietegi baserrikoa; bestea, Deba'koa, Labaka, igeltseroa.

Jendeak, Motriko'koak irabaziko zuela uste zuan, bañan Deba'koa gertatu zan irabazle.

Bolara artan Txirrita Deba'n zan, lanean, da bertsoak jarri zituan apustu orretzaz.

Bertso-papera ez degu iñon ere arkitu al izan. Onako bertso auek Zubeltzu bertsolariak eman dizkigu; baita argibide auek eman ere.

Prazuelako pondan
Paxiren etxian,
Martxuaren amaikan
kontuak an zian.

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Zure anaiak Deba'n
esan ditu itz bi,
ura gezur-kontari
etzebillen noski:
bi milla arrautza jan,
ainbeste egazti,
nai dan eraritikan
eztarriya busti...
Orla bizi bazera
etzabiltza gaizki!

Nik lanian jardun det
betiko moduan,
traba asko eman gabe
taberna inguruan;
maleziya aundirik
ez naukan buruan;
orrenbeste arrautza
jan izan banuan,
oraindik geiago're
korrituko nuan.

ERRATXU'REN TXERRIA

Txirrita Plazentzia'ra ere allegatu zan bere lanetan, ango kanalen bat egitera-
edo, ta an denbora-aldi bat egin zuan;
baita bertso batzuk jarri ere.

Orra nola dion Juan San Martin'ek bere «Zirikadak» liburuan:

«Txirrita Plazentzia'n bizi izan zan artian, gertaera bat zala-ta naikua astrapala (1) sortu zan, eta a ze aukeria izan eban Txirritak bertso berriak ataratzeko.

Erratxu zanak erosi ei zetsezen pasadizuan zoiazan motxallaren batzuri txerrikumeren batzuek; diñuenez, kasta uletsuak ei ziran, baña ez orratiok asko gizontxequak. Txerrikumok merke artzia-kin gangaren bat ei ebalakuan, artiak artu ezin-da (2) ibilli ei zan Erratxu. Ba-

(1) zalaparta (San Martin'en oarra).

(2) artiak artu ezin-da, *inconteniblemente* (úsase bien para gozo, dolor o pena; indiferentemente). (San Martin'en oarra).

ña, gero izan ei ziran kontuak, aspuakin be ez ei zeuan arek loditzerik. Azkenian, ez gizenak euazelako, baña bai zarrak ziralako, txerriok il biarrera eldu zan Erratxu, ta nola oitura zan auzo ta senidieri (3) txerrikia erregalatzia, naikua larritasun izan ei eban Erratxu'k zer partidurik ez eukalako.

Plaentxiatarrak asmau ei zituen sekulako ipoñak, txerriak zirala-ta. Pope aurrenengo zala, an jua ei ziran burdian urdei billa, eta Txirritak orduan ataratako bertsuak gaur be oindiok agoz-ago erabiltzen dira Plaentxia'n. Ara bere atal batzuek:

Goiko Jaun ona, eman zadazu
kantatutzeko grazia,
txerria dala mediante naiz
bertsuak jartzen asia;
Plazentzia'ko Don Antonio
zapatariak azia,
barbero baten ate aurrean
utzi omen du bizia. (4)

(3) Eibar'en eta Plaentxia'n aideeri senide deitzen zaie eta beste toki batzuetako senideeri, famili. (San Martin'en oarra).

(4) Bertso ontako bostgarren ta seigarren lerroak ez ditu San Martin'ek bere liburuan jartzen. Bañan berak bialdu zizkigun guri.

Txerri orrekin izandu dira
bi familia partian,
erregaluak izan dituzte
senide danen artian.

Lau arruara ezta iritxi
lendabiziko txerria,
da bigarrena gutxi geiago
baña bai gustagarria;
ia lau ontza lodi zedukan
koipia ere jarria,
aurten goseak ezin legoke
Plazentzia'ko erria.»

* * *

Juan San Martin onek berak, liburua
argitaratu ondoren, Plazentzia'ko txerri
oneri buruzko beste orri bat bialdu zi-
dan. Orri au ez dago beraren eskuz ida-
tzia. Onela dio:

*El zapatero y el barbero
frente a frente*

Lau arruako txerria il dute
bi familiak partian,
marru aundiak egin zituan,
ikaratu zan erria. (5)

(5) Nabarmen dago bi puntu auek ez dirala ber-
tso batekoak.

Plazentzia'ko Don Antonio
zapateruak azia;
barbero baten ate aurrian
utzi omen du bizia.

Arluziaga'k artu nai zion
konpondu balitz urdeia,
asmo orretan bialdu zuan
bi mutillekin burdiya.

Erantzun zion: «Ez da posible
nik urdeia ematea;
ori guztia ez da nerea,
Ambrosiok du partea.»

- Andrea albora bialdu zuan
txerria il da bereala,
etxian zeukan solomorikan
onena eman zezala.

Poperi ura eraman dio
arrena balitz bezela.

Arluziaga'k maneatzera
kafera bialdu zuan,
jakiteâtik nola il zuten (6)
txerri aundia auzuan.

(6) Orriak: *jakiteagatik*.

Adios orain, zapatero ta
nere barbero maitia,
Pope gaztiak bertso oriek (7)
zueri jarriak-tia. (8)

Jaungoikuak eman dizula
osasuna jateko.

El escenario del drama fue la calle Santa Ana. El café donde se comió el lomo entre varios jatorras de la villa de Placencia, fue la casa de Otola, situada donde hoy es droguería de Marcial. El viejo Otola habría repetido su frase favorita, muy habitual para él: Poñeta!

(7) Orriak: *otiek*.

(8) Orriak onela ditu puntu auk: *maitia ta dira*. Edozein bertsozalek badaki *maitia ta tia* bear dutela emen.

«ANDIK URRENGO JAI-ARRATS
BATEZ...»

Bi bertso auek Zubeltzu bertsolariak emanak ditugu. Bere gazte denborakoak omen dira. Txirritarenak dirala aditu zuan. Bertso-papera ez degu iñon arkitu.

Andik urrengo jai-arrats batez
San Sebastian gabian,
iñoiz egon naiz orduan baño
pazientziya obian;
beste mutil bat etorri zitzaion
beatzi t'erdiyak aldian,
ordu t'erdi bat pasa zituzten
argi gabe sukaldian.

Pentsatu nuen damatxo orri
arrazoi au ematia:
«Bartarratseko ibillera oiek
oso aldrebesak tia!»
Erantzun zidan: «Ez ikaratu,
Bitoriano maitia,
zuretzat ere izango da ta
ixilik egon zaitia!»

(1926)

BERTSO BERRIYAK
UZKUDUN'ERI TXIRRITAK
JARRIYAK

1/ Gaude milla ta bederatzi eun da
ogei eta sei urtian,
bertso berriak jartzera nua
euskera eder batian,
zurrut egiñaz kanta ditzagun
kantabritarren tartian:
euskaldun batek zer egin duben
Barcelona'ko partian.

2/ Gipuzkoa'ko Errezill'ena,
Gurutze'n jaio ta aziya, (1)
obekiyago jakitiâtik,
Paulino Uzkudun graziya;
oraiñ iru urte San Juanetan
zan bosuan asiya,
garai onetan bere mendian
dauka Europa guziya.

(1) Gurutze: Uzkudun jaio zan baserria.

3/ Toki txarrera ote zajuan
esaten zuten batzuak,
bañon koajez eman zituen
alde artara pausuak;
indarrarekin gelditu ditu
kanpeonaren besuak,
Donostia'tik sumatzen ziran
aien ukabilkazuak.

4/ Batalla ori jokatu zuten
jende askoren aurrian,
uste deanez eun bat milla
izango ziran urrian;
bi ero iru golpe tiraagatik
tranpan idea txarrian,
lengo kanpeon famatu ori
an gelditu zan lurrian.

5/ Alimentua komeni zaigu
piska bat ardo zarretik, (2)
baño Paulinok eztu eraten
markaz fuerako zurrutik;
indar aundiko gorputza dauka,
korajetsua barrutik,
orren aurrian jarri diranak
pagatu dute larrutik.

(2) Bertso-paperak: *sorretik*.

6/ Orren antzeko gizon asko zan
lengo gerrero zarretan,
errespetua ipiñi zuten
aiek erromatarretan;
desapiyua pagatzen zuten
gelditu gabe zorretan,
indar aundiko belarrak dira
Ernio-mendi orretan.

7/ Gora Paulino, nere partetik
eskerrak eta graziyak,
zure golpiak izandu dira
garratzak edo gaziyak;
Europa'tikan asko ziraden
lanteri (y) ontan asiyak,
zure txapelak tapatu ditu
oraindañoko guziyak.

8/ Jende guziya arritu zuben
boseuan zebiltzala,
etzuten uste Euskal-erriyan
orlakorikan bazala;
Ernio-mendik egiten diyo
Italiya'ri itzala,
oraiñ Uzkudun dago kanpeon,
lenago Spalla bezela.

9/ Ondra aundiyak irabazita
etorri da Donostiâ,
nere barrenak eztit laguntzen
aitortu gabe uztia;
len bi batalla galdu zituen
ta oraiñ berriz bestia,
italitarrak euskaldunakiñ
ondo konpontzen ezitia.

10/ Kontrariyuak izanagatik
garratzak edo torpiak,
aiek guziyak bentzitu ditu,
Paulino, zure golpiak;
zazpi arrua ta erdi pisua,
ogei ta zazpi urtiak,
indar asko ta gerriyak biguñ,
esku-muturrak fuertiak.

11/ Maietz illaren emezortziya
oientzako zan garratza,
piska batian ezitia aztuko
egun ura ta arratsa;
par-irudiyen bostekua eman
baño beiratu zorrotza,
oien batalla akabatutzen
ezta izandu erreza.

- 12/ Etorri ziñan bukaturlkan
kanpeonaren karrera,
ikusgarriya izan zan zure
Donostiya'ko sarrera:
musika juaz automobilan
Justoren aldamenera,
Kojuenca deitutzen zaion
lengo ostatic zarrera.
- 13/ Aita illa du gizarajuak,
Jose Inazio izena,
paregabeko gorputza zuen,
altua eta gizona;
errespetua guardatzen zuen
indar aundiko gizona,
jendia frankok maite zuena,
erriyan juez izana.
- 14/ Bisitatzera juan zanian
etxeko parientiak,
kaburik ero neurrik eztu
aik zuten borondatiak;
amak negarrez esaten zion,
ain dira alkar maitiak:
«Nai dezunian, atoz, semia,
zabalik daude aita!»

15/ Agur, Paulino, gizon piñaren
kalidariak otia, (3)
etxia asko biartu gabe
sobratu dezu dotia;
garai onetan neskatxa askok
izango zaitu maitia,
eder-eder bat eskojituta
txit ondo bizi zaitia.

16/ Gora Paulino erreziltarra,
gu zure fabore gera,
oraiñ artian bezela nai det
segitutzia aurrera;
kontrariyoric emen ez eta
zuaz Amerik'aldera,
kanpeon zaude Europa'n eta
ekatzu ango bandera (4).

(3) otia = ok dira.

(4) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea,
Jose Anjel Sarasola, Olalde, Alzibar, Oiartzun.

JOSE LIZARAZU BERTSOLARIA

Urte auetan oso entzuna izan da Jose Lizarazu'ren izena. Askok dakite Urtain aurrera atera zuan gizona dala; oso gutxik dakite, ordea, Lizarazu au bera bertsolari dala.

Ona emen, berari jasota, an da emen kantatu izan dituan zenbait bertso.

Lenengo au, Billapranka'n, Urtain'ek lenengo burruka jokatu ta irabazi ondoren, apalondoan, *Hostal Castillo'n*, Uzkudun'i —an baitzan— kantatua:

Paulino Uzkudun, poz artutzen det
zu onuntza etorriya,
nere biotza saltoka dabil,
esaten dizut egiya;
leio ortatik ikusten dira
zu sortu ziñan mendiyak,
oraindik ere mutil bizkorrak
badauzka Euskalerriyak.

* * *

Onako auek, berriz, Urtain'ek Europa'-
ko txapela irabazi ondoren, Donostia'n
egin zitzaion omenaldian, apalondoan
kantatuak. Bertso geiago ere bota omen
zuan, bañan orain Lizarazu'ri gogoratu
zaizkionak, iru auek izan dira:

Amaika aldiz ibilliya det
artuta nere ertzian
nere semia balitz bezela
kanpuan eta etxian;
arrokeriyan zabiltzan danak
utzi dituzu atzian,
Jose Manuel, ola ikustia
poza daukat biotzian.

Beste bat ere bota bear det
badaukat-eta astiya,
afari ederra eman digute
eta etzan garestiya;
Joxe Manuel, zuri begira
daukazu erri guztiya...
Gipuzkuarrak aurrera beti!
Gora gure Donostiya!

Joxe Manuel, goguan artu
nere oraingo berttua,
gauza gutxikin arrotu eta
jartzen gerade batzua(k);

zure andria onduan dezu,
gañera ama gaxua,
nere partetik, merezi du-ta,
eman zaiozu musua.

- * * *

Beste egun batez, bazkalondo batean,
izketan ari-ari zirala, sagardoa etorri zan
itz-bidera. Orduan bertso auek kantatu
zitian Lizarazu'k:

Alde guzitan igartu eta
daude gure sagardiyak,
belar gaixtuak menderatu ta
ikusten ditut erdiyak;
lengo zar oiek atera eta
ezpada sartzen berriya,
bire ortatik sagardoik gabe
laixter dek Euskalerriya.

Asturias'tik ekarri-ttuzte
onera sagardo-pillak,
aitzaki ortan etorri eta
txikitu'ituzte botillak.
Arrokeriyan zertan ibilli?
Izan gaitezen umillak!
Asturias'ek onak ttik baño
guriai eutsi, mutillak!

Oaingo gaztiak eztu gogorik
baserriyako lanantzat,
esaten dute bizi-modurik
eztagoela danantzat;
bire ortatik leku txarrera
guazela iruritzen zat,
gure aitonak oi ein balute
etzan sagardoik guretzat.

* * *

Bañan bertsoarako griña ta zaletasun
oiek ez ditu gaur goizekoak.

Jendearen aurrean amabost urterekin
kantatu zuan lenengo aldiz, Pasai San
Juan'en, Prantzes-Txikiya bertsolariare-
kin.

Ta andik pixka batera Donostia'ko tea-
troan kantatu zuan, Prantzes-Txikiya, Txi-
rrita ta Fermin Imaz'ekin.

Ta, amabost-amasei bat urte zituala,
bertso-paper bat ere atera zuan. Lizara-
zu'k paper bat atera, ta Txirritak eran-
tzun. Orra esan zergatikan egin ditugun
Lizarazu'ren aitamenak liburu ontan. Li-
zarazu ta Txirritaren bertsoak urrengo
orri-aldeetan arkituko ditu irakurleak,
gertaeraren berri aurretik ematen dala.

Gazterik ekin zion kantu-lanari, bañan etzion jarraitu. Onela pentsatu zuan: Bertsoak irabaz-bide eskasa dute. Ortaz gañera, zurrutean eta parrandan ibilli bearra dago, ta nik ez det orretarako balio, ta gustatzen ere ez. Bertsoetatik etorkizunik ez dago beraz. Obeko det beste bide bat artu.

Ta ala egin zuan.

Jose Lizarazu Oiartzun'go Altzibar ballaran jaioa da.

BERTSO BERRIYAK

Benantzio ta Pako Garayar, Ernani'n jaio ta Oiartzun'go Altzibar ballaran bizi ziran bi anai ziran. Joxe Anton ta Xebero Zapirain, berriz, Oiartzun'go Iturriotz ballaran jaio ta bertan bizi ziran beste bi anai.

Bein batez, Benantzio Garayar eta Joxe Anton Zapirain'ek bizikleta-karrera batean korritu zuten.

Asi aurretik, alkar artu ta onela erabaki zuten: Bide guzian biak batera ibiliko ziran, da azkeneko *esprinean* Benantziok Joxe Antoni irabazten utziko zion.

Uste orretan Joxe Anton ori lasai ibilli zan, bañan azkenean Benantziok aurrea artu ta irabazi egin zion.

Joxe Antonek asko sentitu zuan Benantzioren aziyo ori. Ta ala, urrengo egun batez, Iturriotz-tik Altzibarr'era mutil-kuadrilla bat joanda makilka ta mutur-

-joka ibilli ziran Benantzioren kuadrilla-
rekin.

Garai artan besterik ez baitzuten, ola-
ko libertsioak antolatzen zituzten gaz-
teak...

Orduan bertso aukeratu jarri zituan Jose
Lizarazu'k. Bere izena, firma bezela, pa-
peraren azpiko aldean ipiñi zuan. Len
esan bezela, amabost-amasei bat urte
izango zuan orduan.

Bertso-paperetan agertu ziran, bañan
moldiztegi-izenik gabe. Altzibar'ko Olalde
baserriko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik
jaso genduan paper oietako bat.

Bertso auen txetasun guziak etziran
ondo ulertzen, ta Lizarazu'ri berari gal-
detu diogu. Eman dizkigun argibide gu-
ziak, oarretan arkituko ditu irakurleak.

Ta liburu ontan argitaratu baño len, an
da emen ikutu batzuk egin dizkie Lizarazu'
k bertso auei, moldiztegiaren utsegi-
teak kentzearren eta neurria osatzearren.

Bañan Joxe Anton Zapirain da bere
kuadrillakoak etziran ixilik geratu. Txi-
rritarengana joan da bertsoak jarri-arazi
zizkioten ordañetan. Bertso aukeratu ere,
urrengo orri-aldeetan arkituko ditu ira-
kurleak.

Bertso-paper au ere, Jose Anjel Sara-

sola orren eskutik jaso genduan. Moldiz-tegi-izena onela jartzen du: *Imp.* «*Aurre-rá*». Erri-izenik gabe alegia.

Bertso-paper ontan ez da Txirritaren izena ageri. Bañan Lizarazu'k aren bertsoak dirala esan digu. Ta ori bera entzun genion Pello Zabaleta bertsolaria zanari ta Txirritaren illoba txikia dan Juan Mari Lujanbio'ri.

Ta au ere esan nai genduke: bertso-jartzea ere orduko gazteen libertsioa zala...

1/ Bertso berriyak jartzera nua euskera eder batian:
Alzibar ortan zer pasatu dan
lau mutikoren artian;
makillarekin preparatuta
jarriya zegon atian,
bañan apenas lurrera juan zan
ark emandako golpian.

2/ Anaiarekin elkar artuta,
ateria zan etxetik,
makillarekin golpia tira
lendabiziko itzetik;
dudarik gabe asiko ziran
derrepentian iltzetik,
bañan oraindik bizi omen da
egun ortako gaitzetik.

- 3/ Sesiyuaren asiyerako
pasadizuak oik dia:
tabernatikan atera eta
makillarekin golpia;
mesede-ustez asi zan eta
etorri zaio kaltia,
intentziyua badauka baña
abilidade-paltia.
- 4/ Erri guziyak famatutzen du:
«Oso mutiko ona da!»
Zoraturikan jarriya dago
orrek dadukan sonara;
makilla artu eskuan eta
egin du zenbait jorrara,
intentziyuak eztu baliyo
abilidadeik ezpada.
- 5/ Tabernatikan atera eta
makillarekin zan asi,
anaiak ere okabillakin
bazuen naiko pantasi;
Otarres ere baztarretikan (1)
nola zabiltsan ikusi,
golpia tira muturrera ta
laster jua zan igesi.

(1) Otarres Benantzioren lagun bat zan; Otarres
izengoitia zuan.

6/ Etxe batetik izan biar zun
kasikan famili dana,
gauzen guardiyan gelditu ziran
arriba gaztia ta ama;
Oiartzun ontan lengo denboran
arrikariyak izana,
lastima orain artu biar degu
makilkariyaren pama.

7/ Etxi ortatik bai omen ziran
gutxinez sei kontrariyo,
graduak ola irabaziyaz
altura nai zuten iyo;
beren buruak azaldutzero
juanak ziran propiyo,
danak batera salduta ere
duro bat eztue baliyo.

8/ Sudur aundi bat izan biar du
partitzen ibilli zana, (2)
ipurdiz oso bajua da ta
bizkarra're eztu zuzena.
Erri batian buru jartzeko
ai zer nolako gizona!
Kargu artzeko beldur ezpanitz
esango nuke izena.

(2) Pakea egitera sartu zan bat.

- 9/ Kuarteletan ta Kontzejuetan
egon biaute soziyo, (3)
negonek ez det ikusi baña
jendiak orrela diyo;
kapitanakin itz egitera
juanak ziran propiyo,
saiatu-faltik etzuten baña
kukuak oker jo diyo (4).
- 10/ Aieka obetan sortutzen dira
olako gizon-klasiak,
oraindik ere aitatzen dute
apenas dauden asiak;
zortzin bat egun izan biaitu
kuartel-iskiñan pasiak,
oiek gezurrak dirala neri
alperrik esango ziak.
- 11/ Preparatuta etorri ziran
izugarrizko kuadrilla,
bertan naikuak izaki ez ta
ausiliyuaren billa;
Otarres orren etxian dago
orren orduko makilla, (5)
kargua artu nai duenik bada
nigana etorri dedilla.

(3) Guardiazibilletara ta Erriko-Etxera jo omen zuten.

(4) Etzieten kasorik egin.

(5) Otarres'ek kontrario bati makilla kendu ta etxera eraman zuan.

12/ Oiartzun ontan sortu dirade
lau basa-gizon berriyak,
berenak aski ez dituztela
ze kalte duen erriyak!
Makilletako moztu dituzte
mendietako elorriyak,
Aldura zarra kejatzen bada (6)
aientzat daude gorriyak.

13/ Amalau bertso euskerazkuak
nai dituenak kantatu,
papera obetan ala ez danik
iñork ez du apuntatu;
sesiyorikan nai ez duenak
gezurrikan ez kontatu,
berak ordañak atera bear
ezpadirade kontentu.

14/ Aieka obetan nai badituzte
gauza oriek ikasi,
eskolarikan duenik bada
papera oiek ikusi;
bertso berriyak atera ditut
nai dituztenak erosi,
laster saldutzen asiko dira
beren otarre ta guzi.

Jose Lizarazu
Oiartzun

(6) Aldura, Aldura baserrikoa, mendi-guarda zan,
ta Lizarazu'ren aitona, ain zuzen.

(1927)

BERTSO BERRIYAK

1/ Gipuzkoa'ko Oiartzun deitzen
diogun erri batian,
aditzera bat eman nai nuke
jende prestuen artian;
ernariar bik nastu gaituzte
bizi giñanak pakian,
gure ausentua bertsorik gabe
disimula zitekian.

2/ Zure okerrak tapatu nairik
eman dituzu pausuak,
ze engañiyo egin dirazun
jakintsun daude auzuak;
palta guziyak zuek izanda
guretzat jarri bertsuak,
zernai eginda libre dirala
pentsatzen dute batzuak.

3/ Milla urte ta bederatzi egun
ogei ta seigarrenian
bizikletaren karrera zan da
ekin gendiyon lanian;
ongi zekiyen an ziradenak
nik nituela mendian,
bentaja aundirik ez artutzeko
zeorrek esan zendian.

4/ Zure kupiraz izan zan mantso
orduko nere sarrera,
beti esanaz: «Zaude polliki,
gero konponduko gera!»
Iya arraira allegatuan
tsis pasa ziñan aurrera,
modu orretan nastu zenduben
bizikletaren karrera.

5/ Sentimentu bat sartu zitzaidan,
betia negon neurriyan,
zergatikan zuk utzi ninduzun
estadu penagarriyan;
zitalkeriyan bi kolpe jota
pasatu ziñan arrayan,
zer pasatu zan berialaxe
jakindu zuten erriyan.

6/ Eskandaluak eragiten du
munduan zenbait pekatu,
jendiak franko itzegiten du,
oraindik ez da bukatu;
erriyak zerbait eman nai zigun,
ezin gentzake ukatu,
seireun errial jarri zituzten
nai bagenduen jokatu.

7/ Scireun errial ez dira gutxi
ordu batetik bestera,
pobre bat pozik balijuake
ainbeste irabaztera;
ernaniarra arro zan baño
bajatu zaigu osterá:
bakarrarentzat izatekotan
etzijuala aстера.

8/ Milla urte ta bederatzireun
ogei ta zazpiyan gera,
aurten Zapirain txikiyak dauka
karrer'ortako bandera;
juan dan urteko txikanerua
oraiñ etzaigu atera,
berriz alperrik etorriko da
nere platetik jatera.

9/ Aurten anaia ekarri digu,
bere gisako arropa,
arekiñ ere ibilli dute
talentu ainbat arrunka;
bire luzian ez du korritu,
laster jo zuan arroka,
ortan etzuan baliyo eta
gero ekin dit borroka.

10/ Oien lagun bat atzerrikua
zebillen pizkor-antzian,
baño Zapirain txikiyak (1)
lajatu zuan atzian;
iyez bezela etzaizkit pasa
arraira allegatzian,
oiek aurretik sartu balira
propinak ere bazian.

11/ Oiartzun'dikan Panplona'ra juan,
andikan bueltan etorri,
ni bakarrikan aterako naiz,
zuek bi anaiak jarri;
ortan konforme ezpazerate
barka zaiogun alkarri,
gerra luziak ondoren onik
sekulan ez du ekarri.

(1) Nabarmen dago, moldiztegiaren utsegitez-edo,
emen itzen bat falta dala.

12/ Kanpora deitu, okabillaz jo,
ez al da gaizki egiña?
Ori etzuen iñork jakingo
isillik egon bagiña;
gero nik zuri makillazo bat,
biyentzat jornal berdiña,
ontzako-urria eman bazendu
naiko zenduen ordaña.

13/ Borrokariya arro zebillen
iñork eziñ geldituan,
odol guziyak berotu eta
asnaska iya ituan;
kintziak bana jarrita ere
etzan kontentu kituan,
tiro-soñu bat izan zan eta
ankak dantzatu zituan.

14/ Otarrek ere despreziatu
nai luke gure kuadrilla,
kontari dabill nola etxian
dadukan nere makilla;
nola eztuan asko baliyo
enaiz etorriko billa,
ankak okerrak dituzu eta
zuretzat izan dedilla.

15/ Bere auzoko lagun batekin
okasiyuan zan asi,
arriyarekin petxuan jota
alare etzuan jausi;
gallentzen asi zitzaionian
larri juana da igesi,
kontentu dago ank'oker oiek
etzizkiyonian autsi.

16/ Bertsolariya txit ondo dabill
juan dan aspaldi guziyan,
estranjeriyan ibilliya da
luzaro irabaziyan; (2)
oraindik ere orren galdia
egiten dute Frantziya'n,
lengo jorbaran izan biar du
zerbait propina utziy'an (3).

(2) Lizarazu igeltsero-lanetan Frantzia'n ibillia
zan.

(3) utziy'an = utziya an.

(1927)

BERTSO BERRIAK
TXIRRITAK JARRIAK

- 1/ Siglo berriyan gaude ogei ta
zazpigarrenge urtian,
estropara bat izandu degu
Kantabria'ko partian,
Gipuzkoa'ko Donosti deitzen
dan zitudade batian,
guziyak alkar istimatuaz
bizi gaitezen pakian.
- 2/ Estropara ortan San Pedrotarrak
etorri dira aurrena,
ogei eta bat segundoz gero (1)
San Juanguak urrena;
amalau mutill sasoiekuak,
patroia zuten zarrena,
berrogei eta zazpi urtetan
bera ez dago txarrena.

(1) Bertso-paperak: *ogei ta bat*.

- 3/ Graziak eman biar diozkat
Manuel Arrillaga orri,
iru seme ta illobatxo bi
ditu triñerora ekarri;
ta bera patroï atzian tente
arraunarekin zan jarri,
txoriya beziñ alegre giñan
danen aurretik etorri.
- 4/ Biba Manuel, patroï leiala,
San Pedrotarren burua,
aurten zurruta lasai egizu,
badadukazu morua;
zenbaitek aña sesiyo gabe
dijua zure mundua,
zere denboran amaika txanpon
itxasuari kendua.
- 5/ Gero illaren emezortziyan
banderan jokatu zian,
danak elkarri agur egiñez
gizon formalen klasian;
alkarrentzako gorroto txarrik
etzeukaten biyotzian,
ta berriz ere len bezelaxe
San Juandarrak atzian .

- 6/ Donostiya'ri ematen dizkat
eskerrak eta graziyak,
amabi milla pezeta ditu
San Pedro'k irabaziyak,
zazpi milla ta bosteun berriz
San Juandarrentzat utziyak;
emen eztago miseriyarik,
kontentu gaude guziyak.
- 7/ Irugarrengo zein etorri zan
oraiñ nua esatera,
baldin egiaz egiña bada
nik letu dedan papera;
Pasai San Juan da Fuenterrabiya
zian kasikan batera,
segundo baten bi kinto ziyon
diferentziya atera.
- 8/ Pasai San Juan da Fuenterrabiya
ziran alkargandik gertu,
beira jarrita aurrena zein zan
ezin gendituen neurtu;
nik adituak kontatzen ditut,
ez iñork punturik artu,
deskuidoren bat izan zan eta
irugarren ziran sartu.

9/ Bizkaia'tik bat Zierbana zan,
eta Santurze bestia,
juan daneko bi illabetian
ez noski gutxi kostia;
donostiarrak atzeâ xamar,
nola zan jende gaztia,
oraindik zerbait egingo dute,
mutill eskasak eztia.

10/ Denbora asko ezta oraindik
neri esan diratela:
enbarkaziyoz aukera dauka
bapore eta batela;
bere kuadrilla gobernatzeko
ezta izandu motela,
iru bandera sartu dituzte
Manuel patroï dutela.

11/ Amazazpi urte zitueneko
estroparetan asiya,
alperkeriya ez ta (2)
aprobetxatu du sasoia;
indar aundiko gizon pizkorra
eta petxua lasaia,
zori onian patroï jarri zan,
diruz bete du Pasaia.

(2) Lerro ontan, inprentaren utsegitez edo, zerbait falta da noski.

12/ Urtian beingo dibersiyua,
ezta gauza alrebesa,
San Pedrotarrak aurretik ezetz
askok egin du trabesa;
irabaztunak kontentu dira,
galdu dutenak bajeza,
biba San Pedro, alkate jauna,
Andonegi ta Markesa! (3)

(3) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik gabea, Jose Anjel Sarasola, Olalde baserria, Alzibar, Oiarzun.

BERTSO BERRIAK

Jarri-aldi au bi bider argitaratu da: lenengoz, bertso-paperetan: «*Imprenta Macazaga — Rentería*»; bigarrenkoz, *Bertsolariya* aldizkarian, 47'gn. zenbakian, 1932/VIII/7'an. Aldaketarik ez dute beren artean.

Bertso auetan, Bidasoa'z beste aldeko Leon Dongaitz pelotariak, desafioa egi-ten dio Atano irugarrenari. Bañan bertsoen egillea nor ote zan?

12'garrenean onela esaten da:

Ikasi nai badezu
jar zaite begira,
Xardiaren indarrak
onenbeste dira...

Eta *Bertsolariya* aldizkarian argitaratu ziranean, izenburua onela zettorren: Bertso Berriak lengo urtian Xardiak jarriak.

Xardia ori jaiotzez ernaniarra zan, bañan Goizueta'n bizi zan. Erdiko beatzak falta zituan, eta aren eskua sardea zidurrian. Ortik zetorkion izengoitia.

Bertsotan pixka bat zekiena zan. Aren bertso bat: Auspoa 66, 125'garren orri-aldean.

Bañan jarri-aldi oso bat paperetan paratzeko, Txirritarengana joaten zan. Onek aren izenean jarritakorik, iru bertso-paper eskuratu ditugu: bañan oraingoz beintzat ezin publikatu ditezkenak dira.

Laugarrengo onekin ere errezelotan giñan, naiz-ta Xardiaren izenean jarria izan, Txirritarena izango ote zan.

Ta onen illobak erabaki du auzia. Bertsoak ikusi orduko, onela esan zuan:

—Bertso oiek osabarenak dira, ta neronek kopiatuak gañera.

Ta gero onela jarraitu zuan:

—Bai, Xardia ori askotan etortzen zan gure etxera. Osaba ta biok lagun aundiak ziran.

Atano irugarrenarengana ere joan gera galdezka, bertso auek bere eskuetara iritxi ote ziran, desafioaren berri jakin ote zuan alegia.

Ezetz erantzun digu; guk erakutsi ar-

tean ez omen du jakin bertso auek zira-
nik ere.

Ta Leon Dongaitz pelotari orretzaz
onela esan digu:

—Dongaitz orrek *manorik-mano* joka-
tzeko etzuan balio, bañan binaka joka-
tzeko bai; aurrelari ona zan.

Partidu bakarra jokatu det nik orren
kontra. Kanpeonatoa irabazi baño len
eta Donostia'n soldadu nengoala, berta-
ko *Jai-Alai* frontoiean, nere anai Luxia-
no ta biok beste aldeko iru pelotariren
kontra jokatu genduan: Artze, Leon Don-
gaitz eta onen illoba bat. Pelota frantze-
sarekin jokatu gañera. Errez irabazi
genduan: 22-5 bukatu genduan.

Nere anai Martzelinok bai, onek asko-
tan jokatu du Dongaitz orrekin. Arenga-
na joaten bazera kontu asko esango diz-
kizu. Ganau gogorra omen zan. Galtzen
zijoan batean, ari ziran pelota arentzat
komeni ez ta labana batekin jo ta autsi
egin zuan.

Oraindik ere bizi da Dongaitz ori. Az-
kenekoz Baiona'n ikusi nuan, pelotari
zarren billera egin genduanean. Larogei
urtetik gora izango du, bañan ondo da-
bil. Nere ondoan bazkaldu zuan. An ari-
tu zitzaigun kontu kontari.

1/ Frantzes euskaldun batek
esan ziran atzo
parako al dituan
dozena bat bertso;
ez du arrokeririk,
umilla da oso;
deliberatuko naiz
ori dala kaso.

2/ Leon Dongaitz daduka
ark bere graziya,
Frantziya'n jaiua da,
an bertan aziya;
trinketian jokutzen
ez da itxusiya;
errespetokua ta
asko ikusiya.

3/ Juan daneko ogei ta
zortzi bat urtian,
amazazpitan jarri
ta orañ artian,
jokatu diratenak
berentzat kaltian;
ni izandu naiz buru
Frantzi'ko partian.

4/ Atano deitzen zaion
azkoitiar orri
proportziyo polit bat
biar diyot jarri:
baldin Done Juanera (*sic*)
nai badu etorri,
gustora jokatu
nizuke zeorri.

5/ Anbat gerta niteke
partida galtzera,
zergatik egin dedan
pixka bat zartzera;
nere pelotarekiñ
konforme bazera,
nai dezun garayian
atoz jokatzera.

6/ Begiyen bistan dago
nere desgraziya:
edadiak pixka bat
bajatzen asiya;
ogei ta lau urtetan
banuen sasoia,
errespetokua ta
mutilla lasaia.

7/ Berrogei ta bost urte,
egin det zartzera;
piska bat asi zaizkit
indarrak atzera;
esan dedan bezela
konforme bazera,
noiznai partidu ori
atoz zerratzera.

8/ Edadekorik bada
nere kontra atera,
trinkete ta pelotaz
berari aukera;
lenbizi zer jokatu
egiñik papera,
ark nai duan tokiyan
probatuko gera.

9/ Klaro itzegingo det
gertatu dan gisan,
nere pasadizuak
askok jakin ditzan:
orañ ogei bat urte
sasoyian nitzan,
trinketista oberik
etzan iñor izan.

10/ Nere pasadizuak
ari naiz esaten,
ni gaztetan zer nitzan
ikasi dezaten;
ziran onenen kontra
banekiyen juaten,
besagaña kenduta
jokatzen ziraten.

11/ Petxu sanua eta
bi besuak fuerte,
lanak ematen nitun
sasoi nuan arte;
kanpeon pasa ditut
oi ta zortzi urte,
ontaz aurrera noski
bentzutuko naute.

12/ Ikasi nai badezu
jar zaite begira,
Xardiaren indarrak
onenbeste dira;
amabi bertsorekiñ
orra despedira,
nai ez duenak utzi,
onak ezpadira.

BERTSO BERRIAK TXIRRITAK JARRIAK

Bertso auek ere Txirritaren illobari erakutsi genizkion, eta berak kopiatuak dirala esan zigun. Inork eskatu gabe, osabari berari sortuak omen dira.

Zortzigarren bertsoan, orduko Aita Santua Pio amaikagarrena zala esaten zaigu. Aita Santu au 1922'garren urtean izendatu zuten, eta 1939'garrenean il zan. Txirrita berriz 1936'garrenean il zan.

Orregatik, bertso auek 1922 ta 1936 urte bitartean jarriak izango dira.

- 1/ Denbora, leku, zeru ta lurak,
izar da illargi, eguzkiyak,
kristaba, aizia, animaliyak,
ur gezak eta gaziyak,
Aita Eternuak sei egunian
egin zituan guziyak;
merezi du ta eman zaizkagun
eskerrak eta graziyak.

2/ Aita Eternuak Adan ta Eba
egin zituan aurrena,
lendabiziko gizasemia,
emakumia urrena;
baratza frutaz bete-betian
sartu zituan barrena,
bañan etzuten ondo kunplitu
eman ziyoten ordena.

3/ Demonioak ziyon Ebari:
«Fruta artatik jan zazu,
Aita Eternuak dakien ainbat
orduan jakingo dezu;
Berak ori nai eztubelako
zuri debekatu dizu,
orra esan nik egiya eta
orain naizuna egizu.»

4/ Allegatu zan Adan ta Ebari
fruta ortatik jatia,
etzan posible mundu ontatik
iñor zerura juatia;
oiek kunplitu etzutelako
Jaunaren borondatia,
itxi ziguten guziyentzako
zabalik zegon atia.

5/ Adan da Ebaren Kain da Abel
igualak izan ezitia,
inbiriya ren gorrotu gaiztoz
il zuen batek bestia,
arrazoiaren biderik gabe
anaia zarrak gaztia;
alakuari kostako zaio
zeruba irabaztia.

6/ Lau milla urtian egondu ziran
zeruko atiak itxita,
zenbait anima triste bazegon
linbo beltzera jetxita,
betiko ala biarko zala
beren artian etsita;
zori onian egin zioten
Salbadoriak bisita.

7/ Al dan maizena erreza zagun
«Nere Jesukristo Jauna»,
jakiñik dala Jaungoiko eta
gizon egiazko ona,
gurutze pisu baten azpiyan
ain gogoz iltzera juana,
guri atiak zabaldu eta
orain zeruan dagona.

8/ Kristau guziyak sinista zagon
Eskriturak dakarrena;
zeru ta lurren agintariya
Jesukristo da aurrena;
eskubiriak arrek emanda
Aita Santua urrena,
Vaticano'ko artzai umilla,
Pio amaikagarrena.

9/ Kristoren bidez Apostoluak
zabaldu zuten klerua,
aien autikan ateria da
lendabiziko Kredua,
mandamentu ta artikuluak
dotrinan dauden moduâ;
oiek sinisten eztituenik
ezta sartuko zeruâ.

10/ Aita Santua Erroma'n dago,
oso gizon seriyua,
abisatzen du gañian dala (1)
guziyentzat eriyua;
gaiztuenari barkatutzeko
badu erremeriyua,
orreatikan deitzen diyogu
Kristoren Bikariyua.

(1) Bertso-paper batzuek: *abisatzen du gañian dala*; beste batzuek: *abisatzen gañian dala*.

11/ Amaika bider letu izan det
lengo dotriña zarretik:
gezurra esanda ez gera libre
pekatuaren zorretik;
bi bidetara partitu biegu
Jesukristoren aurretik,
ezkerretatik juaten danak
pagatuko du larrutik.

12/ Kondenatuben azken fiñeko
penagarrizko pausuak,
bi itz bakarrak esango dizka
gure Jaun amorosuak:
«Orain ez dago barkaziyorik,
kunplitu dira plazuak,
zere pagua emango dizu
serbitu dezun maisuak.» (2)

(2) Bertso-papera, "Imp. Macazaga. — Viteri, 32. — Rentería", Tolosa'ko Antonino Lakunza zanak emana. Onek 7/8'an "orain zerura dagona" dio. Beste paper batzutan "zeruan" dago; ta ala jarri degu, obeto dalakoan.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Aizarna'ko Josefa Aizarna'k emana. Aldaketak: 3/7: orra esan nik egiya bat; 3/8: gusto desuna isasu; 5/4: il zuten batek bestia; 7/8: orain zerura dagona; 11/7: ezkerre juaten danak ko aldetik (*sic*).

Bertso-papera, "Imp. Echenagusía. — Bilbao", Lasarte'ko Basoaurdi baserriko Isabel Zuaznabar'ek emana. Aldaketarik ez du.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Azpeitia'ko

Segundo Agirrezabalaga'ren eskutik jasoa. Aldaketak: 3/7: orra nik esan egi aundi bat; 3/8: gusto dezuna izazu; 4/5: aiek konplitu etzutelako; 4/8: zerruetako atia; 5/1: Adanen seme Kain da Abel; 5/3: inbiriaren gorroto biziz; 5/4: il zuten batak bestia; 6/3: anima triste asko an zeuden; 9/5: mandamenduko artikuluak.

Bertso-papera, moldiztegi-izenik gabea, Andoain'go Jose Manuel Ugalde'k emana. Aurrekoa bezelaxe.

"Euskal-Kantak" liburutxo, Bilbao, 1960. Aurrekoa bezelaxe.

"Argia" asterokoan, eztagiru zein egunetako. Onek Bilbao'ko Etxenegusia'k argitaratuari kopiatu dio.

BERTSO BERRIAK
.....'K ANDREGAIARI
JARRIAK

Onako bertso auek Tolosa'ko Estanis Urruzola'ren kuaderno batetik artuak ditugu. Ta Txirritaren illobak esan digunez, berak bere osabari kopiatuak dira.

Illoba onek berak zenbait zuzenketa ere egin digu, oarretan gaztiatuko degunez.

- 1/ Bertso berriak jartzera nua,
gusto duenak aditu,
nere barrenan dauzkaten penak
ezin nezake kabitu;
demoniñuak ainbeste arte
hembra gaiztuak baditu,
parregarritzko kontuak dira
ondo esango banitu.

2/ Dama batekin abiatu naiz
esposatzeko idian,
uste ez nuen estropozuak
izandu ditut bidian;
aski gustora ibiltzen giñan
biek alkarren parian,
itzak ederrak mingañan baño
beti buruak aidian.

3/ Alkarrengana biltzen giñaden
al gendezaken maizena,
nere denboran etzait aztuko
bein batez orren esana:
«Zintzua zera irabazian,
gobernatzen dakizuna,
mundu onetan legerik balitz
zu nai zinduzket gizona!»

4/ Erantzun nion: «Ni konforme naiz
zerorri ala bazera,
bein asitako tratamenturik
ez uztiâtik galtzera.»
Beste gauza bat ikusi gabe
gertatu banintz artzera,
familiyan zer okasiyuak
izango ziran zartzera!

5/ Gorputz ederra, arpegi fiña,
errespetuko jantziya,
bañan orduko nastu zituen
Españi eta Frantziya;
zeukan fallorik agertu nai ez,
ortik zan diferentziya;
zartzera ezer sobratzen badu
badauka zeñi utziya.

6/ Ni bezelako beste bat zuen
parrez zegona ondotik,
kulpa gabia despreziazten
saiatu zera gogotik;
neska gaizto bat lagun arturik
gaizki esaka nigatik,
beste majua zai zedukan da
despeira ematiâtik.

7/ Nere amaren aldamenian
bizi nintzana pakian,
iya juduak Kristo bezela
lotu ninduten katian;
tranposagorik ez da beste bat
Españia'ko partian,
zenbait disgustu eman dirazu
juan diran iru urtian.

- 8/ Majo batekin kalera eta
bestiarekin mendira,
parra ederrik egiten zuten
jendiak orri begira;
aizkenerako nazkatu eta
eman nion despedira,
tribunalera deitu nazazu
oiek gezurrak badira.
- 9/ Nere kontrako ixpi gaiztua,
pikara gaizki eziya,
.....'n bataiatu ta (1)
.....'n aziya; (2)
.....'n dago esposatuta, (3)
buru zuritzen asiya,
desio diot osasuna ta
urte askoko biziya.
- 10/ Izena det , (4)
ori da nere graziya.
.....'n bertan bataiatua, (5)
..... ballean aziya; (6)
napar batekin esposatzeko
pensamentuan asiya,
pena guztiyak lajatu ditut,
artu det orren etsiya.

-
- (1) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(2) Naparroa'ko erri baten izena.
(3) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(4) Mutillaren izen-deiturak.
(5) Gipuzkoa'ko erri baten izena.
(6) Ballara baten izena.

11/ Eskerrik asko, pareja ona,
egin dituzuten lanaz,
..... guztiya nastu dezute (7)
gezur galantak esanaz;
laixter sorgintzan asiko dira
atzo aditu dedanaz,
ensaiatutzen omen dabilta
patar gorriya edanaz.

12/ Biotz oneko nobiya nuben,
onrada eta noblia,
izandu du nork begiratua,
ez da izandu sobria;
orgullo puskat badauka baño
nere moduko pobria,
artzen duenak a zer fortuna,
utzi duenak obia! (8)

(7) Gipuzkoa'ko erri baten izena.

(8) Len esan degun bezela, bertsoetan zuzenketa batzuk sartu ditugu, Txirritaren illobak esan digun bezela jartzeko. Ona emen zuzendutako oiek Urruzola'ren kuadernoan nola zeuden: 1/5: demoniyuak ainbeste arte; 1/6: neska gaztiak baditu; 3/8: zu nai zenuzke gizona; 4/8: etorriko ziran zartzera; 6/2: parrez daudela ondotik; 7/8: juan dan iru urtian; 10/2: orain da nere graziya.

«SENARRARENTZAT NAI
ZITUENAK...»

Bein batez, andre bat Txirritagana eto-
rri zan, bere senarrarentzat bertsoak ja-
rri bear zituala esanaz. Bañan Txirritak
berari jarri zizkion. Bertso-paperarik ez
degu arkitu. Puntu auetaz Txirritaren
illoba oroitu da. Ta bera da, noski, ger-
taera onen berri ere eman diguna.

senarrarentzat nai zituenak
berari dizkat parako.

.....

.....

gizonarekin zer bizi-modu
txarra dadukan esan du;
antzeman nion zurrutera bat
etzala txarra izandu,
nigandik juanda bost minutuko
txopin bat ardo eran du.

(1930)

BERTSO BERRIYAK
BEGI-TXIKIYAK ESAN
DA TXIRRITAK JARRIYAK

1930'garren urtean, Aia'ko Iturriotz'en, sega-apustu bat jokatu zuten Begi-Txikiya ta Juanito Kortajarenak. Oni, Astea-su'ko Ondartza baserrian jaio ta bizi zalako, Ondartza deitzen zioten. Pello Errotaren billoba zan: aren alaba Mikelaren semea. (1)

Bere anai Batistak argibide auek eman dizkigu:

Begi-Txikiya Ernani'ko semea zan. Izengoiti ori zuan, begi bat txiki xamarra ta erdi itxua zualako.

Berrogei ta bost bat urte zituala, Iturriotz'en segan gure anaiaren kontra jokatu zuan, gurearen erdia ebaki baietz. Bi orduko lana egin zuten. Trabesa eun

(1) Juanito onetzaz berri geiago ikasi nai duanak, irakur dezala *Auspoa*'ren 49-50'garren alea, 233'garren orri-aldean.

amarrera gurearen alde zegoan, bañan, juxtu-juxtu bada ere, Begi-Txikiyak irabazi zuan.

Salla ere doblea bear zuan gure anaiak, bañan berdiñean partitu zuten.

Gero, Begi-Txikiyak bertsoak atera-ara-zi zizkan Txirritari gure anaiaren kontra.

Orduan onek, bueltan Aranburu-berri Astiasuko bertsolariari jarri-ara-zi zizkan.

1/ Milla urte ta bederatzieun
ogei ta amargarrena,
eguna zein dan jakiteagatik
Urriko illaren aurrena,
bertso berriyak jartzera nua
deskansatzeko barrena;
gorroto gabe bizi biagu
mundu ontan alkarrena.

2/ Aditzera bat eman biar det
euskalduntarren tartian,
sega-apostu bat nola genduban
Gipuzkoa'ko partian,
Iturrioz'ko sorua deitzen
diogun toki batian;
deskansurikan ez degu izan
alkar probatu artian.

3/ Prezisamente zu mendratzeko
ez ditut jartzen bertsuak,
aldamenetik izandu ziran
endredatzalle batzuak;
neska zar batek esaten zuen
zabaldurikan besuak:
«Allegatzea naikua egin du
aitona gixagaxuak!»

4/ Jendia pranko Astiasu'tik
juan zan Aia'ko partera,
Kortajarena kapitan zala
gizon erdiya jatera;
nere doblia ebaki baietz
egiña zeukan papera,
oraingo ortan ez dituzute
kontuak ongi atera.

5/ Aitortzen dizut, Kortajarena,
gizon pizkorra zera zu,
gure Jainkuak eman zizun da
indarra pranko badezu;
au da lastima izugarriya:
gobernatzen ez dakizu;
Astiârre'ko Begi-Txikiyak
ederki neurtu dizkizu.

- 6/ Askok esan du neregatikan:
«Juiziorik bai al du?»;
ni trankil negon iñork ez balu
desafiyorik bialdu;
indarrak ondo enpeñatuaz
pasa ditugu bi ordu,
nere doblia ebakitzeko
zu baña obia biar du.
- 7/ Siñali ori ez balitz egon
biar bezela botia,
sekula ez nuan pensatuko nik
mendi ortara juatia;
gorputz aundiya ez daukat baño
bai zimela ta fuertia,
neonei asko gustatutzen zait
bestek egiña jatia.
- 8/ Astiasu'ko bi mutill gazte
galdezka omen zebiltzan,
mixerikorditik ateratako
aitonen bat ote nitzan;
toki ederra omen da baño
ni ez naiz biartu izan,
denborarekiñ ikusiko da
aurrera nola gabiltzan.

9/ Oitako batek neri esan ziran .
Iturrioz'ko larrian:
«Zu bezelako gizon bat bazan
miserikordi zarrian.»
Baju-bajutik erantzun niyon
pazientzi ederrian:
«Nungua naizen esango dizut,
atoz illunabarrian!»

10/ Askok esan du apustu ori
ez dala izango piña,
ez giñan oinbeste enpeñatuko
tranpan ibilli bagiña;
bakoitzak bere aiegatikan (2)
egiñ degu alegiña,
jokua eiten errezago da
gero irabazten baña.

11/ Itxu-aurreko ona nuela
mundu guziak badaki,
esaten ziran: «Ibilli lasai,
ez kuidadurik eduki!»
Lokate zarrak sega zorroztu,
Begi-Txikiyak ebaki,
bi aguriak alkar artuta
moldatu gera eroki (3).

(2) aiegatikan = aiekatikan, aldetikan.

(3) eroki = egoki.

12/ Partiera ona egin genduen,
ez daukagu zer esanik,
okasiyuak ondorenian
ez du ekartzen gauz onik;
irabazi det jokua baño
klaro aitortzen dizut nik:
lan-klasi ortan ez det ikusi
zu bezelako gizonik.

13/ Neronek ez det ikusi baña
bestek esanda det jakiñ,
nola diruba jokatu duten
bonbiyo aundiyarekiñ;
aitona batek kendu dizkate
berrogei duro birekiñ,
negu guziko ardotako ainbat
eraman zuben berekiñ.

14/ Gusto dubenak letu dezala
zabalduko det gazeta,
oien kontuak jakiten ditut
aldian bizi naiz eta;
oraiñ aitona alegre dabill
ederki ardoz aseta,
zazpi illabeteko iristen zaio
egunik ainbat pezeta.

15/ Oraingo ortan pasa zaiote
txiripa kuriyosua,
piska bateko onra badauka
Begi-Txikiyak jasua;
artzai tontuak dian mendian
ondo bizi da otsua,
gizon erdiyen billa juan zan da
neronek jan det osua.

16/ Jaiotakuak pasa biar du
munduan zenbat otz-bero,
zeñek gerenak altxa ditugu,
zor artzekorik ez dago;
nik onenbeste lan egiterik
oiek etzuten espero,
aundi-txikiyak berdintzen dira
bentaja eman ezkeru (4).

(4) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Vite-
ri, 32", Jose Anjel Sarasola, Olalde, Alzibar, Oiar-
tzun.

BERTSO BERRIYAK
ASTIASU'KO
JUANITO KORTAJARENA'K JARRIYAK

Joanito Kortajarena'ren anai Batistak esanda dakigunez, bertso auek Asteasu'ko Aranburu-berri bertsolariari jarri-ara-zi zizkion bere anaiak.

Sail ontarako ere argibiderik asko eman digu Batistak. Bañan, ala komeni dala iritzita, oarretan jarri ditugu, bertsoen atzetik.

Bertso-papera Errenteria'n argitaratu zan: «Imprenta Macazaga. — Viteri, 32»; Oiartzun'en jaso nuan, Alzibar'ko Olalde baserriko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik.

- 1/ Siglo berriyan gauden ogei ta amaika urtetan gera,
Begi-Txikiyen kantan bueltak oraintxen nua jartzera;
bertso berriyak berak e ditu panparroi samar atera,
giza erdiya ote zeran da ortãño arrotu al zera?

- 2/ Zer uste dezu egun ura nik
eztaukatela goguan?
Gu deskuidatuik txiripa batez
zuk irabazi zenduan;
bigarren orduen aurrenien
nik ori jakin banuan,
joku ura gabe Iturrioz'tik
jetxi biarko zenduan (1).
- 3/ Berriz jokatzeko jardun nitzan
desapiyuak bialtzen,
errespuesta baiezkorikan
etzan neana etortzen;
erdiya baño geio zerala
kantetan dirazu jartzen,
egun artan bestetan zeranikan
nei etzat iruritutzen.
- 4/ Iturrioz'ko barrutiyetan
artian bazan belarra,
guk ezkerore jokatu dute
beintzat apustu ederra;
nik an jokatzeko abisatu nun,
zuek zenduten bildurra,
noiznai geiago zeran moduban
kantetan jarri gezurra.

- 5/ Erdiya baño geyo zerala
 jarri dirazu kantetan,
 arrazoi orren errespuesta
 berriz or dezu atetan;
 geio jokatu nai etzendun ordun,
 zer zabilzade kopletan?
 Isil-isillik egon baziñan
 egokigo zan gauz ortan.
- 6/ Ni baño obia biar duela
 zure doble ebakitzeko,
 ez Berastegi badet zorrozteko, (2)
 Joxe Anjel erakusteko, (3)
 da Florentino berriz aurrian (4)
 kolpia markatutzeko;
 kondiziyu oitan jabe nago ni
 iru ordun jokatzeko.
- 7/ Lokate zarrak zorroztu eta (5)
 Begi Txikiyak ebaki,
 aridanian bi aguriak
 moldatu dira egoki;
 zenbait personek egi-paperan
 gezurra esate'u galanki,
 astiasuarrak lagundu ezpaliyo (6)
 galdu biarra zan noski.

- 8/ Lokate ere Iturriotz'en
nere bertsuak saldutzen,
nunbait eroso txanponen batzuk
irabazia gustatzen;
jokatzen ziñan denboran zertan
etziñun zeriak jartzen?
Zein ona ziñan, nere arraietan (7)
beñ etziñan allegatzen (8).
- 9/ Giza erdi baño geio zerala,
Begi-Txiki, uste badezu,
pultsuban eta karga jasotzen
igual jokatuko zazu;
iru amar minutukotan ezetz
nere erdiya altxatu,
panparroi samar balin bazaude
orra dotore markatu.
- 10/ Abajatzeko modukua ezta
Juanito Kortajarena,
segan da pultsun lau probintzitan
iya dauanik onena;
oberik bada illebete barru
azaldu deilla nerana,
beste joku bat jokatzen degun
Arteondoren urrena (9).

11/ Galtza-dunikan balin bada iñun
neri segan jokatzeko,
guk eztaukagu bate bildurrik
berriz ere ateratzeko;
motibo gabe ez gebiltzan
gauza ori publikatzeko,
zuetan ba al da orrelakorik
neri bertsuak jartzeko?

12/ Prezisamente ni mendratzeko
ez dituzu kantak jartzen,
kulpik geiena zuk dezula ere
bate etzat iruditzen; (10)
besten batzuek dabilzade or
bartzarrak toriatutzen,
gutxiyô danak gaizki ematen du
geiago dana tentatzen.

13/ Begi-Txikiyak desafiyua
bi orduban egin dezu,
ta nik iruban jokatu'izut
gauza baldin bazera zu,
amar milla pezta Iturriotz'en
Urriyan nai baldin badezu,
indar asko ta zalla bazaude
aukera ederra daukazu.

14/ Begi-Txikiya eta Lokate
pensatzen det aitatzia,
bat ordu betez atea dedilla
eta bestian bestia;
biyai bakarrik jokatuko'iet
segan, konforme badia,
ainbeste ezpadira ni tentatzeko oik
ze aitona txotxo paria!

15/ Batzuk bertsuak jarri dizkire
eta bestiak saltzera, (11)
argatik alako errespuestak
aditze'itute atzera;
are geiago merezi zuten
konparaziyo batera,
beste batian asitzerako
kontuak obeto atera.

(1) Alegia, jakin izan bazuan ain aldean zebilela,
geixeago ebaki ta irabaziko ziola.

(2) Zizurkil'ko Miel Mari, Berastegi deritzaion
etxekoa, sega-arrailtzallea.

(3) Erakustuna Joxe Anjel izeneko bat zan; As-
teasu'ko semea, bañan Alkiza'n bizi zana.

(4) Florentino Mayoz, lenago segan Juanito Kor-
tajarena'ren kontra jokatua ta aldi ontan alde zana.

(5) Lokate au: Aia'koa zan berez, Lokate deri-
tzaion etxekoa, bañan Ermani'n bizi zan. Segalari
zan. Berrogei ta amalau bat urterekin Iturriotz'en
Prantzesari jokatu zion, baita irabazi ere. Prantzesa
ori Bidasoa'z beste aldean jaioa zan, da ortik zetor-

kion izengoitia; bañan Irun'en edo or nunbait bizi zan. Onek berrogei ta sei bat urte izango zuan.

(6) Astiasuar batzuk, len Juanitoren sozio ibilliak, aldi artan kontra ziran; ta len kontra ziranak, orduan alde. Apustueta komeriak!

(7) Alegia, Juanitoren arraietara, lanetara, marketara, allegatzen etzala.

(8) Bertso-paperak: *allegatutzen.*

(9) Juanito Kortajarena'k Arteondoren kontra jokatu zuan pulsuari Zarautz'en, baita irabazi ere.

(10) Bertso-paperak: *kulpai geiena ta bat etzat.*

(11) Bertso-paperak: *ta bestiak saltzea.*

«OIEN KONTUAK...»

Begi-Txikiyak beste jarri-aldi bat ere paratu-arazi zion Txirritari. Bañan bertso-paper ori ez degu iñon ere arkitu. Txirritaren illoba, bertsoak kopiatu zituana alegia, bertso pare onetzaz oroitu da:

Oien kontuak oraindik ere
ez ditut esan guziyak,
politaguak badadukazkit
atzenerako utziyak;
ni bakarrikan ez nitzan beira,
asko dira ikusiyak:
belar gañera pixa egin zuben
Iturriotz'ko nausiyak.

Parragarrizko kontuak dira
ondo esango banitu,
ixilik egon niteke baño
barrenak ezin kabitu;
bigarren txandan pisatuta're
len beziñ eskax gelditu,
Iturriotz'ko Beltzaren pixak
etzuen asko serbitu.

BERTSO BERRIAK
KORTAJARENA'K ESAN DA
ASTEASU'KO ARANBURU-BERRI'K
JARRIYAK

Bañan Juanito Kortajarena etzan ixilik geratu. Berrero ere ordañak jarri-arazi zituan. Aldi ontako bertsoak, lengoak baño mikatzagoak dira.

- 1/ Milla gañera bederatzireun
oi ta amargarren urtian, (1)
sega-apustu bat izan genduen
Iturrioz'ko partian:
Astigarrâ'ko Begi-Txikiya,
Kortajarena bestia,
segetan bapo jokatu ziran
mutill zarra ta gaztia.

(1) Bertso-paperak: *ogei*.

Kortajarena'ren lenengo txandako bertsoetan 1931 esaten da; ta orain, bigarren txandakoetan, 1930...

2/ Bigi-Txikiyak bigarren txandan
ditu bertsuak atera.
Ze motibokiñ ipiñi ditu?
Oso txoratu ote da?
Nere erdiya izan zala bein
konparaziyo batera;
gizon onaren tamañarikan
beñere iritxi al zera?

3/ Lengo txandako bertso berritan
publikatua dirazu:
«Indarra franko badezu baña
governatzen ez dakizu».
Kaso egin gabe onelakua
nauala uste al dezu?
«Astigarrâ'ko Begi-Txikiyak
neurtu zaitu» esan'ezu.

4/ Ni neurtuko naun Begi-Txikirik
ez da Astigarraga'n jayo,
nere erdiya eiten ere orri
ederki kostatzen zayo;
gizon erdiyai mantenuba're
erdiya tokatzen zayo,
artara orri gona-dunak e
laister irabaziko diyo.

- 5/ Apustu txar bat irabazi ta
galani asko daukazu,
emakumiak jokatuko dizu
urrengua nai badezu;
goiko maldan neskatxa kontra
segan ikusten badezu,
azpikaldeko txakonetik zuk
begiratuko diyozu.
- 6/ Neskatxa batek zuri segetan
jokatuko'izula esan du,
arentxen kontra ertengo al zera
potenzirikan badezu;
plazan erantzi ta ikusitzian
asko gustatuko zaizu,
begitxo txiki erdi itxub'oi
antxen zabalduko dezu.
- 7/ Gizonezkua kontra uste ta
emakumia prestatu,
apusturako baldin bazaude
orra biria txuxendu;
lenbizi segan jokatu eta
nai badu berakin ezkondu,
obe zenduke oraindik ere
orixe egingo bazendu.

8/ Ezkontzen bazera egongo naiz ni
txoko batetik begira,
ez dezu noski preparatuko
famelirako segira;
emakumiak eder xamarrak
etxe aldian badira,
auzotatik e laguntzalliak
batzutan etortzen dira.

9/ Gipuzkoa'tik neska gazte bat
segan jokatu nayian,
artan bezela berdin egiten du
atxurrian ta layian,
baita gañera kuziñan eta
jan da eran eta oyian;
erozein gauza ondo etortzen da
orrelako sasoyian.

10/ Astigarrâ'ko Begi-Txikiya
dala-eta segariya,
dama gazte bat kontra (y) atera,
ori da izugarriya;
zu galtzakin da ura gonakin
izango da komeriya,
galtzen badezu deituko'izute
Astigarrâ'ko kapoya.

11/ Begi-Txikiyai aparte samar
sallak jartzen ezpazaizkiyo,
neskatxa orri korrika joan da
igual elduko diyo;
eta ark berriz aker zarraren
usaia aditzen badiyo,
segan puntakin leio bakar oi
igual aterako diyo.

12/ Begi-Txikiya, gezurak dirala
ez gero oiek pensatu,
kapaz bazera illabete barru
Kortajarena'na azaldu;
nost milla pezta neskatx orrekin
nai badituzu jokatu,
uda-atzenian Iturriotz'en
izatekotan prestatu.

13/ Lokateri ta Begi-Txikiyai
nik esan niyen egoki:
ordu banatan nik aña belar
oik biyak ezetz ebaki;
bertsotan baietz kontestatu ta
portatu dira ederki,
nere lan erdira eitera oiek
joango omen dira noski.

14/ Oiek dauzkate bertsuak lasai,
pulantubak atzera,
erozein moduz metitzen dira
baztarrak enredatzera;
zenbait aitona erdi txoratu
egiten dira zartzera;
agure zarrak erronka gutxi,
arrantxua egin da etxera!

15/ Zeñek pensatu Gipuzkoa'tik
olako damik bazala:
apustuetan jokatu nayik
gizonezkuak bezela?
mutill zar baten kontra gañera,
Jaunak bedeinka dezala!
Sega-lanian neska-mutillak
gure aldian da txapela! (2)

(2) Bertso-papera, "Imprenta Macazaga. — Rentería", Inozentzio Urkia, Portuene, Altzibar, Oiartzun.

Bertso auk beste argitaraldi bat ere izan zuten toki berean: "Imprenta Macazaga. — Viteri, 32, Rentería", Mikaela Labayen, Astaitzaga, Leitza. Aldaketak: 1/1: Millaz gañera bederatzireun; 1/7: jendia franko bazan ikusten; 1/8: langille txarrak ez dira; 2/8: beñere izandu al zera?; 6/7: begitxo txiki erdi kiskur oi; 8/1: Ezkontzen bazera eongo nitzake; 8/5: emakumiak tajuzkoantzak; 8/8: batzutan izaten dira; 14/3: erozein moduz mintzatzen dira; 15/8: guk daduzkagu txapela.

BEGI-TXIKIYAREN BEI, GURDI, ASTO TA IDIAK

Ernani'ko Begi-Txikiya segalariak bei-
-parea ta gurdia prestatu zizkan basora-
ko beste baserritar bati, onek ala eska-
tuta.

Urrena, berriz, astoa eskatu zion.

Auek ondatu zizkionean, idi-parea es-
katu zion. Idiak artu ta Frantzia'rako as-
motan igesi abiatu zan baserritar ori, ba-
ñan garaiz arrapatu zuten.

Orduan Txirritagana etorri zan Begi-
-Txikiya, pasadizo oni buruz bertsoak
jartzeko eskatuaz. Bai jarri ere.

Inprentatu omen ziran, bañan saldu
ez. Guk ez degu paperarik iñon billatu.
Onako auek, Txirritaren illoba txikia ta
Saiburu bertsolariaren semea dan Jose
Maria Lujanbio'k emanak ditugu:

1/ Bertso berriyak jartzera nua
eusker a eder batian,
gizon batekin piatu nitzan
anbat neretzat kaltian;
etsai gaiztuak Kristo bezela
lotu niñuten kation,
ixtillu txarrak ikusi ditut
andik libratu artian.

2/ Lanak artuta anparo billa
zan neregana etorriya,
lendabiziko prestatu nizkan
bei-paria ta gurdiya;
aitatik ere ez tet kobratu
baliyo zuten erdiya,
asto bat ere il ziran eta
ara naiko pikardiya.

3/ Astua il da gurdiya ausi,
egun tristiak orduan;
beiak lanian purrukatuak
urrikaltzeko moduan;
gaiztuak milla karkulaziyo
ibiltzen ditu buruan,
sujeto ori ezagutu det
denbora jua n da onduan.

4/ Oiek orrela ondatu eta
eskatu dizkit iriyak,
eder askuak prestatu nizkan
bastante tirakariyak,
espalda-ezurak eta kostillak
etzauzkitenak eriyak;
aiekiñ ere izan ginduzen
zelebrezko komeriyak.

5/ Nere iriyak Frantziya'rako
gogo txikiya daukate,
bire erditik bueltatu ditut
nola baitagon aparte;
gubernatuko luke erriya
ori balego altake,
zernai pikardi berak eginda
beti besterik kulpante.

6/ Jose Maria Mujika daukat
apellidu ta izena,
pena gogorak sufritzen ditut,
ez nago oso gizena;
nere denboran etzat aztuko
lagun zar batek esana:
badago zeñek zurrupatua
deskuiratzen dan gizona.

7/ Zerbait eskaka asi dan arte
prestua eta umilla,
bañan beria egiñ ezkeru
arrotutzen dan mutilla;
iñor iñondik etortzen bada
orren informian billa,
Santiyo-mendi'n bizi naiz eta
nigana etorri dedilla.

(1931)

BERTSO BERRIYAK

Bertso auek Txirritarenak dirala, ona nola dakigun:

Azkeneko bertsoan «Batista Yarzak jarriyak» esaten da. Yarza au, Oiartzuarra jaiotzez, etzan bertsolari.

Paperak zabaltzeko bertso-saltzalleren bat bear zuan noski, ta Errenteria'ko Pello Zabaleta bertsolaria zanarengana etorri zan, salduko ote zituan galdetzera. Pellok etzuan nai izan.

Izketan ari zirala, Txirritak jarriak zirala esan zion Yarza'k Pellori; baita ere onek guri.

Bertso-papera, «Imprenta Macazaga. — Rentería»-n argitaratua, Oiartzun'go Alzibar'en, Olalde'ko Jose Anjel Sarasola'ren eskutik jaso nuan.

1/ Milla urte ta bederatzireun
ogei ta amaikagarrena,
bertso berriyak jartzera nua
deskantsatzeko barrena;
egiyak garbi esplikatzia
ez da gauzarik txarrena,
orain iru urte okasiyo bat
izan genduen aurrena.

2/ Gaztetan ill nai ez genduen da
bildurrak gaude zartzeko,
ausuntu orrek obligatu nau
bertso berriyak jartzeko;
atenziyuan egon zaitezte
ongi goguan artzeco,
len oien berri ez dakiyena
eskarmentuan sartzeko.

3/ Anai batekin okasiyua
izandu nuan lenbizi,
buruan neuzkan illiak tente
zizkidan jarri-erazi;
asi ta ere ongi zekiyen
etzala izango nagusi,
ni koleratu niñuanian
etxera jua zan igesi.

- 4/ Igesi juañ zan sujetu orrek
beste anai bat bazuan,
indartsuaren fama zeukana
etxian eta auzuan;
neri jipoia eman nayian
zebillen asmo osuan,
egun batian asi zan eta
kukuak oker jo zuan.
- 5/ Ugaldetxo'ko zubi gañian
ura izketa torpia!
Uju ein ziran: «Ustel zerriya,
ator ni nagon tokiâ!»
Botillarekin tiratu ziran
izugarrizko kolpia,
ni izan nitzan lendabiziko
berak azpira botia.
- 6/ Apartatutzen asi ziran da
arren lagunak uzteko,
bata bestia probatu arte
ez iñork galerazteko;
berriz gañera bueltatutzerik
nonbait etzuten usteko,
denbora gutxi asko izan det
arri muturrak austeko.

7/ Odolak azkar berotzen zaizka,
ez dago mutill sotilla,
neri burura kolpe tira ta
puskatu zuan botilla;
bestiak lotan egon balira
ondo zebillen mutilla,
orrek merezi zuben moduan
bukatu degu batalla.

8/ Medikuaren etxera juan da
juezari eman parte,
kulparik gabe jo nuela ta
kastigatzeko ni fuerte;
orrek guardiya bialdu ziran
bere arma eta kate,
kalabozuan egondu nitzan
urrengo amaikak arte.

9/ Kalabozotik tribunalera,
ura zan larritasuna!
Au da lenengo arrazoi bat an
juezak neri esana:
«Bartarratsian purrukatuta
kolpatu dezu gizona,
jakiña dago zerbait kastigu
eman biarko zazuna».

10/ «Errespetatzen zaitut, jueza,
zeren daukazun gradua,
orañ artian izandu zera
leiala ta onradua;
baño gizona kastigatzeko
au ezta gero modua,
botillarekin kolpe tira ta
iya autsi ziran burua.»

11/ Au adituta juez prestua
begira zitzaidan jarri,
esanaz: «Orañ ausuntu ori
bukatuko degu sarri;
lendabiziko kolpia zeñek
tiratu ziyon elkarri?
Orretarako zuk bi testigu
biar dituzu ekarri».

12/ Amar testigu etorri ziran,
pareja bat zan deitua,
guri begira egondu zana
an bueltan ibillitua;
ausuntu ori erabaki zan,
ezta dudan gelditua;
kastuetatik libratu nitzan,
irabazi det pleitua.

13/ Mundu guziyak jakiñ dezala
zabalduko det gazeta,
gezurrez eta testimoniyoz
ondo naukazu aseta;
kulparik gabe juezetara
deitutzen nazu maiz eta,
nik matsa nola ebakiko det
ardo-zalia naiz eta?

14/ Oraindik lengo gorroto zarrak
etzaude oso aitua,
ezagutzen da nola zauden zu
arrokeriyan oitua;
ni naiz matsikan ebaki gabe
jutziziyara deitua,
alare oso kontentu nago,
irabazi det pleitua.

15/ Bigarren txandan matsa moztuta
juezari eman parte,
pazientziya asko det baño
koleratu nitzan fuerte;
jeniyo fiña ibilliko da
orrendandikan aparte,
griña gaxtuak tiratuko du
bizirik dagoen arte.

16/ Gezurrarekin eman dituzu
ausuntu izugarriyak,
orreatikan arrazoi gabe .
utzi zinduen erriyak;
gusto duenak kanta ditzala
amasei bertso berriyak,
merezi duen sujeto bati
Batista Yarzak jarriyak.

(1931)

BERTSO BERRIAK
ANTXO'KO EUSKAL FESTARI
JOSE MIGELEK JARRIAK

Bertso aueri buruz, adierazpen au idatzi du Txirritaren illoba dan Jose Ramon Erauskin'ek:

«Joxe Migel Iñarra zan Altza'ko base-
rri batekoa, eta bertsoarako eta festa-
rako beti prest zegoena, naiz etxean lan
batzuek egiteko utzi.

Bere bertsoak dioten bezela, garai ar-
tan Pasai Antxo'ko gazte alai batzuek
euskal festa bat antolatu zuten; eta, bes-
te ikus-gai polit askoren artean, bi ka-
rroza atera zituzten.

Aietan bat, *Loretxo* izena zuana, arbo-
la ederrez eta neskatxa politez apaindua,
eta, jakiña, orrenbeste apaingarri eta
neskatxekin karga aundia osatu zitzaion,

eta jira-era batean ardatza autsi eta erori edo oso okertu zitzaioten.

Orain zerorrek pentsa zazu, irakurle, ze algara, karraxi eta kurrixkak aterako zituzten orduan gañean zijoazen *loretxo* aiek, onela uste gabeko ikuskizun bat geiago festari emanaz.

Ikasi zuen len esan degun Joxe Migel orrek gertaera ori, eta etorri zan Txirritagana, esanaz:

—Bertsoak jarriko al dituzu? Baña neronek jarri banitu bezela jartzea nai det gero, e?

—Bai, bai! —erantzun zion Txirritak, eta ala atera zituan ondorengo bertso auek».

1/ Milla urte ta bederatzi eun
ogei ta amaikagarrena,
urriko illaren emeretzian (1)
bildu giñan alkarrena;
desgrazi batek Antxo'n askori
buelatu zion barrena,
dozenatxo bat bertso jartzeko
eman dirate ordena.

(1) Bertso-paperak: *urteko illaren*; Txirritaren illobak dionez: *urriko illaren*. Ta, guk uste, ala bearko du.

2/ Nongua naizen aitortuko det,
Jose Migel det izena,
Altza'n jaio ta bataiatua,
bertan bizitzen naizena,
len ere zenbait olako festa
ikusitako gizona;
saiatuko naiz egiten dedan
nere lagunen esana.

3/ Jose Juakiñek zituan beiak,
Txipres'ko Pedrok iriyak,
karro ta guzi preparatuta
presentatu dira biyak;
kantuz nai dizut adierazi
pasa diran komeriyak,
emen ez dia noiznai ikusten
olako erromeriyak.

4/ Jose Juakiñen baserri orrek
Loretxo zuan izena,
egun orretan ara jua zan
len Matxikarren izana,
azienda ta karruen berri
ondo dakiyen gizona,
edozeiñ moduz engañatzeko
ez dago trapu zuzena.

- 5/ Loretxo ori etxe polita
apainduriyaz jantziya,
buelta guziyan adornatua
dana arbolaz josiya;
Jose Juakiñek an bizitzeko
omen du komenentziya,
Otaegi'tarrak lagun baditu
aterako du biziya.
- 6/ Iri-jabiak ango lanari
etziyon ondo iritzi,
itzaiak «Aida!» esaten zuen
eta gurdiyak irrintzi;
kurban bueltatzen asi zanian
ardatza zitzaion autsi,
adios gure karroza ederra
bere neskatxa ta guzi!
- 7/ Zintzarri-soñu, gurdi-irrintzi,
aiek ango komeriyak!
Gazte txoruak poztutzen ditu
olako erromeriyak;
beste ainbeste jarrita ere
tirako zuten iriyak,
ardatza autsita bukatu ziran
aien zelebrequeriyak.

8/ Emezortzi bat neska ta mutil
jarriagatik gañian,
iriyak aisa tiratzen zuten,
ondo zebiltzan lanian;
sinistamenik etzuten izan
mutuaren esanian, (2)
alkarri elduta gelditu ziran
ardatza autsi zanian.

9/ Itzaiak ziyon bere koleran:
«Emen badago naiko lan!
Indarrik gabe gelditu gera,
kargak zeuzkiyen arbolan.»
Anjel Otaegi'k: «Sartu zazute
Inazioren txaoan,
fiesta aitzian konponduko da
ta bitartian dagol'an.» (3)

10/ Kalerik kale bazijuazten
irrintzi eta marrua,
karga geiegi bota ezker
bajaturzen da arrua; (4)
arren gañian izango ziran
berreunen bat arrua,
ez ikaratu, Julimas'tarrak, (5)
konponduko da karrua.

11/ Jendia pranko bazegon parrez
arri begira jarriya,
alde batera desgraziya zan,
bestera parragarriya;
iruritzen zait orren arlote
ez dagoela erriya,
fundiziyuan egingo dute
orrentzat ardatz berriya.

12/ Antxo'tarrentzat zer esanikan
ez dadukagu batere,
ango karrozak eta txismiak
jarri zituzten dotore;
askoz oberik ezin liteke
ederrenera jota're,
arkitetuen biarrik etzan,
mutua zan direttore. (6)

(2) Mutua arotza zan. Oraindik ere bizi da. Ezin itzegin du, bañan keñuka ta abar, bear dana alie-razten badaki.

(3) Bertso-paperak: *dagola an*.

(4) Bertso-paperak: *bajatudzen arrua; da ori Txirritaren illobak esanda erantsi degu. Neurrirako beintzat ala bear du.*

(5) Julimas, Errera'ko baserri bat da. Ango gurdia zan. Bertso-paperak *ez ikatu* dio.

(6) Bertso-papera, moldiztegiaren izenik hagea, Oiartzun'go sakristarak emana.

"Bertsolariya" aldizkaria, Errenteria, 40'gn. zenb., 1932/VI/19.

IGANDETA KO EUSKAL ORRIARAKO

Lau bertso auk, or goiko izenburu ta beko firmarekin, periodiko-puska batean arkitu ditugu. Ez dakigu zein egunetan atera ziran. Lasarte'ko Basoaundi base-rriko Isabel Zuaznabar'ek emana degu periodiko-puska ori.

1/ Ontzat artu det *Pueblo Vasco*'an
irakurri detan itza,
saiatuko naiz orren esanak
egin al baldin banitza;
denak alkarri lagun zaiogun
kristau fedetsuen gisa,
gora euskera eta klerua,
Jaungoikoa ta Eliza!

2/ Aita Eternua zero ta lurren
jabia ta gurasua,
gauza guziak egin zituen
Jaungoiko amorosua;
asko pentsatzen ez dan garaian
emango digu mazua:
ez dakigu noiz bajatuko dan,
or dago gora jasua!

3/ Kristau onentzat dago zerua,
gaixtuak ez du parterik,
giltzarik gabe ez da zabaltzen
itxita dagon aterik;
beñ ill ezkerok ez dauka iñork
mokadurikan jaterik,
ara ez dago kapoiakin ta
arkumiakin joaterik.

4/ Gau eta egun nere buruan
buelbaka dabil euskera,
jaio ta iru urte baño len
ikasi nuen izkera;
altxa gogotik, kuido gabe,
gu zure kontra ez gera,
lenago maite izan zaitugu
ta oraiñ ez guaz uztera.

Txirrita

(1935)

BERTSO BERRIYAK

Jarri-aldi o n t a k o lenengo bertsoak onela dio bigarren puntuan:

bertsuak jarri dituzte zerbait aurreratzeko ustian...

Ta azkeneko puntuan:

oraiñ jendiak miñ izango du bueltak kantatzen astian.

Ta bigarren bertsoaren asieran onela esaten da:

Zazpi mutill da lau neskatx dira guri bertsuak jarriyak...

Bertso auek, lenagoko jarri-aldi bati emandako erantzuna dira, beraz. Lenengo jarri-aldi ori ez degu arkitu.

Bigarrenago au Txirritak jarria da. Agustiña ta bere osaba *Potoko* etorri ziran bertso-eske. Aia'ko Arrian goi xamarran bizi ziran.

Txirritaren illobak, gauza auek kontatu dizkigunak, oraindik gogoan dauka nola etorri ziran Altza'ra, Gazteluene'ra, jai-arratsalde batean.

Arratsalde osoa kontu-kontari pasa zuten. Amaika parre eragin omen zieten bertakoai.

Nasketa asko zan Oiartzun aldean: Oiartzun'go baserri batera nesrame bat ekarri zuten Fraisoro'tik. Neska-koxkorretan ekarri ta bertan azia. Gero, oke-rran bat gertatuta, ostera Fraisoro'ra bialdu zuten aurra uztera.

Agustiña ta Potoko joan ziran atzera etxera. Txirritak bertsoak jarri zituan, da Errenteria'ko Makazaga'renean inprentatu ziran. Paper oietako bat Txirritaren illobak berak eman zidan.

Bañan besteak ere etziran lo egon: beste bertsolari batengana joan ziran, da bertsoak ordañetan jarri-arazi zizkionten. Ez dakigu nor izandu zan bertsolari ori.

Bertso auek ere Errenteria'ko Makazaga'renean inprentatu ziran, da Oiartzun'go Garmendi-Txiki baserriko Tiburzia Etxebeste'ren eskutik jaso genduan papera.

1/ Milla urte ta bederatzi eun
ogei ta amabostian
bertsuak jarri dituzte zerbait
aurreratzeko ustian;
Agustiña ta «Potoko » nola
oikiñ kontentu eztian,
oraiñ jendiak miñ izango du
bueltak kantatzen astian.

2/ Zazpi mutill da lau neskatx dira
guri bertsuak jarriyak,
arrazoiaren biderik gabe
gezur ikaragarriyak;
berak merezi duten moduan
artuko zaizte neurriyak,
oiek dirade orgullosuak
eta talentuz urriyak.

3/ Etxe batian pasatu nuen
serbitzen zerbait denbora,
lendabiziko sortu ziraten
gezurra au izango da:
despatxatuta an negoela
juan nai ezik iñora,
nere kopria bota zutela
gero leiotik kanpora.

4/ Filarmonika koxkor batekin
Mariano munduz-mundu,
boda aberats askotatikan
ez dezu deyk izandu;
ankak garbitzen ez dakidala
neregatikan esan du,
obe zenduen soñua jotzen
onla ikasi bazendu.

5/ Zakur guziyak zaunkaz jarriyaz
or dabill jai-arratsian,
bañan obiak azaltzen zaizku
kalera etorritzian;
orrek soñua jotzekoz iñork
konprenditzeko klasian,
iru bat urte pasa biaitu
maisú on baten etxian.

6/ Kuadrilla ortako iru mutillak
lengo jai-arrats batian
pentsamentu bat atera dute
anbat beretzat kaltian:
«Bakarrik ziók neska zarra ta
bordara juan gaitian,
gezur batekiñ engañatu ta
sartuko gaituk atian!»

- 7/ Bi Inazio ta Juakin ziran
asaltoko soldaduak,
patar da guzi neskatxagana,
oso mutill onraruak;
orduko zurrut asko egiñak
berotutxiak buruak,
bañan apenas egiñak diran
berak nai zuten moruak.
- 8/ Modu txarrian tratatu zuten,
errira eman du parte;
kartzela, multa ta amenazo
kastigatu dira fuerte;
kristau gaiztuak geitxo eranda
badu makiña bat arte,
orrelakuak izango dira
mundua mundu dan arte.
- 9/ Ai, Mariano, jakintsun nago
zer estadutan zabilzan:
paotxa janaz anima salbo
ari konkorraren gisan;
osaba zarra bere denboran
ez da orlakua izan,
biar badezu nik bezelaxe
juan da artzazu elizan.

10/ Pasadizua itz egingo det
auzuak jakiñ dezaten,
aziyo txarrik ez dizut egiñ
ez iyez eta ez aurten;
osabagatik ari zerade
zernai pikardi esaten,
zere denboran kostako zaizu
ni aña gizon izaten.

11/ Portunatu da oien etxetik
dama gazte bat juatia,
Billabona'ra bialdu dute
bera jaio zan tokiâ;
beretzat ezer gelditu gabe
entregatu du dotia:
alabaren bat eder askua
izan biar du botia.

12/ Neskaxa orri jarri zitzaion
bastante gorputz torpia,
orañ atzera tajatu dute,
eman diyote kortia;
errikumia izanagatik
opa diyote dotia,
soldatarekiñ bialdu dute
ekarri zuten tokiâ.

13/ Ori orrela gertatu arren
ez ikaratu, gaztia,
zugatik norbait oroituko da,
lasai ibilli zaitia;
nekez bada're azalduko du (1)
len zuen borondatia,
jaiotetxian deskargatu da
ez dakit zeñek betia.

14/ Orañ artian gaitz aundirikan
ez dizut egiñ izandu,
zuretik zerbait arrapatuta
ez naiz onela gizendu;
xentimo baten kulparik gabe
osaba autan artzen du,
obe zenduen zere etxera
erreparatu bazendu.

15/ Gabeko amarrak inguru ortan (2)
tabernatikan atera,
ta juaten dira Aularre deitzen
diyoten toki batera,
etxe artako fameliyari
alabantzak ematera,
eta jabiak uzten badiye
paotxa lasai jatera.

(1) Bertso-paperak: *azalduko da*. Txirritaren illobak dionez, *azalduko du* bear du emen.

(2) Bertso-paperak: *inguratu ortan*. Au ere, Txirritaren illobak esan bezela zuzendu degu.

16/ Billera dago Aularre deitzen
diyoten etxe batian,
asi gabeko amarretan da
ordu bata bitartian;
zazpi mutil da lau neskatx gazte
danak dirade partian,
itz-bire ederrak jarri dituzte
aurten da juañ dan urtian.

17/ Etxe ortako etxeoandretza
ama zarraren gradua,
urtiak pranko baditu eta
urdindu zaio burua;
zigarrua nai al zuen eta
erantzuteko modua:
paperezkorik etzuela nai
izatekotan purua.

18/ Etxe orretan mutillarekin
gertatu diran kasuak,
danak guziyak ez noski baño (3)
ikasi ditut batzuak;
garai txarreko dibersiyuak
dirade peligrosuak,
alare oiek ipiñi biar
bestereगतik bertsuak.

(3) Bertso-paperak; *guziyak ez noski baño*. Neurrian motx dago beraz. Txirritaren illobak esan digu moldiztegiaren utsegiña dala, ta *danak* aurretik erantsi bear zaiola.

- 19/ Andres ta Jose eta Batista,
Alejandro zan bestia,
inozentiak leziyatzeko
maisu gaiztuak ezta;
larru gorriyan gertatu da maiz
oitako bat ikustia,
jeniyo txarrak artuba dago,
kostako zaio uzta.
- 20/ Jaun oiek baldiñ gertatzen bada
gure etxera juatia,
denbora labur azalduko da
daukagun borondatia:
alper-alperrik joko dituzte
leiuak eta atia,
kostako zaie Agustiñaren (4)
paotxetikan jatia.
- 21/ Etxian morroi eduki degu
mutill bat formal askiya,
oitara juan da kontatzen zuen
aditzen zuen guziya;
gure kontuak ikasitzeko
luertza zuten ispiya; (5)
orra pagatu ordañarekin
egin dezuten gaizkiya.

(4) Bertso-paperak: *zaio*.

(5) Luertza, oiartzuar baten izengoitia.

(1935)

BERTSO BERRIYAK

1/ Milla beatzireun eta ogei ta
amabostgarren urtia,
kausa txiki bat berritu degu
zazpi mutillen artia(n);
gure arteko dibersiyotik
etortzen bada kaltia,
ez da posible gazte denbora
bear bezela joatia.

2/ Mariano eta Andres ta Jose,
Inazio eta Joakin,
Alejandro ta Bautista ere
partian dira gurekin;
entenditu detela uste det
mutillan izenarekin,
emakumiak nonbratu gabe
zein diran liteke jakin.

3/ Prueba txarrik ez degu eman
guk Oiartzun'go partetik,
ta batez ere etxe ortako
billera dagon ortatik;
esan biarrak aundiyak dira
zenbaiten mingañetatik,
eskerrik asko libre gerala
lujuriyaren katetik.

4/ Iru kulpante gure kontrako
salsa eta enbusteri,
ezkonduko gizona da bat,
emakumiak gazte bi;
berak dituzten tatxa guztiyak
bota nayian besteri,
kulparik gabe pena aundiyak
eman dizkate askori.

5/ Publiko dantza egiten dala
goizeko ordu batian,
lotsik ez duen batek esan du
au Oiartzun'go partian,
galerazteko pentsamentuan (1)
gure atari maitian;
orain jendia konturatu da
gezurrak nola baitian.

(1) Bertso-paperak: *galazteko*.

6/ Lau neskatxa ta mutillak zazpi
ezin gerala atzendu,
baliatuaz bizi gerala
Azeigorri'ko Agustinak esan du; (sic)
etxe ortako alabaetatik
okerrik ez da izandu,
obe zenduen zure burua
esamiñatu bazendu.

7/ Alkarren lagun giñan mutillak
jarri gaituzte seriyo,
zuri etzaizu ajolik baño
askori inporta zayo,
orrenbeste itz eragitia
salsera baten mediyo,
idea ortatik izango dezu
alde aña kontrariyo.

8/ Ordu batian jua giñala
ari al zera ejuka?
Orren berandu pitarrarekin
nola genduen epoka,
orduan ondo preskatu giñan,
ez giñan jon kojoka;
zu oira baño lenagotik zan
ollarra kukurrukuka.

- 9/ Garai onian bukatzen dira
gure billerako dantzak,
gero pitarra eranez nun-nai
pasatzen dira arratsak;
testimoniyoz jarri dituzu
familiako salsak,
mingaiñ zikiña dezun mediyoz
badira naiko mudantzak.
- 10/ Gazte zerala ikasi dezu
murmuraziyoko martxa,
zure esana sinistekotan (2)
geienak badegu tatxa;
gezur aundiyak naspillatuta
egiyak geroko altxa, (3)
lagun guztiyak ondatzeko da
modu ortako neskatxa.
- 11/ Soñua jotzen ez omen zuen
Marianok ikasiko,
zure bototik aprendiz nago
nere denbora guziko;
bañon zedorrek anak garbitzen
jakin zazu lenbiziko,
apiziy'ori ez dubenari
etzaio egin aziko.

(2) Bertso-paperak: *sinistetakotan*.

(3) Bertso-paperak: *egiyak gerako atxa*.

12/ Etxe ortako billera ortara
juntatzen geran gaztiak,
zuk dezun aña edukaziyo
izango degu bestiak;
bentaja duela uste al dezu
soñua galeraztiak?
Bere burua guardatzen du
bildurra duen tristiak.

13/ Gure kontrako pekatariya
izenakin det esaten,
neskame ere serbitua da
obeto jakin dezaten;
bere arropak etxe batian
preparatuak zauzkatzen,
bestela ezin bialdu eta
leiotik bota zizkatzen.

14/ Oso mudatzen ez baldin bada
jeniyo oien kuziña,
leku askotan izango dezu
begiramentu muziña;
auzo guziyak enredatu eta
geiago egin eziña,
ojala zure kopetetikan
santiguatzen baziña.

- 15/ Pizti gaixtuen igesi juana
arbol azpira usua,
eiztariaren bire-gurutzera
lenengo pasaizua;
ori tentatzen duenak berriz
konzienziya pisua,
inozentiak eskolatzeko
ai zer nolako maisua!
- 16/ Mariano eta Andres Naparra
dira alkarren lagunak,
Inazio eta Jose ta Joakin
adiskide ezagunak;
Alejandro eta Batista ere
juiziyua degunak,
sasoi degula garbitasuna
guardatu dezakegunak.
- 17/ Oiek esaten duten bezela
gu ez gabilta nesketan,
billeratikan atera eta
pitarra eraten bestetan;
gabez tabernan ez gaudelako
ote gabilta espetan?
Potokok berak ez ote daki
nolakua zan gaztetan?

18/ Gazte ezkontzak zerratzen ere
iaiuza zaude, Potoko,
kariñuakin fruto obiak (4)
ez al dituzte botako? (5)
Besterentzako esan biarrak
alare etzaizu faltako,
errespetua jartzeko baño
obia zera ortako (6).

19/ Aunditsu ori purgatuko da
zabaldutzian egiyak,
ez geraldako paotxetara
usatutako ariyak;
alperraguak mententzen ditu
artuak edo ogiyak,
baserritarran gaztetasuna
badaki bertsolariyak.

20/ Desordenarik aundiyena da
ez diran gauzak sortzia, (7)
makiñatxo bat ama gaxori
estutzen zaio kortsia;
bat edo batek pensatzen badu
oien ordañak jartzia,
kostako zaio pasaizua
bear bezela neurtzia (8).

(4) Bertso-paperak: *kariñuak*.

(5) Bertso-paperak: *ez alduzte botako*.

(6) Bertso-paperak: *ortuko*.

(7) Bertso-paperak: *diraden*.

(8) Bertso-papera: "Imp. Macazaga. — Rente-
ria", Tiburzia Etxebeste, Garmendi-txiki, Oiartzun.

BUKATU GABEKO JARRI-ALDIA (1)

Txirritak bertso asko jarri ta kantatu zituala danok dakigu, bañan ala ere nai ainbat etzuan jarri.

Entzun izan nion bein baño geiagotan, bere bizitza esplikatuaz bertso on batzuek jarri bear zituala; baita bat edo beste kantatu ere.

Nik jartzeko ta jartzeko esaten nion, jarri-aldia osatzeko alegia; baña, lastima dan bezela, onoko puntu auek besterik ez nizkan gogoan artu.

«Ai gure antziñako» kanta zarraren doñuarekin kantatzen zituen:

(1) Jose Ramon Erauskin, Txirritaren illobak idatzia.

.....
.....
.....
nere pasadizuak
bear ditut esan:
neroni're banabill
ni nabillen gisan,
parientiak onak
ez banitu izan,
ospitalen batian
unuzkero ill nitzan!

Bañan beti gerorako utzirik, eriotza etorri zitzaion eta etzuan jarri-aldi ori bukatu.

Ikusten danez, irurogei ta amabost urte munduan pasa arren, bertsoetako lana berak nai bezela bukatu gabe Jau-nak eraman zuen.

ORAINDAÑOKO LIBURUAK

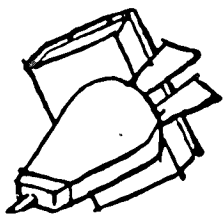
1. R. Artola: Sagardoaren Craziya (*Aitua*).
2. M. Soroa: Gabon, Au ostatubal, Anton Kaiku. (*Aitua*).
3. F. Apalategi: Euskal mutillak armetan, I.
4. Pepe Artola: Ustez laguna detan.
5. P. M. Urruzuno: Euskalerritik zerura. (*Aitua*).
6. T. Alzaga: Ramuntxo. (*Aitua*).
7. R. Azkarate: Galtzaundi. (*Aitua*).
8. A. Apaolaza: Patxiko Txerren.
9. B. Iraola: Oroitzak.
10. Errege eguneko bertso sayoa (1962). (*Aitua*).
11. P. Larzabal: Bordaxuri. (*Aitua*).
12. Bilintx: Bertso ta lan guziak. (*Aitua*).
13. M. Izeta: Dirua galgarri. (*Aitua*).
14. P. Larzabal: Iru ziren.
15. Ezkontza galdutako bertsoak, I.
16. A. M.ª Zabala: Gabon gau bat.
17. A. M.ª Labayen: Malentxo alargun!
- 18-19. A. Zavala: Txirrita. (*Aitua*).
20. F. Goñi: Lurdesko gertaerak.
21. P. Larzabal: Herriko bozak.
22. Bertsolarien txapelketa (30-XII-1962).
23. Aizkolariak.
24. F. Imaz: Bertso guziak.
25. A. P. Iturriaga: Jolasak.
26. A. M.ª Zabala, A. Larraitz, Mir: Periyaren zalapartak.
27. Azpeitiko Premiyoaren bertsoak.
28. B. A. Mogel: Ipui onak.
29. T. Alzaga: Burruntziya.
30. G. Anduaga: Egunsentiko txoria.
31. M. Soroa: Baratzen.

32. M. Elicegui, A. Zavala: Pello Errotaren bizitza.
33. M. Elicegui, A. Zavala: Pello Errotak jarritako bertsoak.
34. P. Larzabal: Senpere-n gertatua.
- 35-36. J. V. de Echagaray: Festara.
37. A. Cardaberaz: Euskeraren berri onak.
38. S. Salaverría: Neronek tirako nizkin. (Aitua).
39. Bertsolariak: Amar urteko bertso-paperak.
- 40-41. J. R. Zubillaga: Lardasketa.
42. Uztapide: Noizbait.
43. Bertsolari-txapelketa (1-I-1965).
44. P. Larzabal: Hilla esposatu.
- 45-46. J. M. Satrústegui: Bordel bertsularia.
47. P. M. Urruzuno: Iru ziri. (Aitua).
48. P. Barrutia, Sor Luisa, X. Munibe: Teatro zaarra.
- 49-50. A. Zavala: Pello Errotaren itzala.
51. P. M. Urruzuno: Ur-zale baten ipuiak.
- 52-53. G. Anduaga: Bertso-bilduma.
54. A. Zavala: Fernando Amezketarra bertsularia.
55. Basarri: Laugarren txinparta.
56. A. Zavala: Udarregi bertsularia.
- 57-58. C. Beobide: Asis'ko Lorea.
59. A. Zavala: Axentxio Txanka bertsularia.
60. A. Zavala: Errikotxia, Itxaspe ta beste zenbait bertsolari.
61. A. Zavala: Gaztelu bertsularia.
62. A. Zavala: Zarautz'ko Zaldubi bertsularia.
- 63-64. A. Zavala: Juan eta Pello Zabaleta bertsolariak.
65. J. M. Satrústegui: Luzaide'ko kantiak.
66. A. Zavala: Iru bertsolari.
67. Bertsolari-txapelketa (11-VI-1967).
- 68-69-70. A. Zavala: Alzo'ko Imaz bertsularia.
- 71-72. A. Iturriaga: Ipuiak.
73. A. Zavala: Iru anai bertsolari.
- 74-75. A. Zavala: Errenteria'ko bertsolari zaarrak.
76. A. Zavala: Alza'ko bertsolari zaarrak.
- 77-78. A. Zavala: Paulo Yanzi ta bere lagunen bertsoak.
- 79-80-81. A. Zavala: Lexo bertsularia.
82. A. Zavala: Juan Maria Zubizarreta bertsularia.
83. A. Zavala: Motza, Zulaika ta Ugalde bertsolariak.

84. *M. Matxain*: Uste gabean.
85. *Xalbador*: Ezin bertzean.
- 86-87. *A. Zavala*: F. Iturzaeta bertsolaria.
- 88-89-90. *A. Zavala*: Xenpelar bertsolaria.
91. *A. Zavala*: Txapel bertsolaria.
92. *I. Alkain* — *A. Zavala*: Alkain aita-semeak.
93. *A. Zavala*: Zubeltzu ta Saikola bertsolariak.
94. *A. Zavala*: Atano ta Estrada bertsolariak.
- 95-96. *A. Zavala*: Azkoitia'ko zenbait bertsolari.
97. *A. Zavala*: Bidasoa aldeko bost bertsolari.
- 98-99. *Inozentzio Olea*: Goierriko lorak.
100. *Manuel Lasarte*: Bertso-mordoxka.
- 101-102. *A. Zavala*: Txirritaren bertsoak. I.

1027967
JB-957 I

AUSPOA
LIBURUTEGIA